ΥΨΙΛΟΝ/ΞΕΝΟΙ ΠΟΙΗΤΕΣ

Γκέοργκ
ΤΡΑΚΛ
Ο SEBASTIAN ΣΤΟ ΟΝΕΙΡΟ

ΔΗΜΟΣΙΕΥΣΕΙΣ ΣΤΟ «BRENNER» 1914/1915

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ
ΕΛΕΝΑ ΝΟΥΣΙΑ

Μάρτιν
ΧΑΪΝΤΕΓΚΕΡ
Η ΓΛΩΣΣΑ ΣΤΗΝ ΠΟΙΗΣΗ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ-ΣΧΟΛΙΟ
ΚΩΣΤΑΣ ΓΕΜΕΝΕΤΖΗΣ

ΔΕΥΤΕΡΗ ΕΚΔΟΣΗ ΑΝΑΘΕΩΡΗΜΕΝΗ

MARTIN HEIDEGGER

Η ΓΛΩΣΣΑ ΣΤΗΝ ΠΟΙΗΣΗ

ΕΝΑΣ ΕΝΤΟΠΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΠΟΙΗΣΗΣ ΤΟΥ GEORG TRAKL*

— · —

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ - ΣΧΟΛΙΟ:
ΚΩΣΤΑΣ ΓΕΜΕΝΕΤΖΗΣ

* Σ.τ.Μ.: Τό δοκίμιο τοῦ Martin Heidegger, πού ἀκολουθεῖ, περιέχεται στήν συλλογή δοκιμίων του μέ τόν γενικό τίτλο «Unterwegs zur Sprache» (*Καθ' ὁδόν πρός τή γλῶσσα*) (Gesamtausgabe, τ. 12). Οἱ ἀριθμοί στό περιθώριο τοῦ κειμένου ἀντιστοιχοῦν στή σελιδαρίθμηση τῆς γερμανικῆς ἔκδοσης τοῦ 1959 ἀπό τόν ἐκδότη Günther Neske.

Σ.τ. Heidegger: «Ἡ γλῶσσα στήν ποίηση». Τό κείμενο παρουσιάστηκε στίς 4 Ὀκτωβρίου 1952, στό Bühlerhöhe, μέ τόν τίτλο «Georg Trakl. Ἕνας ἐντοπισμός μιᾶς ποίησης». Μέ τόν ἴδιο τίτλο ἐμφανίστηκε σάν δοκίμιο καταρχήν στό περιοδικό «Merkur» τό 1953, στό τεῦχος 61, σσ. 226-258. Τό παρόν τυπωμένο κείμενο εἶναι μία περιορισμένης ἐκτάσεως ἀναθεώρηση τοῦ κειμένου τῆς διάλεξης.

37 Ἐντοπίζω σημαίνει ἐδῶ καταρχήν: ὑποδεικνύω τόν τόπο. Κατόπιν θά πεῖ: προσέχω τόν τόπο. Καί τά δύο, ἡ ὑπόδειξη τοῦ τόπου καί ἡ προσοχή τοῦ τόπου, εἶναι τά προπαρασκευαστικά βήματα ἑνός ἐντοπισμοῦ. Ὅμως ἤδη ἀποτολμοῦμε πολλά, ἄν, στή συνέχεια, ἀρκεστοῦμε στά προπαρασκευαστικά βήματα. Ὁ ἐντοπισμός τελειώνει, ὅπως ἁρμόζει σέ ἕναν δρόμο τῆς νόησης, μέ ἕνα ἐρώτημα. Αὐτό ἐρωτᾶ γιά τή θέση τοῦ τόπου, τήν τοποθεσία.

Ὁ ἐντοπισμός μιλάει γιά τόν Georg Trakl μόνο μ᾽ αὐτόν τόν τρόπο: μελετᾶ τόν τόπο τῆς ποίησής του. Τέτοια μέθοδος παραμένει, σέ μία ἐποχή πού ἐνδιαφέρεται ἱστορικά, βιογραφικά, ψυχαναλυτικά, κοινωνιολογικά γιά τή γυμνή ἔκφραση, μία ὁλοφάνερη μονομέρεια, ἄν μή καί πλάνη ἀκόμα. Ὁ ἐντοπισμός μελετᾶ τόν τόπο.

Πρωταρχικά τό ὄνομα «τόπος» [«Ort»] σημαίνει τήν αἰχμή τοῦ ἀκοντίου. Σ᾽ αὐτήν συρρέουν ὅλα. Ὁ τόπος περισυλλέγει στόν ἑαυτό του, στό ὕψιστο καί ἀκρότατο. Αὐτό τό ὁποῖο περισυλλέγει, διαπερνάει καί διουσιώνει τά πάντα. Ὁ τόπος, δηλαδή αὐτό τό ὁποῖο περισυλλέγει, προσλαμβάνει στόν ἑαυτό του, διαφυλάσσει αὐτό πού προσέλαβε, ὅμως ὄχι σάν θάλαμος πού περικλείνει, ἀλλά ἔτσι ὥστε νά διαφέγγει καί νά διαφωτίζει τό περισυλλεγόμενο, καί μ᾽ αὐτόν τόν τρόπο νά τό ἀποδίδει καταρχήν στήν οὐσίωσή του.

Τώρα ἔχουμε νά ἐντοπίσουμε ἐκεῖνον τόν τόπο, ὁ ὁποῖος περισυλλέγει τόν ποιητικό λόγο τοῦ Georg Trakl στήν ποίησή του, τόν τόπο τῆς ποίησής του.

Κάθε μεγάλος ποιητής γράφει μόνον μέσα ἀπό μία καί μοναδική ποίηση. Τό μέγεθός του λογαριάζεται ἀπό τό κατά πόσον αὐτός ἔχει ἐξοικειωθεῖ μ᾽ αὐτό τό μοναδικό, ὥστε νά μπορεῖ νά κρατήσει τόν ποιητικό λόγο του καθαρά μέσα σ᾽ αὐτό.

Ἡ ποίηση ἑνός ποιητῆ παραμένει ἀνείπωτη. Κανένα ἀπό τά
38 ἐπιμέρους ποιήματα, οὔτε καί τό σύνολό τους δέν τά λέει ὅλα. Καί ὅμως τό κάθε ποίημα μιλᾶ μέσα ἀπό τό σύνολο τῆς μιᾶς ποίησης, καί αὐτήν λέει κάθε φορά. Ἀπό τόν τόπο τῆς ποίησης ἐκπηγάζει τό κῦμα τό ὁποῖο κάθε φορά κινεῖ τόν λόγο σάν ποιητικό. Ὅμως τό κῦμα ὄχι μόνον δέν ἐγκαταλείπει τόν τόπο

τῆς ποίησης, ἀλλά, πολύ περισσότερο, ἡ ἐκροή του κάνει κάθε κίνημα τοῦ λόγου νά ρέει πρός τά πίσω, πρός τήν πάντα πιό συγκαλυμμένη πηγή. Στόν τόπο τῆς ποίησης, ὡς πηγῆς τοῦ κινητήριου κύματος, ὑπολανθάνει ἡ συγκαλυμμένη οὐσίωση αὐτοῦ τό ὁποῖο, στή μεταφυσική-αἰσθητική παράσταση, μπορεῖ καταρχήν νά ἐμφανιστεῖ σάν ρυθμός.

Ἐπειδή ἡ μία καί μόνη ποίηση παραμένει στό ἀνείπωτο, μποροῦμε νά ἐντοπίσουμε τόν τόπο της μόνον ἐπιχειρώντας, μέσα ἀπό τό εἰπωμένο τῶν ἐπιμέρους ποιημάτων, νά ὑποδείξουμε τόν τόπο. Ὅμως, γιά νά γίνει αὐτό, χρειάζεται τό κάθε ποίημα ἤδη μία διευκρίνιση. Αὐτή φέρνει τό εὐκρινές, τό ὁποῖο διαπερνᾶ καθετί τό ποιητικά εἰπωμένο καί τό κάνει νά λάμπει, σ' ἕνα πρῶτο φέγγος.

Βλέπει κανείς εὔκολα ὅτι μία σωστή διευκρίνιση ἤδη προϋποθέτει τόν ἐντοπισμό. Μόνον μέσα ἀπό τόν τόπο τῆς ποίησης φωτίζουν καί ἠχοῦν τά ἐπιμέρους ποιήματα. Ἀντίστροφα, ἕνας ἐντοπισμός τῆς ποίησης χρειάζεται ἤδη μία πρό-δρομη περιδιάβαση μέσα ἀπό μία πρώτη διευκρίνιση μεμονωμένων ποιημάτων.

Κάθε διάλογος τῆς νόησης μέ τήν ποίηση ἑνός ποιητῆ ἐπιμένει σ' αὐτήν τήν ἀλληλοσυσχέτιση ἀνάμεσα στόν ἐντοπισμό καί στή διευκρίνιση.

Ὁ καθαυτό διάλογος μέ τήν ποίηση ἑνός ποιητῆ εἶναι μόνον ὁ ποιητικός: ἡ ποιητική συνομιλία ἀνάμεσα σέ ποιητές. Ὅμως εἶναι δυνατός, καί κάποτε ἀκόμα καί ἀναγκαῖος, ἕνας διάλογος τῆς *νόησης* μέ τήν ποίηση, καί μάλιστα γιά τόν λόγο ὅτι καί στίς δύο προσιδιάζει μία ξεχωριστή, ἄν καί κάθε φορά διαφορετική, σχέση μέ τή γλώσσα.

Ἡ συνομιλία τῆς νόησης μέ τήν ποίηση ἐπιδιώκει νά προσκαλέσει τήν *οὐσίωση* τῆς γλώσσας, γιά νά ξαναμάθουν οἱ θνητοί νά κατοικοῦν μέσα στή γλώσσα.

39 Ὁ διάλογος τῆς νόησης μέ τήν ποίηση εἶναι μακρύς. Ἔχει μόλις ἀρχίσει. Ἀπέναντι στήν ποίηση τοῦ Georg Trakl χρειάζεται αὐτός νά προσέξει ἰδιαίτερα. Ὁ νοῶν διάλογος μέ τήν ποίηση μπορεῖ νά ὑπηρετήσει τήν ποίηση ἔμμεσα μόνον. Γι' αὐτό διατρέχει τόν κίνδυνο, μᾶλλον νά ταράξει τόν λόγο

τῆς ποίησης, ἀντί νά τόν ἀφήσει νά τραγουδήσει μέσα ἀπό τή δική του γαλήνη.

Ὁ ἐντοπισμός τῆς ποίησης εἶναι ἕνας νοῶν διάλογος μέ τήν ποίηση. Οὔτε παρουσιάζει τήν κοσμοθεωρία ἑνός ποιητῆ, οὔτε ἀναδιφεῖ στό ἐργαστήριό του. Προπάντων ἕνας ἐντοπισμός τῆς ποίησης δέν μπορεῖ ποτέ νά ἀντικαταστήσει τό ἄκουσμα τῶν ποιημάτων, οὔτε κάν νά τό κατευθύνει. Ὁ διανοούμενος ἐντοπισμός μπορεῖ, τό πολύ, νά καταστήσει τό ἄκουσμα ἄξιον ερωτήματος καί, στήν εὐνοϊκότερη περίπτωση, φρονιμότερο.

Ἔχοντας ὑπόψη αὐτούς τούς περιορισμούς, ἐπιχειροῦμε καταρχήν νά ὑποδείξουμε τόν τόπο τῆς ἀνείπωτης ποίησης. Ἐδῶ πρέπει νά ξεκινήσουμε ἀπό τά εἰπωμένα ποιήματα. Παραμένει τό ἐρώτημα: ἀπό ποιά; Τό ὅτι κάθε ἕνα ἀπό τά ποιήματα τοῦ Trakl δείχνει ἀμέσως καί ἀπευθείας, ἄν καί ὄχι ὁμοιόμορφα, πρός τόν ἕναν τόπο τῆς ποίησης, πιστοποιεῖ τή μοναδική συνήχηση τῶν ποιημάτων του μέσα ἀπό τόν ἕναν βασικό τόνο τῆς ποίησής του.

Ὅμως ἡ ὑπόδειξη τοῦ τόπου της, ἡ ὁποία τώρα ἐπιχειρεῖται, πρέπει νά ἀρκεστεῖ σέ μία ἐπιλογή μερικῶν στροφῶν, στίχων καί προτάσεων. Εἶναι ἀναπόφευκτη ἡ ἐντύπωση ὅτι ἔτσι προχωροῦμε αὐθαίρετα. Ὅμως ἡ ἐπιλογή κατευθύνεται ἀπό τόν σκοπό νά φέρει τήν προσοχή μας, σχεδόν ὅπως μέσα ἀπό ἕνα ἅλμα τοῦ βλέμματος, στόν τόπο τῆς ποίησης.

I

Ἕνα ἀπό τά ποιήματα λέει:

> Εἶναι ἡ ψυχή ἕνα ξένο ἐπί γῆς.

Μ' αὐτήν τή φράση βρισκόμαστε ἀπρόσμενα σέ μία τρέχουσα παράσταση. Αὐτή μᾶς παρασταίνει τή γῆ σάν τό ἐπίγειο μέ τήν
40 ἔννοια τοῦ παροδικοῦ. Ἡ ψυχή, ἀντίθετα, θεωρεῖται σάν τό διαρκές, τό ὑπέργειο. Ἀπό τή διδασκαλία τοῦ Πλάτωνα καί μετά, ἡ ψυχή ἀνήκει στό ὑπεραισθητό. Ὅταν ὅμως αὐτή φανερώ-

νεται στό αἰσθητό, τότε εἶναι ἐκεῖ ἁπλῶς παραπεταμένη. Ἐδῶ, «ἐπί γῆς», δέν ταιριάζει. Δέν ἀνήκει ἐπάνω στή γῆ. Ἡ ψυχή εἶναι ἐδῶ «ἕνα ξένο». Τό σῶμα εἶναι φυλακή τῆς ψυχῆς, ἄν μή κάτι χειρότερο. Ἔτσι γιά τήν ψυχή δέν μένει προφανῶς ἄλλη προοπτική ἀπό τό νά ἐγκαταλείψει τό γρηγορότερο δυνατό τήν περιοχή τοῦ αἰσθητοῦ, ἡ ὁποία, πλατωνικά ἰδωμένη, εἶναι τό μή-ἀληθῶς-ὄν, τό σηπόμενο καί μόνον αὐτό.

Ὅμως τί περίεργο! Ἡ φράση:

Εἶναι ἡ ψυχή ἕνα ξένο ἐπί γῆς.

μιλάει μέσα ἀπό ἕνα ποίημα πού ἐπιγράφεται «Ἄνοιξη τῆς ψυχῆς» (149 κ.ἑ.) [139] [1]. Γιά κάποια ὑπέργεια πατρίδα τῆς ἀθάνατης ψυχῆς δέν γίνεται σ' αὐτό κανένας λόγος. Γινόμαστε σκεπτικοί καί θά κάναμε καλά νά προσέχαμε τή γλώσσα τοῦ ποιητῆ. Ἡ ψυχή: «ἕνα ξένο». Σέ ἄλλα ποιήματα λέει ὁ Trakl συχνά, καί κατά προτίμηση μέσα ἀπό τό ἴδιο λεκτικό σχῆμα: «ἕνα θνητό» (55), «ἕνα σκοτεινό» (78, 170, 177, 195) [131, 143], «ἕνα μοναχικό» (78), «ἕνα νεκρό» [ein Abgelebtes] (101) [23], «ἕνα ἄρρωστο» (113, 171) [31, 133], «ἕνα ἀνθρώπινο» (114) [37], «ἕνα χλωμό» (138) [87], «ἕνα νεκρό» [ein Totes] (171) [133], «ἕνα σιωπηλό» (196) [191]. Αὐτό τό λεκτικό σχῆμα, ἐκτός ἀπό τή διαφορά τοῦ ἑκάστοτε περιεχομένου του, δέν ἔχει πάντα τό ἴδιο νόημα. Ἕνα «μοναχικό», «ἕνα ξένο» θά μποροῦσε νά ἐννοεῖ κάτι τό μεμονωμένο, τό ὁποῖο εἶναι περιστασιακά «μοναχικό», «ξένο» σύμφω-
41 να μέ μία ἰδιαίτερη καί ὁρισμένη ἄποψη. Ἕνα «ξένο» αὐτοῦ
τοῦ εἴδους μπορεῖ νά ἐνταχθεῖ στήν κατηγορία τοῦ ξένου γενι-

1. Οἱ ἀριθμοί τῶν σελίδων ἀναφέρονται στόν πρῶτο τόμο τῆς ἔκδοσης τῶν ποιημάτων τοῦ Trakl, ἡ ὁποία παρουσιάστηκε ἀπό τόν ἐκδοτικό οἶκο Otto Müller, *Salzburg. Χρησιμοποιήθηκε ἡ 6η ἔκδοση τοῦ 1948. Μία* «Πρώτη συνολική ἔκδοση» *τῶν ποιημάτων, τήν ὁποία ἐπιμελήθηκε ὁ φίλος του Karl Röck, παρουσιάστηκε τό 1917 στόν οἶκο* Kurt Wolff, *Leipzig. Μία νέα ἔκδοση (μέ ἕνα ἐπίμετρο «Μαρτυρίες καί μνῆμες») ἐπιμελήθηκε ὁ K. Horwitz τό 1946 στόν ἐκδοτικό οἶκο* Arche, *Zürich.*
[Σ.τ.Μ.: οἱ ἀριθμοί σέ ἀγκύλες παραπέμπουν στίς ἀντίστοιχες σελίδες τοῦ παρόντος βιβλίου].

κά καί νά ἐναποτεθεῖ ἐκεῖ. Ἔτσι παραστημένη, ἡ ψυχή θά ἦταν ἁπλῶς μία περίπτωση τοῦ ξένου μεταξύ ἄλλων περιπτώσεων.

Ὅμως τί θά πεῖ «ξένο»; Σάν ξενικό καταλαβαίνει κανένας συνήθως τό ἀνοίκειο, τό ὁποῖο δέν μᾶς λέει τίποτα, κάτι τό μᾶλλον φορτικό καί ἀνησυχαστικό. Ὅμως «ξένο» [«fremd»], τό ἀρχαῖο γερμανικό *«fram»*, σημαίνει ἰδίως: προχωρώντας πρός τά κάπου ἀλλοῦ, καθ' ὁδόν πρός..., πρός αὐτό πού ἐπιφυλάσσεται. Τό ξένο προπορεύεται. Ὅμως δέν πλανᾶται ἀβοήθητο, στερημένο κάθε προορισμοῦ. Τό ξένο, ἀναζητώντας, προχωρᾶ πρός τόν τόπο, ὅπου μπορεῖ νά παραμείνει σάν ἕνα πορευόμενο. Τό «ξένο», σχεδόν τελείως συγκαλυμμένο ὡς πρός τόν ἴδιό του τόν ἑαυτό, ἀκολουθεῖ ἤδη τό κάλεσμα γιά τόν δρόμο πρός τό ἴδιό του.

Ὁ ποιητής ὀνομάζει τήν ψυχή «ἕνα ξένο ἐπί γῆς». Ὁ τόπος, ὅπου ἡ πορεία της δέν μπόρεσε μέχρι τώρα νά καταλήξει, εἶναι ἀκριβῶς ἡ γῆ. Ἡ ψυχή *ἀναζητᾶ* καταρχήν τή γῆ, δέν τήν ἀποφεύγει. Νά πορεύεται ἀναζητώντας τή γῆ, ὥστε νά μπορεῖ ποιητικά νά χτίζει καί νά κατοικεῖ ἐπάνω της καί ἔτσι μόνον νά σώζει τή γῆ *σάν* γῆ, αὐτό εἶναι πού ἐκπληρώνει τήν οὐσίωση τῆς ψυχῆς. Ἔτσι λοιπόν ἡ ψυχή δέν εἶναι μέ κανέναν τρόπο καταρχήν ψυχή καί, ἐπιπλέον, γιά κάποιους λόγους, κάτι πού δέν ἀνήκει στή γῆ.

Ἡ φράση:

Εἶναι ἡ ψυχή ἕνα ξένο ἐπί γῆς.

ὀνομάζει, πολύ περισσότερο, τήν οὐσίωση αὐτοῦ τό ὁποῖο καλεῖται «ψυχή». Ἡ φράση δέν περιέχει καμία πρόταση γιά τήν ἤδη γνωστή στήν οὐσίωσή της ψυχή, σάν νά εἶχε μόνο νά διαπιστωθεῖ, μέ τή μορφή μιᾶς προσθήκης, ὅτι στήν ψυχή ἔτυχε τό γι' αὐτήν ἀνάρμοστο καί ἑπομένως παράξενο, νά μή βρίσκει ἐπάνω στή γῆ οὔτε καταφύγιο οὔτε ἀπήχηση. Ἀντίθετα, ἡ ψυχή σάν ψυχή εἶναι, στόν πρωταρχικό χαρακτήρα τῆς οὐσίωσής της, «ἕνα ξένο ἐπί γῆς». Ἔτσι αὐτή παραμένει τό καθ' ὁδόν καί, πορευόμενη, ἀκολουθεῖ τό ρεῦμα τῆς οὐσίωσής της. Στό μεταξύ μᾶς γίνεται πιεστικό τό ἐρώτημα: Πρός τά ποῦ καλεῖται

τό βῆμα αὐτοῦ, τό ὁποῖο, μέ τό νόημα πού διευκρινίστηκε, εἶναι «ἕνα ξένο»; Μία στροφή ἀπό τό τρίτο μέρος τοῦ ποιήματος «Ὁ Sebastian στό ὄνειρο» (107) [43] ἀπαντᾶ:

42 Ὦ πόσο γαλήνια περιπλάνηση, κατηφορίζοντας
τόν κυανό ποταμό
Μέ τή σκέψη στά ξεχασμένα, ὅταν στό πράσινο σύγκλαδο
Κάλεσε ἡ τσίχλα ἕνα ξένο στόν χαμό.

Ἡ ψυχή καλεῖται στόν χαμό. Λοιπόν πράγματι! Ἡ ψυχή πρέπει νά τερματίσει τήν ἐπίγεια πορεία της καί νά ἐγκαταλείψει τή γῆ. Στούς παραπάνω στίχους δέν γίνεται λόγος γιά κάτι τέτοιο. Ὅμως αὐτοί μιλᾶνε πράγματι γιά «χαμό». Σίγουρα. Ὅμως ὁ χαμός πού ἀναφέρεται ἐδῶ δέν εἶναι οὔτε καταστροφή, οὔτε καί ἡ κατάπτωση αὐτοῦ τό ὁποῖο ἁπλῶς καί μόνον φθίνει. Αὐτό πού χάνεται κατηφορίζοντας τόν κυανό ποταμό

Χάνεται μέσα σέ ἡσυχία καί σιωπή.
«Φθινοπωρινή Μεταμόρφωσις» (34)

Σέ ποιά γαλήνη; Σ' αὐτήν τοῦ νεκροῦ. Ὅμως ποιοῦ νεκροῦ; Καί σέ ποιά σιωπή;

Εἶναι ἡ ψυχή ἕνα ξένο ἐπί γῆς.

Ὁ στίχος, στόν ὁποῖον ἀνήκει αὐτή ἡ φράση, συνεχίζεται:

(...) Πνευματικά λυκοφέγγει
Κυανότητα ἐπάνω ἀπό τό ἀκρωτηριασμένο δάσος (...)

Προηγούμενως ἀναφέρεται ὁ ἥλιος. Τό βῆμα τοῦ ξένου ἀπομακρύνεται μέσα στό λυκόφως. «Λυκοφέγγει» σημαίνει καταρχήν σκοτεινιάζει. «Κυανότητα λυκοφέγγει». Σκοτεινιάζει τό κυανό τῆς ἡλιόλουστης ἡμέρας; Ἐξαφανίζεται μέσα στό βράδυ γιά χάρη τῆς νύχτας; Ὅμως «λυκόφως» δέν εἶναι καθόλου ἕνας ἁπλός χαμός τῆς ἡμέρας σάν κατάρρευση τῆς φωτεινότητάς

της μέσα στόν ζόφο. Λυκόφως δέν σημαίνει μέ κανέναν τρόπο ἀναγκαστικά χαμός. Καί τό πρωινό λυκοφέγγει. Μ' αὐτό ἀνατέλλει ἡ ἡμέρα. Τό λυκόφως εἶναι μαζί καί ἀνατολή. Κυανότητα λυκοφέγγει ἐπάνω ἀπό τό «ἀκρωτηριασμένο», ἐπάνω ἀπό τό δύσβατο, ἐρειπωμένο δάσος. Ἡ κυανότητα τῆς νύχτας ἀνατέλλει τό βράδυ.

43 «Πνευματικά» λυκοφέγγει ἡ κυανότητα. Τό «πνευματικό» χαρακτηρίζει τό λυκόφως. Θά πρέπει νά μελετήσουμε τί ἐννοεῖ αὐτό τό πολλαπλά ὀνομαζόμενο «πνευματικό». Τό λυκόφως εἶναι τό γέρμα τῆς τροχιᾶς τοῦ ἥλιου. Ἐδῶ ἀνήκει: Τό λυκόφως εἶναι τόσο τό γέρμα τῆς ἡμέρας ὅσο καί τό γέρμα τοῦ ἔτους. Ἡ τελευταία στροφή ἑνός ποιήματος πού ἐπιγράφεται «Γέρμα τοῦ θέρους» (169) [129] τραγουδᾶ:

Τό πράσινο θέρος ἔχει γίνει
Τόσο ἀνάλαφρο κι ἀντηχεῖ τό βῆμα
Τοῦ ξένου μέσα στήν ἀσημένια νύχτα.
Νά συλλογίζονταν ἕνα κυανό ἀγρίμι τό μονοπάτι του,

Τά εὔηχα πνευματικά του ἔτη!

Πάντα ξαναγυρίζει στά ποιήματα τοῦ Trakl αὐτό τό «τόσο ἀνάλαφρα». Πιστεύουμε ὅτι «ἀνάλαφρα» σημαίνει μόνο: σχεδόν μή ἀντιληπτό στό αὐτί. Μ' αὐτήν τή σημασία ἀναφέρεται στήν παράσταση πού ἔχουμε γι' αὐτό. Ὅμως «ἀνάλαφρα» [«leise»] θά πεῖ: ἀργά [langsam]· *gelisian* θά πεῖ «gleiten», «γλιστρῶ». Τό ἀνάλαφρο εἶναι αὐτό πού ξεγλιστρᾶ. Τό καλοκαίρι ξεγλιστρᾶ, ξεμακραίνει πρός τό φθινόπωρο, τό βράδυ τοῦ ἔτους.

(...) κι ἀντηχεῖ τό βῆμα
Τοῦ ξένου μέσα στήν ἀσημένια νύχτα.

Ποιός εἶναι αὐτός ὁ ξένος; Τίνος μονοπάτια εἶναι αὐτά τά ὁποία «ἕνα κυανό ἀγρίμι» θά ἤθελε νά συλλογίζονταν; Νά συλλογίζονταν θά πεῖ: «Μέ τή σκέψη στά ξεχασμένα»

(...) ὅταν στό πράσινο σύγκλαδο
Κάλεσε ἡ τσίχλα ἕνα ξένο στόν χαμό.
(107, πρβλ. 34) [43]

Κατά πόσον πρέπει ἕνα «κυανό ἀγρίμι» (πρβλ. 99, 146) [33, 107] νά συλλογιστεῖ κάτι πού χάνεται; Μήπως τό ἀγρίμι δέχεται τό κυανό του μέσα ἀπό ἐκείνη τήν «κυανότητα», ἡ ὁποία «πνευμα-
44 τικά λυκοφέγγει» καί ἀνατέλλει σάν νύχτα; Βέβαια ἡ νύχτα εἶναι σκοτεινή. Ὅμως τό σκοτεινό δέν εἶναι ἀναγκαστικά ζόφος. Σέ ἕνα ἄλλο ποίημα (139) [95] καλεῖται ἡ νύχτα μέ τά λόγια:

Ὦ, ἡ ἁπαλή δέσμη τῶν κυανανθῶν τῆς νύχτας.

Μία δέσμη ἀπό ἀζουριές εἶναι ἡ νύχτα, ἁπαλή. Ἀντίστοιχα τό κυανό ἀγρίμι ἀποκαλεῖται καί τό «ντροπαλό ἀγρίμι» (104) [21], τό «ἁπαλό ζῶο» (97) [31]. Ἡ δέσμη ἀπό κυανότητα περισυλλέγει στό θεμέλιο τοῦ δεσίματός της τό βάθος τοῦ ἱεροῦ. Μέσα ἀπό τήν κυανότητα, ἀλλά καί συγκαλυμμένο ἀπό τό σ' αὐτό ἰδιᾶζον σκοτάδι, φωτίζει τό ἱερό. Αὐτό συγκρατεῖ, ἐνῶ ἀποσύρεται. Χαρίζει τόν ἐρχομό του μέ τό νά φυλάγεται μέσα στήν ἀπόσυρση, πού συγκρατεῖ. Ἡ λανθάνουσα φωτεινότητα τοῦ σκοταδιοῦ εἶναι ἡ κυανότητα. Φωτεινός, δηλαδή ἔμφωνος, εἶναι πρωταρχικά ὁ ἦχος ὁ ὁποῖος καλεῖ μέσα ἀπό τό ἐπιλῆσμον τῆς σιγῆς καί, μέ αὐτόν τόν τρόπο, αἰθριάζει. Ἡ κυανότητα φωνεῖ μέ τή φωτεινότητά της ἀντηχώντας. Στή φωνή τῆς φωτεινότητάς της φωτίζει τό σκοτάδι τῆς κυανότητας.

Τά βήματα τοῦ ξένου ἀντηχοῦν μέσα ἀπό τό ἀσημένια λαμπερό-ἠχηρό τῆς νύχτας. Ἕνα ἄλλο ποίημα (104) [21] τραγουδᾶ:

Καί μέσα σέ ἱερή κυανότητα ἀντηχοῦν μακραίνοντας
φωτεινά βήματα.

Ἀλλοῦ (110) [83] λέγεται γιά τήν κυανότητα:

(...) ἀγγίζει (...)
Τόν θεώμενο, τό ἱερό κυανῶν λουλουδιῶν.

Ἕνα ἄλλο ποίημα λέει (85):

... Μιά ὄψη ζώου
Πετρωμένη ἐμπρός σέ κυανότητα, στήν ἱερότητά της.

Τό κυανό δέν ἀπεικονίζει τό νόημα τοῦ ἱεροῦ. Ἡ ἴδια ἡ κυανότητα, μέ τήν περισυλλογή τοῦ βάθους της, τό ὁποῖο φέγγει καταρχήν μέσα στή συγκάλυψη, εἶναι τό ἱερό. Ἐμπρός στήν κυανότητα, καί συνάμα ἔχοντας ἀκινητοποιηθεῖ ἀπό τήν τόση κυανότητα, τό πρόσωπο τοῦ ζώου πετρώνει καί μεταβάλλεται στό πρόσωπο τοῦ ἀγριμιοῦ.
45 Ἡ ἀκαμψία τῆς ὄψης τοῦ ζώου δέν εἶναι αὐτή τοῦ πεθαμένου. Στό πέτρωμα τῆς ἀκαμψίας ἡ ὄψη τοῦ ζώου μαζεύεται. Ἡ μορφή του συγκεντρώνεται ὥστε νά ἀτενίζει, ἀκινητοποιημένη, τό ἱερό στόν «καθρέφτη τῆς ἀλήθειας» (85). Ἀτενίζω θά πεῖ: ὑπεισέρχομαι στή σιωπή.

Θεόρατη εἶναι ἡ σιωπή στήν πέτρα.

λέει ὁ ἀμέσως ἑπόμενος στίχος. Ἡ πέτρα εἶναι ὁ λήθαργος τοῦ πόνου. Τό πέτρωμα, ἐπιλήθοντας, περισυλλέγει τό ἁπαλό μέσα στό πετρῶδες καί, σάν τέτοιος, ὁ πόνος κατασιγάζει στό οὐσιακό. «Ἀπό κυανότητα» σωπαίνει ὁ πόνος. Ἐμπρός στήν κυανότητα τό πρόσωπο τοῦ ἀγριμιοῦ μαζεύεται πίσω στό ἁπαλό. Γιατί τό ἁπαλό [das Sanfte] εἶναι κατά λέξη αὐτό πού συλλέγει [das Sammelnde] εἰρηνικά. Μεταβάλλει τή διχόνοια, ξεπερνώντας τήν καταστροφική καί καυτερή ἀγριάδα μέσα στόν ἡσυχασμένο πόνο.

Ποιό εἶναι τό κυανό ἀγρίμι, τό ὁποῖο ὁ ποιητής προσκαλεῖ ἐμφαντικά νά συλλογιστεῖ τόν ξένο; Ἕνα ζῶο; Σίγουρα. Καί μόνον ἕνα ζῶο; Καθόλου. Γιατί πρέπει νά συλλογιστεῖ. Ἡ ὄψη του πρέπει νά ἀτενίσει τριγύρω, ψάχνοντας γιά..., καί νά ἀτενίσει τόν ξένο. Τό κυανό ἀγρίμι εἶναι ἕνα ζῶο, τοῦ ὁποίου ἡ ζωικότητα δέν ἔγκειται ἴσως στό ζωικό, ἀλλά στόν ἀτενίζοντα ἐκεῖνον συλλογισμό, στόν ὁποῖο καλεῖ ὁ ποιητής. Αὐτή ἡ ζωικότητα εἶναι ἀκόμα μακριά καί σχεδόν ἀδύνατον νά διακριθεῖ.

Ἔτσι ἡ ζωικότητα τοῦ ἐδῶ ἐννοουμένου ζώου ταλαντεύεται στό ἀπροσδιόριστο. Δέν ἔχει ὑπεισέλθει ἀκόμα στήν οὐσίωσή της. Αὐτό τό ζῶο, δηλαδή τό συλλογιζόμενο, τό *animal rationale*, ὁ ἄνθρωπος, σύμφωνα μέ ἕναν λόγο τοῦ Nietzsche, δέν ἔχει ἀκόμα ὁριστεῖ.

Αὐτή ἡ πρόταση δέν ἐννοεῖ μέ κανέναν τρόπο ὅτι ὁ ἄνθρωπος δέν ἔχει ἀκόμα «διαπιστωθεῖ» σάν γεγονός. Ἔχει, καί μάλιστα ἀποφασιστικότερα ἀπ᾽ ὅσο χρειάζεται. Ὁ λόγος ἐννοεῖ: Ἡ ζωικότητα τοῦ ζώου δέν ἔχει ἔρθει ἀκόμα στό ὁριό της, δηλαδή «σπίτι της», στά ἐπιχώρια τῆς συγκαλυμμένης οὐσίωσής της. Γιά αὐτόν τόν καθ-ορισμό παλεύει ἡ δυτική-εὐρωπαϊκή μεταφυσική ἀπό τόν Πλάτωνα καί μετά. Ἴσως νά παλεύει μάταια. Ἴσως ὁ δρόμος πρός τό «καθ᾽ ὁδόν» νά τῆς εἶναι ἀκόμα κλειστός. Τό ζῶο, τό ὁποῖο δέν ἔχει ἀκόμα καθ-οριστεῖ στήν οὐσί-
46 ωσή του, εἶναι ὁ τωρινός ἄνθρωπος.

Στό ποιητικό ὄνομα «κυανό ἀγρίμι» ὁ Trakl καλεῖ ἐκείνη τήν ἀνθρώπινη οὐσίωση, τῆς ὁποίας ἡ πρόσ-οψη, στήν σκέψη τῶν βημάτων τοῦ ξένου, δίνεται ἀπό τήν ὄψη τῆς κυανότητας τῆς νύχτας, καί ἔτσι ἀπό τό φέγγος τοῦ ἱεροῦ. Τό ὄνομα «κυανό ἀγρίμι» ὀνομάζει θνητούς, οἱ ὁποῖοι συλλογίζονται τόν ξένο καί ζητοῦν νά περιδιαβάσουν μαζί του τά ἐπιχώρια τῆς ἀνθρώπινης οὐσίωσης.

Ποιοί εἶναι αὐτοί πού ξεκινοῦν μία τέτοια περιπλάνηση; Πιθανόν λίγοι, καί ἄγνωστοι, ἀφοῦ μόνον ἔτσι συμβαίνει ἡ ἰδίωση τοῦ οὐσιώδους στή σιγή, καί ἀπρόσμενα καί σπάνια. Ὁ ποιητής ὀνομάζει τέτοιους ὁδοιπόρους στό ποίημα «Ἕνα χειμωνιάτικο βράδυ» (126) [65], ἡ δεύτερη στροφή τοῦ ὁποίου ἀρχίζει:

Κάποιος, σέ δρόμους περιπλάνησης βαδίζοντας
Στήν πόρτα φτάνει ἀπό μονοπάτι σκοτεινό.

Τό κυανό ἀγρίμι, ὅπου καί ὅταν οὐσιώνεται, ἔχει ἐγκαταλείψει τή μέχρι τώρα μορφή τῆς οὐσίωσης τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ μέχρι τώρα ἄνθρωπος ἐκπίπτει, ἐφόσον χάνει τήν οὐσίωσή του [Wesen], δηλαδή σήπεται [verwest].

«Ἑπτάωδο τοῦ θανάτου» ὀνομάζει ὁ Trakl ἕνα ἀπό τά ποιήματά του. Τό ἑπτά εἶναι ὁ ἱερός ἀριθμός. Τό ἱερό τοῦ θανάτου τραγουδᾶ τό ᾆσμα. Ἐδῶ ὁ θάνατος δέν παρασταίνεται ἀπροσδιόριστα καί γενικά σάν τό τέλος τῆς ἐπίγειας ζωῆς. «Ὁ θάνατος» ἐννοεῖ ποιητικά ἐκεῖνον τόν «χαμό», πρός τόν ὁποῖο καλεῖται «ἕνα ξένο». Γι᾽ αὐτό καί τό ξένο πού καλεῖται ἔτσι ὀνομάζεται καί (146) [107] «ἕνα νεκρό». Ὁ θάνατός του δέν εἶναι ἡ σήψη, ἀλλά ἡ ἐγκατάλειψη τῆς σαπισμένης μορφῆς τοῦ ἀνθρώπου. Ἔτσι, ἡ προτελευταία στροφή τοῦ ποιήματος «Ἑπτάωδο τοῦ θανάτου», λέει (142) [109]:

Ὦ τοῦ ἀνθρώπου σαπισμένη μορφή: ἁρμοσμένη ἀπό
κρύα μέταλλα,
Νύχτα καί τρόμο βυθισμένων δασῶν
Καί τήν καυτερή ἀγριάδα τοῦ ζώου·
Ἄπνοια τῆς ψυχῆς.

47 Ἡ σαπισμένη μορφή τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἐκτεθειμένη στό μαρτύριο τοῦ καυτεροῦ καί στό τρύπημα τοῦ ἀγκαθιοῦ. Ἡ κυανότητα δέν φέγγει στήν ἀγριάδα της. Τήν ψυχή αὐτῆς τῆς ἀνθρώπινης μορφῆς δέν τή συνεπαίρνει ὁ ἄνεμος τοῦ ἱεροῦ. Γι᾽ αὐτό καί εἶναι ἀταξίδευτη. Ὁ ἄνεμος ὁ ἴδιος, ὁ ἄνεμος τοῦ θεοῦ, μένει ἔτσι μοναχικός. Ἕνα ποίημα πού ὀνομάζει τό κυανό ἀγρίμι, τό ὁποῖο σχεδόν δέν μπορεῖ οὔτε κάν νά λυθεῖ ἀπό τό «ἀγκάθινο σύθαμνο», κλείνει μέ τούς στίχους (99) [35]:

Πάντα ἠχεῖ
Σέ μαῦρα τείχη ὁ μοναχικός ἄνεμος τοῦ θεοῦ.

«Πάντα»· αὐτό ἐννοεῖ: ὅσο τό ἔτος καί ἡ τροχιά τοῦ ἥλιου ἐπιμένουν ἀκόμα στή σκυθρωπότητα τοῦ χειμώνα, καί κανένας δέν συλλογίζεται τό μονοπάτι, ὅπου ὁ ξένος, «μέ βήματα πού ἀντηχοῦν», διασχίζει τή νύχτα. Αὐτή ἡ νύχτα εἶναι καθ᾽ ἑαυτήν μόνον ἡ ἐπιλήσμων συγκάλυψη τῆς τροχιᾶς [Gang] τοῦ ἥλιου. «Gehen», *ἰέναι*, θά πεῖ ἰνδογερμανικά: *ier* —, τό ἔτος [das Jahr].

Νά συλλογίζονταν ἕνα κυανό ἀγρίμι τό μονοπάτι του,

Τά εὔηχα πνευματικά του ἔτη!

(169) [129]

Τό πνευματικό τῶν ἐτῶν προσδιορίζεται ἀπό τήν κυανότητα τῆς νύχτας πού λυκοφέγγει πνευματικά.

(...) Ὤ, πόσο σοβαρή εἶναι ἡ ὑακίνθινη ὄψη
τοῦ λυκόφωτου.

«Καθ᾽ ὁδόν» (102) [25]

Τό πνευματικό λυκόφως ἔχει μία τόσο οὐσιαστική οὐσίωση, ὥστε ὁ ποιητής νά ἐπιγράφει ἐπί τούτοις ἕνα ποίημά του είδικά μέ τίς λέξεις «Πνευματικό λυκόφως» (137) [93]. Καί σ᾽ αὐτό ἐμφανίζεται τό ἀγρίμι, ὅμως σκοτεινό. Τό ἄγριό του ἔχει συγχρόνως τή ροπή πρός τό ζοφερό καί τήν κλίση πρός τή σιγαλή κυανότητα. Στό μεταξύ ὁ ἴδιος ὁ ποιητής διασχίζει, «σέ μαῦρο σύννεφο», τή «νυχτερινή λίμνη, τόν ἔναστρο οὐρανό».

48 Τό ποίημα λέει:

Πνευματικό λυκόφως

Σιγαλά προβάλλει στίς παρυφές τοῦ δάσους
Ἕνα σκοτεινό ἀγρίμι·
Στόν λόφο τελειώνει ἀνάλαφρα ὁ βραδινός ἄνεμος.

Βουβαίνεται ὁ θρῆνος τοῦ κότσυφα,
Κι οἱ ἁπαλές φλογέρες τοῦ φθινοπώρου
Σωπαίνουν στά καλάμια.

Σέ μαῦρο σύννεφο
Περνᾶς μεθυσμένος ἀπό τ᾽ ἀφιόνι
Τή νυχτερινή λίμνη,

Τόν ἔναστρο οὐρανό.
Πάντα ἠχεῖ τῆς ἀδελφῆς ἡ σεληνιακή φωνή
Μές στήν πνευματική νύχτα.

Ὁ ἔναστρος οὐρανός παρουσιάζεται μέ τήν ποιητική εἰκόνα τῆς νυχτερινῆς λίμνης. Ἔτσι τό ἐννοεῖ ἡ συνηθισμένη μας παράσταση. Ὅμως ὁ νυχτερινός οὐρανός εἶναι, στήν ἀλήθεια τῆς οὐσίωσής του, αὐτή ἡ λίμνη. Ἀντίθετα, αὐτό πού ἀλλιῶς ὀνομάζουμε νύχτα παραμένει περισσότερο μία εἰκόνα, δηλαδή τό χλομό καί ἄδειο εἴδωλο τῆς οὐσίωσής της. Συχνά στήν ποίηση τοῦ ποιητῆ ξαναγυρίζει ἡ λίμνη καί ὁ καθρέφτης τῆς λίμνης. Τά πότε μαῦρα, πότε κυανά νερά δείχνουν στόν ἄνθρωπο τήν ἴδια του τήν πρόσ-οψη. Ὅμως στή νυχτερινή λίμνη τοῦ ἔναστρου οὐρανοῦ ἐμφανίζεται ἡ λυκόφεγγη κυανότητα τῆς πνευματικῆς νύχτας. Ἡ λάμψη της εἶναι ψυχρή.

Τό ψυχρό φῶς προέρχεται ἀπό τό φέγγος τῆς σελήνης (*σελάννα*). Γύρω ἀπό τό φῶς της χλομιάζουν, καί μάλιστα γίνονται
49 ψυχρά, ὅπως λένε ἀρχαῖοι ἑλληνικοί στίχοι, τά ἄστρα. Ὅλα
γίνονται «σεληνιακά». Ὁ ξένος πού διασχίζει τή νύχτα ὀνομάζεται «ὁ σεληνιακός» (134) [85]. Τή «σεληνιακή φωνή» τῆς ἀδελφῆς, πού ἠχεῖ πάντα μέσα στήν πνευματική νύχτα, τήν ἀκούει ὁ ἀδελφός τότε, ὅταν, στή λέμβο του, πού εἶναι μάλιστα «μαύρη», καί δέν ἔχει σχεδόν τίποτα ἀπό τό χρυσό τῆς λάμψης τοῦ ξένου, ἐπιχειρεῖ νά τόν ἀκολουθήσει σ᾽ ἕνα νυχτερινό ταξίδι στή λίμνη.

Ὅταν οἱ θνητοί στήν πορεία τους ἀκολουθοῦν τό «ξένο», τό ὁποῖο καλεῖται στόν χαμό, δηλαδή τώρα τόν ξένο, καταλήγουν οἱ ἴδιοι στό ξένο, γίνονται οἱ ἴδιοι ξένοι καί μοναχικοί (64, 87 κ.ἀ.).

Μόνον τώρα, μέ τήν πορεία στή νυχτερινή ἔναστρη λίμνη, δηλαδή στόν οὐρανό ἐπάνω ἀπό τή γῆ, ἡ ψυχή ἐμ-πειρᾶται τή γῆ ὡς γῆ μέ τόν «ψυχρό χυμό» της (126) [65]. Ἡ ψυχή ξεγλιστράει πρός τή βραδινή, λυκόφεγγη κυανότητα τοῦ πνευματικοῦ ἔτους. Γίνεται «φθινοπωρινή ψυχή» καί, σάν τέτοια, γίνεται «κυανή ψυχή».

Οἱ λίγες στροφές καί οἱ στίχοι, πού τώρα ἀναφέρθηκαν, ὑποδεικνύουν τό πνευματικό λυκόφως, ὁδηγοῦν στό μονοπάτι τοῦ ξένου, δείχνουν τόν τρόπο καί τό ταξίδι ἐκείνων πού τόν συλλογίζονται, καί ἔτσι τόν ἀκολουθοῦν στόν χαμό. Κατά τό

«Γέρμα τοῦ θέρους» τό ξένο γίνεται στήν πορεία του φθινοπωρινό καί σκοτεινό.

«Φθινοπωρινή ψυχή» ὀνομάζει ὁ Trakl ἕνα ποίημα, τοῦ ὁποίου ἡ προτελευταία στροφή τραγουδᾶ (124) [75]:

Μακραίνουν κιόλας ψάρια κι ἀγρίμια.
Μιά ψυχή κυανή, μιά πορεία σκοτεινή
᾿Από ἄλλους κιόλας, ἀγαπημένους, μᾶς χωρίζουν.
᾿Αλλάζει νοήματα καί εἰκόνες τό βράδυ.

Οἱ ὁδοιπόροι, πού ἀκολουθοῦν τόν ξένο, βλέπουν τόν ἑαυτό τους κιόλας χωρισμένο «ἀπό ἀγαπημένους» οἱ ὁποῖοι εἶναι γι᾿ αὐτούς «ἄλλοι». Οἱ ἄλλοι — αὐτό εἶναι ὁ χαρακτήρας τῆς σαπισμένης μορφῆς τοῦ ἀνθρώπου.

῾Η γλώσσα μας ὀνομάζει τήν ἀνθρώπινη οὐσίωση, ἡ ὁποία ἀποκρυσταλλώθηκε σέ ἕναν χαρακτήρα καί βρέθηκε σ᾿ αὐτόν
50 τόν χαρακτήρα, τό «γένος». ῾Η λέξη σημαίνει τόσο τό γένος τῶν ἀνθρώπων μέ τήν ἔννοια τῆς ἀνθρωπότητας, ὅσο καί τά γένη μέ τήν ἔννοια τῶν φυλῶν, τῶν συγγενειῶν, τῶν οἰκογενειῶν, καί ὅλα αὐτά πάλι ἀποκρυσταλλωμένα στή δυαδικότητα τῶν γενῶν. Τό γένος τῆς «σαπισμένης μορφῆς» τοῦ ἀνθρώπου ὁ ποιητής τό ὀνομάζει ἕνα γένος «σαπίζοντας» (186) [171]. Αὐτό ἔχει τεθεῖ ἔξω ἀπό τόν τρόπο τῆς οὐσίωσής του καί εἶναι γι᾿ αὐτό τό «ἀνάστατο» (162) [151] γένος.

Τί ἔχει πλήξει [geschlagen], δηλαδή καταραστεῖ αὐτό τό γένος [Geschlecht]; Κατάρα [Fluch] λέγεται ἑλληνικά *πληγή*, ἡ λέξη μας «Schlag». ῾Η κατάρα τοῦ σηπόμενου γένους συνίσταται στό ὅτι αὐτό τό παλαιό γένος ἔχει διαμελιστεῖ στή διχόνοια τῶν γενῶν. Μέσα ἀπό αὐτήν τό κάθε γένος τείνει πρός τήν ξέφρενη ἔξαψη τῆς κάθε φορά ἀπομονωμένης καί ἄκρατης ἀγριάδας τοῦ ἀγριμιοῦ. ῾Η κατάρα δέν εἶναι ἡ δυαδικότητα σάν τέτοια, ἀλλά ἡ διχόνοια. Αὐτή, μέσα ἀπό τήν ἔξαψη τῆς τυφλῆς ἀγριάδας, φέρνει τό γένος στόν διχασμό, καί ἔτσι τό κάνει νά παραδέρνει στήν ξέφρενη ἀπομόνωση. Ἔτσι διχασμένο καί διαμελισμένο, τό «ἔκπτωτο γένος» δέν μπορεῖ πλέον νά βρεῖ τόν παλμό του ἀφ᾿ ἑαυτοῦ του. Ὅμως τόν παλμό του τόν βρίσκει

μόνον μαζί μέ ἐκεῖνο τό γένος, ἡ δυαδικότητα τοῦ ὁποίου, πέρα ἀπό τή διχόνοια, προ-πορεύεται μέσα στήν ἁπαλότητα ἑνός ἁπλοῦ δίπτυχου, εἶναι δηλαδή ἕνα «ξένο», καί ἔτσι ἀκολουθεῖ τόν ξένο.

Σέ σχέση μέ αὐτόν τόν ξένο ὅλοι οἱ ἐπίγονοι τοῦ σηπόμενου γένους παραμένουν οἱ ἄλλοι. Παρ᾿ ὅλα αὐτά εἶναι συνυφασμένα μαζί τους ἡ ἀγάπη καί ὁ σεβασμός. Ὅμως ἡ σκοτεινή πορεία, ἡ ὁποία ἀκολουθεῖ τόν ξένο, ὁδηγεῖ στήν κυανότητα τῆς νύχτας του. ῾Η ὁδοιπόρος ψυχή γίνεται «κυανή ψυχή».

᾿Αλλά συγχρόνως ἐκλείπει. Πρός τά ποῦ; Πρός τά ἐκεῖ ὅπου πηγαίνει ἐκεῖνος ὁ ξένος ὁ ὁποῖος κάποιες φορές ὀνομάζεται ποιητικά μόνον μέ τή δεικτική λέξη «ἐκεῖνος». «᾿Εκεῖνος» [Jener] λέγεται στήν παλαιά γλώσσα *«ener»* καί σημαίνει ὁ «ἄλλος» [der andere]. «Enert dem Bach» εἶναι ἡ ἄλλη ὄχθη τοῦ ρυακιοῦ. «᾿Εκεῖνος», ὁ ξένος, εἶναι ὁ ἄλλος ὡς πρός τούς ἄλλους,
51 δηλαδή ὡς πρός τό σηπόμενο γένος. ᾿Εκεῖνος, εἶναι ὁ ἀπό τούς ἄλλους ἀγνοημένος καί ἀπόκλητος. ῾Ο ξένος εἶναι ὁ ἐκ-λιπών.

Ποῦ ὁδηγεῖται αὐτό πού εἶναι κατάλληλο γιά νά ἐνστερνιστεῖ τήν οὐσίωση τοῦ ξένου, δηλαδή τήν πρωτο-πορεία; Ποῦ καλεῖται ἕνα ξένο; Στόν χαμό. Αὐτός εἶναι ἡ χάση τοῦ ἑαυτοῦ μέσα στό πνευματικό λυκόφως τῆς κυανότητας. Συμβαίνει μέσα ἀπό τό γέρμα πρός τό πνευματικό ἔτος. Ὅταν ἕνα τέτοιο γέρμα πρέπει νά διασχίσει τό καταστροφικό τοῦ χειμώνα πού πλησιάζει, τοῦ Νοεμβρίου, τότε ἐκείνη ἡ χάση δέν σημαίνει μαζί καί κατάργηση μέσα στό κενό καί στήν ἐκμηδένιση. Πολύ περισσότερο, τό χάνομαι [sich verlieren] λέει στήν κυριολεξία του: λύομαι [sich loslösen] καί ξεγλιστρῶ ἀργά. Βέβαια αὐτός πού χάνεται φθίνει στήν καταστροφή τοῦ Νοεμβρίου, ὅμως μέ κανέναν τρόπο μέσα της. Γλιστρᾶ, διαμέσου της, πέρα πρός τό πνευματικό λυκόφως τῆς κυανότητας, «πρός τόν ἑσπερινό», δηλαδή πρός τό βράδυ.

Πρός τόν ἑσπερινό χάνεται ὁ ξένος μέσα
σέ μαύρη νοεμβριάτικη καταστροφή,
Κάτω ἀπό σαπισμένο σύγκλαδο, κοντά σέ τείχη
γεμάτα λέπρα,

῞Οπου πρωτύτερα βάδισε ὁ ἱερός ἀδελφός,
Βυθισμένος στήν ἁπαλή μελωδία τῆς παραφροσύνης του.
«Helian» (87)

Τό βράδυ εἶναι τό γέρμα τῶν ἡμερῶν τῶν πνευματικῶν ἐτῶν. Τό βράδυ ἐπιτελεῖ μία ἀλλαγή. Τό βράδυ, πού γέρνει πρός τό πνευματικό, προσφέρει ἄλλα στό ἀτένισμα, ἄλλα στόν λογισμό.

᾿Αλλάζει νοήματα καί εἰκόνες τό βράδυ.
(124) [75]

Τό φεγγερό, γιά τίς ὄψεις (εἰκόνες) τοῦ ὁποίου μιλοῦν οἱ ποιητές, ἐμφανίζεται διαφορετικά μέσα ἀπό αὐτό τό βράδυ. ῾Η οὐσίωση, τό ἀθέατο τῆς ὁποίας συλλογίζονται οἱ νοητές, μέσα ἀπό αὐτό τό βράδυ μιλᾶ ἀλλιώτικα. Μέσα ἀπό ἄλλη εἰκόνα καί ἄλλο νόημα, τό βράδυ μεταβάλλει τόν λόγο τῆς ποίησης καί τῆς νόησης καί τόν διάλογό τους. ῞Ομως τό βράδυ μπορεῖ νά
52 τό κάνει αὐτό μόνον ἐπειδή ἀλλάζει τό ἴδιο. Μέσα ἀπό αὐτό ἡ ἡμέρα φτάνει σέ ἕνα γέρμα πού δέν εἶναι τέλος, ἀλλά γέρνει μόνον καί μόνον γιά νά προετοιμάσει ἐκεῖνον τόν χαμό, μέσα ἀπό τόν ὁποῖο ὁ ξένος ὑπεισέρχεται στό *ξεκίνημα* τῆς πορείας του. Τό βράδυ ἀλλάζει τήν ἴδια του τήν εἰκόνα καί τό ἴδιο του τό νόημα. Σ᾿ αὐτήν τήν ἀλλαγή λανθάνει μία ἐγκατάλειψη τῆς μέχρι τώρα ὕπαρξης τῶν ἡμερῶν καί τῶν ἐποχῶν τοῦ ἔτους.

῞Ομως ποῦ ὁδηγεῖ τό βράδυ τή σκοτεινή πορεία τῆς κυανῆς ψυχῆς; ᾿Εκεῖ ὅπου ὅλα ἔχουν μαζευτεῖ, λανθάνοντα, καί διαφυλάσσονται γιά μία ἄλλη ἀνατολή.

Οἱ στροφές καί οἱ στίχοι πού ἀναφέρθηκαν μέχρι τώρα μᾶς ὑποδεικνύουν μία περισυλλογή, δηλαδή ἕναν τόπο. Τί εἶδους εἶναι αὐτός ὁ τόπος; Πῶς πρέπει νά τόν ὀνομάσουμε; Βέβαια ἀντίστοιχα μέ τή γλώσσα τοῦ ποιητῆ. Κάθε λόγος τῶν ποιημάτων τοῦ Georg Trakl εἶναι περισυλλεγμένος γύρω ἀπό τόν πορευόμενο ξένο. Αὐτός εἶναι, καί ἀποκαλεῖται, «ὁ ἐκλιπών» (177) [143]. Μέσα καί γύρω ἀπό αὐτόν εἶναι ὁ ποιητικός λόγος ἁρμοσμένος σέ ἕνα μοναδικό ἆσμα. ᾿Επειδή τά ποιήματα αὐτοῦ τοῦ

ποιητῆ εἶναι περισυλλεγμένα γύρω ἀπό τό τραγούδι τοῦ ἐκλιπόντος, ὀνομάζουμε τόν τόπο τῆς ποίησής του: *ἡ ἔκλειψη*.

῾Ο ἐντοπισμός πρέπει τώρα, μέσα ἀπό ἕνα δεύτερο βῆμα, νά ἐπιχειρήσει νά προσέξει σαφέστερα τόν τόπο, ὁ ὁποῖος μέχρι τώρα ὑποδηλώθηκε μόνον.

II

Μπορεῖ ἀκόμα ἡ ἔκλειψη νά ἀρθεῖ ἰδιαίτερα ἐμπρός στό φρόνιμο βλέμμα, καί μάλιστα σάν ὁ τόπος τῆς ποίησης; ῾Οπωσδήποτε μόνον τότε ὅταν, μέ καθαρό μάτι τώρα, ἀκολουθήσουμε τό μονοπάτι τοῦ ξένου καί ρωτήσουμε: Ποιός εἶναι ὁ ἐκλιπών; Ποιό εἶναι τό τοπίο τῶν μονοπατιῶν του;

Αὐτά προχωροῦν μέσα ἀπό τήν κυανότητα τῆς νύχτας. Τό φῶς, μέσα ἀπό το ὁποῖο φωτίζουν τά βήματά του, εἶναι ψυχρό. Τό κλείσιμο ἀπό ἕνα ποίημα, τό ὁποῖο ἀφιερώνεται εἰδικά στόν
53 «ἐκλιπόντα», ὀνομάζει «τά σεληνιακά μονοπάτια τῶν ἐκλιπόντων» (178) [143]. ᾿Αποκαλοῦμε τούς ἐκλιπόντες καί νεκρούς. ῞Ομως σέ τί θάνατο ἔχει πεθάνει ὁ ξένος; Στό ποίημα «Ψαλμός» (63) λέει ὁ Trakl:

῾Ο παράφρων πέθανε.

῾Η ἑπόμενη στροφή λέει:

Θάβουν τόν ξένο.

Στό «῾Επτάωδο τοῦ θανάτου» αὐτός ὀνομάζεται ὁ «λευκός ξένος». ῾Η τελευταία στροφή τοῦ ποιήματος «Ψαλμός» λέει:

Στόν τάφο του μέσα παίζει ὁ λευκός μάγος
μέ τά φίδια του. (65)

῾Ο πεθαμένος *ζεῖ* μέσα στόν τάφο του. Ζεῖ μέσα στήν κάμαρά του τόσο σιγαλά, εἶναι τόσο ὀνειροπαρμένος, ὥστε νά παίζει μέ τά φίδια του. Δέν μποροῦν νά τοῦ κάνουν τίποτα. Δέν εἶναι

στραγγαλισμένα, ὅμως τό κακό σ' αὐτά ἔχει μεταμορφωθεῖ. 'Αντίθετα, στό ποίημα «Οἱ ἐπάρατοι» (120) [67] ἀναφέρεται:

Μιά φωλιά ἀπό ἄλικα φίδια ὀρθώνεται
Νωθρά στήν ταραγμένη ἀγκαλιά της. (πρβλ. 161, 164)

'Ο πεθαμένος εἶναι ὁ παράφρων. Μήπως μ' αὐτό ἐννοεῖται ἕνας ψυχικά ἄρρωστος; Ὄχι. Παραφροσύνη [Wahnsinn] δέν σημαίνει τίς φρένες πού φρονοῦν ἄφρονα πράγματα. Τό «Wahn» [«παραλήρημα»] ἀνήκει στό ἀρχαῖο γερμανικό *wana* καί σημαίνει: ἄνευ. 'Ο παράφρων φρονεῖ, καί μάλιστα φρονεῖ ὅπως κανένας. Ὅμως ἔτσι μένει χωρίς τά φρονήματα [Sinn] τῶν ἄλλων. Αὐτός φρονεῖ ἀλλιῶς. «Sinnan» σημαίνει πρωταρχικά: ταξιδεύω, ἐπιδιώκω, παίρνω μία κατεύθυνση. 'Η ἰνδογερμανική ρίζα *sent* καί *set* σημαίνει δρόμος. 'Ο ἐκλιπών εἶναι ὁ παράφρων, γιατί εἶναι καθ' ὁδόν πρός κάπου ἀλλοῦ. Τοῦτο ἐπιτρέπει στήν παραφροσύνη του νά ἀποκαλεῖται «ἁπαλή», γιατί αὐτός ἀναλογίζεται κάτι τό σιγαλότερο. Ἕνα ποίημα, πού μιλᾶ γιά τόν ξένο ἁπλῶς σάν «ἐκεῖνον», τόν ἄλλο, τραγουδᾶ:

54 'Εκεῖνος ὅμως κατέβηκε τά πέτρινα σκαλιά
τοῦ Mönchssberg,
Ἕνα κυανό χαμόγελο στό πρόσωπο καί κουκουλωμένος
ἀλλόκοτα
Πρός τά πιό σιγαλά παιδικά του χρόνια· καί πέθανε·

Τό ποίημα φέρει τόν τίτλο «Σ' ἕναν πρώιμα πεθαμένο» (135) [91]. 'Ο ἐκλιπών προσπέθανε πέρα στό πρώιμο. Γι' αὐτό εἶναι αὐτός καί «τό τρυφερό λείψανο» (105, 146 κ.ἄ.) [107], τυλιγμένο μέσα σέ ἐκεῖνα τά παιδικά χρόνια, τά ὁποῖα διαφυλάσσουν ὅλη τή φωτιά καί τό καυτερό τῆς ἀγριάδας σιγαλότερα. Ἔτσι ἐμφανίζεται αὐτός, πού προσπέθανε πέρα στό πρώιμο, σάν ἡ «σκοτεινή μορφή τῆς ψύχρας». Γι' αὐτήν τραγουδᾶ τό ποίημα μέ τόν τίτλο «Στό Mönchsberg» (113) [51]:

Πάντ' ἀκολουθεῖ τόν ὁδοιπόρο ἡ σκοτεινή μορφή
τῆς ψύχρας

Σέ σκελετωμένο γεφύρι, τοῦ ἀγοριοῦ ἡ ὑακίνθινη φωνή
Σιγαλά λέγοντας τό λησμονημένο θρύλο τοῦ δάσους, [...]

«'Η σκοτεινή μορφή τῆς ψύχρας» δέν ἀκολουθεῖ τόν ὁδοιπόρο ἀπό πίσω. Προηγεῖται, ἐφόσον ἡ κυανή φωνή τοῦ ἀγοριοῦ ἐπαναφέρει λησμονημένα καί τά *προφητεύει.*

Ποιό εἶναι αὐτό τό ἀγόρι πού προσπέθανε πέρα στό πρώιμο; Ποιό εἶναι αὐτό τό ἀγόρι, τοῦ ὁποίου

[...] τό μέτωπο [...] ματώνει ἀνάλαφρα
Παμπάλαιους θρύλους
Και σκοτεινά οἰωνίσματα; (97) [31]

Ποιός εἶναι αὐτός πού πέρασε ἐπάνω ἀπό σκελετωμένο γεφύρι; 'Ο ποιητής τόν καλεῖ μέ τά λόγια:

Ὦ, πόσον καιρό εἶσαι, Elis, πεθαμένος.

'Ο Elis εἶναι ὁ ξένος πού καλεῖται στόν χαμό. 'Ο Elis δέν εἶναι μέ κανέναν τρόπο μία μορφή, μέ τήν ὁποία ὁ Trakl ἐννοεῖ τόν ἑαυτό του. 'Ο Elis εἶναι τόσο οὐσιαστικά ξεχωριστός ἀπό τόν ποιητή, ὅσο ἡ μορφή τοῦ Zarathustra ἀπό τόν νοητή Nietzsche. Ὅμως καί οἱ δύο μορφές συμπίπτουν στό ὅτι ἡ οὐσίωσή τους
55 καί ἡ πορεία τους ἀρχίζει μέ τόν χαμό. 'Ο χαμός τοῦ Elis πηγαίνει πρός τό παμπάλαιο πρώιμο, τό ὁποῖο εἶναι παλαιότερο ἀπό τό γένος πού πάλιωσε καί σήπεται, παλαιότερο γιατί φρονιμότερο, φρονιμότερο γιατί σιγαλότερο, σιγαλότερο γιατί κατασιγάζει τό ἴδιο.

Στή μορφή τοῦ ἀγοριοῦ Elis ἡ ἀγορίσια φύση δέν ἔγκειται σέ μία ἀντίθεση πρός τήν κοριτσίστικη φύση. 'Η ἀγορίσια φύση εἶναι ἡ ἐμφάνιση των σιγαλότερων παιδικῶν χρόνων. Αὐτά κρύβουν καί κρατοῦν μέσα τους τό ἁπαλό δίπτυχο τῶν γενῶν, τοῦ ἐφήβου ὅσο καί τῆς «χρυσῆς μορφῆς τῆς ἐφήβου» (179) [163].

Ὁ Elis δέν εἶναι ἕνας νεκρός πού σήπεται στό ὄψιμο τοῦ πεθαμένου. Ὁ Elis εἶναι ὁ νεκρός πού καθαίρεται πρός τό πρώιμο. Αὐτός ὁ ξένος ἀναπτύσσει πρῶτος τήν ἀνθρώπινη οὐσίωση πρός τήν ἀπαρχή ἐκείνου τό ὁποῖο δέν ἔχει γίνει (στά ἀρχαῖα γερμανικά *giberan* [γεννῶ]) ἀκόμα. Ἐκεῖνο τό ἠρεμότερο καί γι' αὐτό σιγαλότερο ἀγίνωτο στήν οὐσίωση τῶν θνητῶν, ὁ ποιητής τό ὀνομάζει τό ἀγέννητο [das Ungeborene].

Ὁ ξένος, πού πέθανε πρός τό πρώιμο, εἶναι ὁ ἀγέννητος. Τά ὀνόματα «ἕνα ἀγέννητο» καί «ἕνα ξένο» λένε τό ἴδιο. Στό ποίημα «Εὐφρόσυνη ἄνοιξη» βρίσκεται ὁ στίχος (26):

Κι ἕνα ἀγέννητο φροντίζει τό ἴδιο τή γαλήνη του.

Αὐτό φυλάγει τά σιγαλότερα παιδικά χρόνια καί τά διατηρεῖ γιά τό ἐπερχόμενο ξύπνημα τοῦ ἀνθρώπινου γένους. Ἔτσι γαλήνια *ζεῖ* ὁ πρώιμα πεθαμένος. Ὁ ἐκλιπών δέν εἶναι ὁ πεθαμένος μέ τήν ἔννοια τοῦ ἀποβιώσαντος. Ἀντίθετα. Ὁ ἐκλιπών ἀτενίζει πρῶτος μέσα στήν κυανότητα τῆς πνευματικῆς νύχτας. Τά ἄσπρα βλέφαρα, πού φυλάγουν τό ἀτένισμά του, λάμπουν μέσα σέ γαμήλια στολίδια (150) πού ὑπόσχονται τό ἁπαλότερο δίπτυχο τοῦ γένους.

Σιγαλά ἀνθίζει ἡ μυρτιά ἐπάνω ἀπό τά λευκά βλέφαρα
τοῦ νεκροῦ.

Αὐτός ὁ στίχος ἀνήκει στό ἴδιο ποίημα πού λέει:

Εἶναι ἡ ψυχή ἕνα ξένο ἐπί γῆς.

Οἱ δύο φράσεις γειτονεύουν ἄμεσα. Ὁ «νεκρός» εἶναι ὁ ἐκλιπών, ὁ ξένος, ὁ ἀγέννητος.
56 Ὅμως ἀκόμα πηγαίνει

[...] τοῦ ἀγέννητου
Μονοπάτι κοντά σέ σκυθρωπά χωριά, μοναχικά
καλοκαίρια.
«Ἄσμα τῶν Ὡρῶν» (101) [23]

Ὁ δρόμος του περνᾶ δίπλα ἀπό αὐτό πού δέν τόν φιλοξενεῖ, ὅμως ἤδη ὄχι πλέον μέσα ἀπό αὐτό. Βέβαια καί τό ταξίδι τοῦ ἐκλιπόντος εἶναι μοναχικό, τοῦτο ὅμως μέσα ἀπό τή μοναχικότητα «τῆς νυχτερινῆς λίμνης, τοῦ ἔναστρου οὐρανοῦ». Ὁ παράφρων δέν ταξιδεύει σ' αὐτήν τή λίμνη ἐπάνω σέ «μαῦρο σύννεφο», ἀλλά σέ χρυσή λέμβο. Τί συμβαίνει μέ τό χρυσό; Τό ποίημα «Γωνιά στό δάσος» (33) ἀπαντᾶ μέ τόν στίχο:

Καί σέ ἁπαλή παραφροσύνη φανερώνεται συχνά
τό χρυσό, τό ἀληθινό.

Τό μονοπάτι τοῦ ξένου ὁδηγεῖ μέσα ἀπό τά «πνευματικά ἔτη», οἱ ἡμέρες τῶν ὁποίων κατευθύνονται πάντα πρός τήν ἀληθινή ἀπαρχή, κυβερνῶνται [regiert] ἀπό αὐτήν, εἶναι δηλαδή δίκαιες [recht]. Τό ἔτος τῆς ψυχῆς του εἶναι περισυλλεγμένο στό δίκαιο.

Ὤ! πόσο δίκαιες εἶναι, Elis, ὅλες σου οἱ μέρες.

τραγουδᾶ τό ποίημα «Elis» (98) [33]. Αὐτό τό κάλεσμα δέν εἶναι παρά ἡ ἠχώ τοῦ ἄλλου πού ἤδη ἀκούστηκε:

Ὤ, πόσον καιρό εἶσαι, Elis, πεθαμένος.

Στό πρώιμο, πρός τό ὁποῖο πέθανε ὁ ξένος, ὑπολανθάνει τό δίκαιο τῆς οὐσίωσης τοῦ ἀγέννητου. Αὐτό τό πρώιμο εἶναι ἕνας χρόνος ἰδιαίτερος, ὁ χρόνος τῶν «πνευματικῶν ἐτῶν». Ὁ Trakl ἐπιγράφει ἕνα ἀπό τά ποιήματά του ἁπλῶς καί μόνον μέ τή λέξη «Ἔτος» (170) [131]. Αὐτό ἀρχίζει: «Σκοτεινή σιγή τῶν παιδικῶν χρόνων». Ἀντίθετα μ' αὐτούς τά φωτεινότερα, γιατί ἀκόμα σιγαλότερα καί γι' αὐτό ἄλλα παιδικά χρόνια, εἶναι τό πρώιμο, ὅπου ὁ ἐκλιπών χάθηκε. Τά σιγαλότερα παιδικά χρόνια τά ὀνομάζει ὁ στίχος, πού κλείνει τό ἴδιο ποίημα, ἀπαρχή:

Χρυσό μάτι τῆς ἀπαρχῆς, σκοτεινή ὑπομονή τοῦ τέλους.

57 'Εδῶ τό τέλος δέν εἶναι τό ἐπακόλουθο καί ἡ παύση τῆς ἀπαρχῆς. Τό τέλος, δηλαδή σάν τέλος τοῦ σηπόμενου γένους, προπορεύεται τῆς ἀπαρχῆς τοῦ ἀγέννητου γένους. Ὅμως ἡ ἀπαρχή, σάν τό πρωιμότερο πρώιμο, ἔχει ἤδη προσπεράσει τό τέλος.

Αὐτό τό πρώιμο διαφυλάσσει τήν ἀκόμα συγκαλυμμένη πρωταρχική οὐσίωση τοῦ χρόνου. Αὐτή θά μένει ἀποκλεισμένη ἀπό τήν κυρίαρχη νόηση, ὅσο ἰσχύει ἡ ἀπό τόν 'Αριστοτέλη καί μετά καθιερωμένη παράσταση τοῦ χρόνου. Σύμφωνα μ' αὐτήν ὁ χρόνος, εἴτε παραστημένος μηχανικά, εἴτε δυναμικά, εἴτε μέσα ἀπό τή διάσπαση τοῦ ἀτόμου, εἶναι ἡ διάσταση τοῦ ποσοτικοῦ ἤ ποιοτικοῦ ὑπολογισμοῦ τῆς διάρκειας, ἡ ὁποία διατρέχει τήν ἀκολουθία τοῦ ἑνός ἀπό τό ἄλλο.

Ὅμως ὁ ἀληθινός χρόνος εἶναι ἔλευση τοῦ συντελεσμένου. Αὐτό δέν εἶναι τό παρελθόν, ἀλλά ἡ περισυλλογή τοῦ οὐσιωνόμενου, ἡ ὁποία προηγεῖται κάθε ἔλευσης, μέ τό νά βυθίζεται, σάν τέτοια περισυλλογή, στή λήθη, ἐπιστρέφοντας στό κάθε φορά πρωιμότερό της. Στό τέλος καί στήν τελείωσή του ἀνταποκρίνεται «σκοτεινή ὑπομονή». Αὐτή μεταφέρει τό λανθάνον ἐμπρός στήν ἀλήθεια του. Ὑποφέροντάς τη, μεταφέρονται ὅλα πρός τόν χαμό, τήν κυανότητα τῆς πνευματικῆς νύχτας. Ὅμως στήν ἀπαρχή ἀνταποκρίνεται ἕνα βλέμμα καί ἕνας λογισμός πού ρίχνει χρυσό φῶς, γιατί φωτίζεται ἀπό «τό χρυσό, τό ἀληθινό». Αὐτό καθρεφτίζεται στήν ἔναστρη λίμνη τῆς νύχτας, ὅταν ταξιδεύοντας ὁ Elis τῆς ἀνοίγει τήν καρδιά του (98) [33]:

Μιά λέμβος χρυσή
Λικνίζει, Elis, τήν καρδιά σου μές στό μοναχικό οὐρανό.

Ἡ λέμβος τοῦ ξένου λικνίζεται, ὅμως παίζοντας, δέν εἶναι «ἀγχώδης» (200) [185] ὅπως ἡ λέμβος ἐκείνων τῶν ἐπιγόνων τοῦ πρώιμου, οἱ ὁποῖοι καταρχήν μόνον ἀκολουθοῦν τόν ξένο. Ἡ λέμβος τους δέν φτάνει ἀκόμα στό ὕψος τοῦ καθρέφτη τῆς λίμνης. Βουλιάζει. Ὅμως ποῦ; Στήν κατάπτωση; Ὄχι. Τότε πρός τά ποῦ; Στήν κενή ἐκμηδένιση; Μέ κανέναν τρόπο.

Ἕνα ἀπό τά τελευταῖα ποιήματα «Θρῆνος» (200) [185], τελειώνει μέ τούς στίχους:

58 'Αδελφή θυελλώδους βαρυθυμίας
Κοίταξε μιά λέμβος ἀγχώδης βυθίζεται
Κάτω ἀπό τ' ἄστρα,
Τό σιωπηλό πρόσωπο τῆς νύχτας.

Τί ὑπολανθάνει σ' αὐτό τό πρόσωπο τῆς νύχτας, τό ὁποῖο σωπαίνει μέ τή λάμψη τῶν ἄστρων; Ποῦ ἀνήκει αὐτή ἡ σιωπή; Στήν ἔκλειψη. Αὐτή δέν ἐξαντλεῖται σέ μίαν ἀμιγή κατάσταση, σέ αὐτήν τοῦ πεθαμένου, στήν ὁποία ζεῖ τό ἀγόρι Elis.

Στήν ἔκλειψη ἀνήκει τό πρώιμο τῶν σιγαλότερων παιδικῶν χρόνων, ἀνήκει ἡ κυανή νύχτα, ἀνήκουν τά νυχτερινά μονοπάτια τοῦ ξένου, ἀνήκει τό νυχτερινό φτεροκόπημα τῆς ψυχῆς, ἀνήκει ἤδη τό λυκόφως σάν ἡ πύλη πρός τόν χαμό.

Ἡ ἔκλειψη περισυλλέγει αὐτήν τήν ἀλληλουχία, ὅμως ὄχι ἐκ τῶν ὑστέρων, ἀλλά ἔτσι ὥστε αὐτή νά ἀναπτύσσεται στήν ἤδη ὑπάρχουσα περισυλλογή της.

Τό λυκόφως, τή νύχτα, τά χρόνια τοῦ ξένου, τά μονοπάτια του, ὁ ποιητής τά ὀνομάζει «πνευματικά» [«geistlich»]. Ἡ ἔκλειψη εἶναι «πνευματική» [«geistlich»]. Τί ἐννοεῖ αὐτή ἡ λέξη; Ἡ σημασία της καί ἡ χρήση της εἶναι παλιές. «Πνευματικό» [«geistlich»] ἀποκαλεῖται αὐτό πού εἶναι μέ τήν ἔννοια τοῦ πνεύματος [Geist], ἐκφύεται ἀπό αὐτό καί ἀκολουθεῖ τήν οὐσίωσή του. Ἡ σημερινή συνηθισμένη χρήση τῆς γλώσσας ἔχει περιορίσει τό «πνευματικό» [das «Geistliche»] στήν ἀναφορά γιά τόν «πνευματικό» [den «Geistlichen»], γιά τήν πνευματική τάξη τῶν ἱερέων καί τῆς ἐκκλησίας τους. Καί ὁ Trakl, τουλάχιστον γιά τό ἐπιπόλαιο αὐτί, φαίνεται νά ἐννοεῖ αὐτήν τήν ἀναφορά, ὅταν στό ποίημα «Στό Hellbrunn» (191) [161] λέει:

[...] Τόσο πνευματικά πρασινίζουν
Οἱ βελανιδιές ἐπάνω ἀπό τά λησμονημένα μονοπάτια
τῶν νεκρῶν,

Προηγουμένως ἔχουν ὀνομαστεῖ «οἱ σκιές τῶν ἀρχηγῶν τῆς ἐκκλησίας, εὐγενικῶν γυναικῶν», «παλιῶν νεκρῶν οἱ σκιές», πού μοιάζουν νά αἰωροῦνται ἐπάνω ἀπό τήν «ἀνοιξιάτικη λίμνη». Ὅμως ὁ ποιητής, ὁ ὁποῖος ἐδῶ τραγουδᾶ «πάλι τόν κυανό θρῆνο τοῦ βραδινοῦ», δέν ἐννοεῖ τούς «πνευματικούς», ὅταν
59 οἱ βελανιδιές του «τόσο πνευματικά πρασινίζουν». Ἐννοεῖ τό πρώιμο τοῦ πεθαμένου ἀπό καιρό, τό ὁποῖο ὑπόσχεται τήν «Ἄνοιξη τῆς ψυχῆς». Τίποτα ἄλλο δέν τραγουδᾶ καί τό χρονικά πρωιμότερο ποίημα «Πνευματικό τραγούδι» (20), ἄν καί ἀκόμα πιό συγκαλυμμένα, ἀκόμα περισσότερο ἀναζητώντας. Τό πνεῦμα αὐτοῦ τοῦ «Πνευματικοῦ τραγουδιοῦ», πού παιχνιδίζει ἀλλόκοτα διφορούμενα, μιλᾶ μέ τήν τελευταία στροφή σαφέστερα:

Ἐκεῖ στήν παλιά τήν πέτρα ἕνας ζητιάνος
Σά νά ξεψύχησε καθώς προσεύχονταν
Ἁπαλά ξεμακραίνει ἀπό τό λόφο ἕνας βοσκός
Κι ἕνας ἄγγελος στό ἄλσος
Στό ἄλσος σιμά
Νανουρίζει παιδιά.

Ὅμως ὁ ποιητής θά μποροῦσε ὄντως, ἀφοῦ ἐπιτέλους δέν ἐννοεῖ τό «πνευματικό» [das «Geistliche»] τῆς ἱεροσύνης, νά συμβιβαστεῖ καί νά ὀνομάσει αὐτό τό ὁποῖο βρίσκεται σέ μία ἀναφορά πρός τό πνεῦμα [Geist], τό «πνευματικό» [das «Geistige»] καί νά μιλᾶ γιά πνευματικό [geistig] λυκόφως καί γιά πνευματική [geistig] νύχτα. Γιατί ἀποφεύγει τή λέξη «geistig»; Διότι αὐτό τό πνευματικό [das Geistige] ὀνομάζει τήν ἀντίθεση πρός τό ὑλικό. Αὐτή παρασταίνει τή διαφορά δύο περιοχῶν καί, στήν πλατωνική-δυτική γλώσσα, ὀνομάζει τό χάσμα ἀνάμεσα στό ὑπεραισθητό *(νοητόν)* καί στό αἰσθητό *(αἰσθητόν).*

Τό ἔτσι ἐννοημένο πνευματικό, τό ὁποῖο στό μεταξύ ἔχει γίνει τό λογικό, τό διανοητικό καί τό ἰδεολογικό, ἀνήκει, μαζί μέ τά ἀντίθετά του, στήν κοσμοθεωρία τοῦ σηπόμενου γένους. Ὅμως ἀπό αὐτό *ἐκλείπει* ἡ «σκοτεινή πορεία» τῆς «κυανῆς ψυχῆς». Τό λυκόφως πρός τή νύχτα, ὅπου χάνεται ὁ ξένος, δέν

μπορεῖ νά ὀνομαστεῖ «geistig», ὅπως δέν μπορεῖ καί τό μονοπάτι τοῦ ξένου. Ἡ ἔκλειψη εἶναι πνευματική [geistlich], καθορισμένη ἀπό τό πνεῦμα, ὅμως συνάμα ὄχι «πνευματική» [«geistig»] μέ τήν ἔννοια τῆς μεταφυσικῆς.

Ὅμως τί εἶναι τό πνεῦμα; Στό τελευταῖο του ποίημα «Grodek» ὁ Trakl μιλᾶ γιά τήν «καυτή φλόγα τοῦ πνεύματος» (201) [187]. Τό πνεῦμα εἶναι τό ἀναφλέγον καί, ἴσως ἀρχικά σάν τέ-
60 τοιο, αὐτό πού διαπνέει. Ὁ Trakl δέν καταλαβαίνει τό πνεῦμα ἀρχικά σάν Pneuma, σάν spiritus, ἀλλά σάν φλόγα πού ἀναφλέγει, ξεσηκώνει, ἀναστατώνει, φέρνει ἀλλοφροσύνη. Ἡ φλόγα εἶναι ὁ φωτισμός πού διαπυρώνει. Τό ἀναφλέγον εἶναι τό ἐκτός-ἑαυτοῦ πού αἰθριάζει καί κάνει τά πράγματα νά λάμπουν, καί συγχρόνως ἀναλώνει καί καταλύει τά πάντα μέσα στό λευκό τῆς στάχτης.

«Φλόγα εἶναι τοῦ χλομότατου ὁ ἀδελφός», λέει στό ποίημα «Μεταμόρφωση τοῦ κακοῦ» (129) [57]. Ὁ Trakl θεωρεῖ τό «πνεῦμα» μέσα ἀπό ἐκείνη τήν οὐσίωση, ἡ ὁποία ὀνομάζεται στήν πρωτογενή σημασία τῆς λέξης «πνεῦμα» [Geist]. Γιατί *gheis* θά πεῖ: ξεσηκωμένος, ἀνάστατος, ἐκτός ἑαυτοῦ.

Τό ἔτσι ἐννοημένο πνεῦμα οὐσιώνεται στή δυνατότητα τοῦ ἁπαλοῦ *καί* τοῦ καταστροφικοῦ. Τό ἁπαλό δέν καταπατᾶ μέ κανέναν τρόπο ἐκεῖνο τό ἐκτός-ἑαυτοῦ τοῦ ἀναφλέγοντος, ἀλλά τό κρατᾶ περισυλλεγμένο στήν ἠρεμία τοῦ φιλικοῦ. Τό καταστροφικό ἔρχεται ἀπό τό ἀχαλίνωτο, πού αὐτοκαταλύεται μέσα στήν ἴδια του τήν ἔξαψη, καί μέ αὐτόν τόν τρόπο ἐπαγγέλλεται τό κακότροπο. Τό κακό εἶναι πάντοτε τό κακό ἑνός πνεύματος. Τό κακό καί ἡ κακότητά του δέν εἶναι τό αἰσθητό, ὑλικό. Οὔτε καί εἶναι ἡ φύση του ἀμιγῶς «πνευματική» [«geistig»]. Τό κακό εἶναι πνευματικό [geistlich], σάν ἡ ἔξαψη πού πυρπολεῖ καί απομακρύνει πρός τό θάμπωμα, σάν ἡ ἔξαψη αὐτοῦ πού ἀναστατώνει, μεταθέτοντας πρός τό ἀσυλλόγιστο τοῦ ὀλέθριου καί ἀπειλώντας νά κατακάψει τό περισυλλεγμένο ἄνθισμα τοῦ ἁπαλοῦ.

Ὅμως ποῦ ἔγκειται ἡ περισυλλογή τοῦ ἁπαλοῦ; Ποιοί εἶναι οἱ χαλινοί του; Ποιό πνεῦμα τούς κρατᾶ; Πῶς εἶναι καί πῶς γίνεται ἡ ἀνθρώπινη οὐσίωση «πνευματική» [«geistlich»];

Στό σημεῖο πού ἡ οὐσίωση τοῦ πνεύματος ἔγκειται σέ μία ἀνάφλεξη, αὐτό διανοίγει, αἰθριάζει καί δείχνει τόν δρόμο. Σάν φλόγα, τό πνεῦμα εἶναι ἡ ὁρμή τῆς καταιγίδας πού «ἐφορμάει ἐνάντια στόν οὐρανό» καί «ἐκπορθεῖ τό θεό» (187) [173]. Τό πνεῦμα ἐξωθεῖ τήν ψυχή πρός τό καθ᾽ ὁδόν, ὅπου συμβαίνει μία πρωτο-πορεία. Τό πνεῦμα μεταθέτει στό ξένο. «Εἶναι ἡ ψυχή ἕνα ξένο ἐπί γῆς». Τό πνεῦμα εἶναι αὐτό πού χαρίζει ψυχή. Εἶναι ὁ ἐμψυχωτής. Ὅμως καί πάλι ἡ ψυχή φυλάγει τό πνεῦμα,
61 καί τοῦτο τόσο οὐσιαστικά, ὥστε τό πνεῦμα ἴσως νά μήν μπορεῖ ποτέ νά εἶναι πνεῦμα χωρίς τήν ψυχή. Αὐτή «τρέφει» τό πνεῦμα. Μέ ποιόν τρόπο; Πῶς ἀλλιῶς παρά μέ τό νά δανείζει ἡ ψυχή τήν ἰδιαίτερη φλόγα τῆς οὐσίωσής της στό πνεῦμα; Αὐτή ἡ φλόγα εἶναι τό πύρωμα τῆς βαρυθυμίας, ἡ «ἁπαλότητα τῆς μοναχικῆς ψυχῆς» (55).

Τό μοναχικό δέν ἀπομονώνει μέσα στόν διασκορπισμό, στόν ὁποῖο εἶναι παραδομένη κάθε ἀμιγής ἐγκατάλειψη. Τό μοναχικό μεταφέρει τήν ψυχή πρός τό μοναδικό, τήν περισυλλέγει στό ἕνα, καί μ᾽ αὐτόν τόν τρόπο φέρνει τήν οὐσίωσή της σέ πορεία. Σάν ἡ μοναχική ψυχή, εἶναι ἡ ὁδοιπόρος. Στό πύρωμα τοῦ θυμικοῦ της ἀνατίθεται νά σηκώσει τό βάρος τῆς μοίρας στήν πορεία — καί ἔτσι νά φέρει τήν ψυχή ἀπέναντι στό πνεῦμα.

Δάνεισε τή φλόγα σου στό πνεῦμα, πυρωμένη βαρυθυμία·

ἀρχίζει ἕνα ποίημα «Στόν Ἑωσφόρο», δηλαδή σ᾽ αὐτόν πού φέρνει τό φῶς καί πού ρίχνει τή σκιά τοῦ κακοῦ. (Τόμος ἀρχείου τῆς ἔκδοσης τοῦ Salzburg, σ. 14).

Ἡ βαρυθυμία τῆς ψυχῆς ἀναφλέγεται μόνον ἐκεῖ ὅπου ἡ ψυχή, στήν πορεία της, ὑπεισέρχεται στήν ἐκτενέστατη ἔκταση τῆς ἰδιαίτερης, δηλαδή τῆς πορευόμενης οὐσίωσής της. Κάτι τέτοιο συμβαίνει ὅταν αὐτή ἀντικρίζει καί ἀτενίζει τό πρόσωπο τῆς κυανότητας, τί φέγγει ἀπό μέσα της. Μέ αὐτόν τόν τρόπο ἀτενίζοντας, ἡ ψυχή εἶναι «ἡ μεγάλη ψυχή».

Ὦ πόνε, φλογισμένο, ἐσύ, ἀτένισμα
Τῆς μεγάλης ψυχῆς!

«Ἡ καταιγίδα» (183) [167]

Τό μεγάλο τῆς ψυχῆς προσμετρεῖται κατά τό πῶς αὐτή εἶναι ἱκανή γιά τή φλόγα τοῦ ἀτενίσματος, μέσα ἀπό τό ὁποῖο ἐξοικειώνεται μέ τόν πόνο. Στόν πόνο προσιδιάζει μία ἀφ᾽ ἑαυτοῦ της ἀντίμοιρη οὐσίωση.

«Φλογίζοντας», ὁ πόνος ἀποσχίζει. Ἡ ἀπόσχισή του ἐγχαράζει στήν πορευόμενη ψυχή τό ἅρμοσμα τῆς ἐφόρμησης καί τῆς καταδίωξης, ἡ ὁποία, ἐφορμώντας ἐνάντια στόν οὐρανό, θέλει νά ἐκπορθήσει τόν θεό. Ἔτσι μοιάζει ὅτι ἡ ἀπόσχιση πηγαίνει νά σαρώσει αὐτό, πρός τό ὁποῖο ἀποσχίζει, ἀντί νά τό ἀφήσει νά ὑπάρχει στόν συγκαλυμμένο του φωτισμό.
62 Ὅμως αὐτό εἶναι, πού δύναται τό «ἀτένισμα». Δέν σβήνει τή φλεγόμενη ἀπόσχιση, ἀλλά τήν ἁρμόζει πίσω στό εὐάρμοστο τῆς ἀποδοχῆς, ἡ ὁποία ἀτενίζει. Τό ἀτένισμα εἶναι ἡ ἀνάσχιση πίσω στόν πόνο, ὅπου αὐτός ἀποκτᾶ τήν ἠπιότητά του, καί, ἀπό αὐτήν, τήν ὕπαρξή του, ἡ ὁποία συνοδεύει—ἀ-ληθεύει τά πάντα.

Τό πνεῦμα εἶναι φλόγα. Αὐτή, πυρώνοντας, φωτίζει. Ὁ φωτισμός συμβαίνει στό βλέμμα τοῦ ἀτενίσματος. Σέ ἕνα τέτοιο ἀτένισμα ἰδιάζει ἡ ἔλευση τοῦ φεγγεροῦ, μέσα στό ὁποῖο παρουσιάζεται ἡ κάθε οὐσίωση. Αὐτό τό φλεγόμενο ἀτένισμα εἶναι ὁ πόνος. Γιά κάθε γνώμη πού παρασταίνει τόν πόνο μέσα ἀπό τήν αἴσθηση, ἡ οὐσίωσή του μένει ἀποκλεισμένη. Τό φλεγόμενο ἀτένισμα καθορίζει τό μέγα τῆς ψυχῆς.

Τό πνεῦμα πού χαρίζει «μεγάλη ψυχή» εἶναι, σάν πόνος, τό ἐμψυχωτικό. Ἡ μέ αὐτόν τόν τρόπο χαρισματική ψυχή εἶναι ὅμως τό ζωογόνο. Γι᾽ αὐτό, στό καθετί πού ζεῖ σύμφωνα μέ τό νόημά της ὑπάρχει πέρα γιά πέρα ὁ βασικός χαρακτήρας τῆς ἰδιαίτερης οὐσίωσής της, ὁ πόνος. Καθετί πού ζεῖ εἶναι ὀδυνηρό.

Μόνον ὅποιο ζεῖ ὁλόψυχα μπορεῖ νά ἐκπληρώνει τόν καθορισμό τῆς οὐσίωσής του. Χάρη σ᾽ αὐτήν τήν ἱκανότητα εἶναι κατάλληλο γιά τή συμφωνία τοῦ ἀμοιβαίου συν-φέροντος, μέσα

ἀπό τό ὁποῖο ὑπάρχει ἡ ἀλληλουχία ὅλων τῶν ζωντανῶν. Σύμφωνα μέ αὐτήν τήν ἀναφορά τῆς καταλληλότητας εἶναι ὅ,τι ζεῖ κατάλληλο, δηλαδή καλό. Ὅμως τό καλό εἶναι ὀδυνηρά καλό.

Κάθε ἔμψυχο δέν εἶναι μόνον ὀδυνηρά καλό, ἀντίστοιχα μέ τόν βασικό χαρακτήρα τῆς μεγάλης ψυχῆς, ἀλλά μόνον μέ αὐτόν τόν τρόπο εἶναι καί ἀληθινό. Γιατί χάρη στό ἀντίμοιρο τοῦ πόνου μπορεῖ τό ζῶν, ἐπιλήθοντας, νά ἀ-ληθεύει τά συν-παρόντα του στόν ἑκάστοτε τρόπο τους, νά τά κάνει νά εἶναι, στήν ἀληθινή τους φύση.

Ἡ τελευταία στροφή ἑνός ποιήματος ἀρχίζει (26):

Τόσο εἶναι ὀδυνηρά καλό κι ἀληθινό ὅ,τι ζεῖ·

Θά νόμιζε κανείς ὅτι ὁ στίχος ἀγγίζει τό ὀδυνηρό ἐπιπόλαια μόνο. Στήν πραγματικότητα εἰσάγει τόν λόγο ὁλόκληρης τῆς στροφῆς, ἡ ὁποία μένει ἁρμοσμένη στή σιώπηση τοῦ πόνου.
63 Γιά νά τό ἀκούσουμε αὐτό δέν πρέπει οὔτε νά παραβλέψουμε τά προσεκτικά τοποθετημένα σημεῖα στίξης, οὔτε φυσικά καί νά τά ἀλλάξουμε. Ἡ στροφή συνεχίζει:

Κι ἀνάλαφρα σ' ἀγγίζει μιά πέτρα παλιά:

Πάλι ἀκούγεται τό «ἀνάλαφρα», πού ἐπιτρέπει τό κύλισμα πρός τίς οὐσιαστικές ἀναφορές. Καί πάλι ἐμφανίζεται ἡ «πέτρα» ἡ ὁποία, ἄν ἐδῶ ἐπιτρέπονταν μία ἀρίθμηση, θά μποροῦσε νά ἐπισημανθεῖ σέ περισσότερα ἀπό τριάντα σημεῖα τῆς ποίησης τοῦ Trakl. Στήν πέτρα ὑπολανθάνει ὁ πόνος, πού, πετρώνοντας, διαφυλάσσεται στό κλειστό τοῦ πετρώματος, στοῦ ὁποίου τήν ἐμφάνιση φέγγει ἡ παμπάλαιη προέλευση ἀπό τό σιγαλό πύρωμα τοῦ πρωιμότατου πρώιμου πού, σάν προηγούμενη ἀπαρχή, ἐπέρχεται σέ κάθε γιγνόμενο, πορευόμενο, καί τοῦ ἐπιδίδει τήν γιά πάντα ἀξεπέραστη ἔλευση τῆς οὐσίωσής του.

Τό παλιό πέτρωμα εἶναι ὁ ἴδιος ὁ πόνος, στό σημεῖο πού αὐτός ἀντικρίζει γήινα τούς θνητούς. Ἡ διπλή τελεία μετά τή λέξη «πέτρα» στό τέλος τοῦ στίχου ὑποδεικνύει ὅτι ἐδῶ μιλᾶ *ἡ πέτρα*. Ὁ ἴδιος ὁ πόνος ἔχει τόν λόγο. Ἀπό καιρό σωπαίνοντας,

δέν λέει στούς ὁδοιπόρους, πού ἀκολουθοῦν τόν ξένο, τίποτα λιγότερο ἀπό τήν ἰδιαίτερή του ὕπαρξη καί διάρκεια:

Ἀληθινά! Θά εἶμαι πάντοτε μαζί σας.

Σ' αὐτή τή ρήση τοῦ πόνου ἀνταποκρίνονται οἱ ὁδοιπόροι, πού ἀφουγκράζονται τόν πρώιμα πεθαμένο πίσω ἀπό τό φυλλῶδες σύγκλαδο, μέ τά λόγια τοῦ ἑπόμενου στίχου:

Ὦ τό στόμα! πού πάλλεται μέσα ἀπ' τήν ἀσημένια ἰτιά.

Τό σύνολο τῆς στροφῆς αὐτοῦ τοῦ ποιήματος ἀνταποκρίνεται στό κλείσιμο τῆς δεύτερης στροφῆς ἑνός ἄλλου πού ἀπευθύνεται «Σ' ἕναν πρώιμα πεθαμένο» (135) [91]:

Καί στόν κῆπο ἀπόμεινε ἡ ἀσημένια ὄψη τοῦ φίλου,
Ν' ἀφουγκράζεται μές στίς φυλλωσιές
ἤ στό παλιό πέτρωμα.

64 Ἡ στροφή πού ξεκινᾶ μέ:

Τόσο εἶναι ὀδυνηρά καλό κι ἀληθινό, ὅ,τι ζεῖ·

δίνει μαζί καί τό λυτρωτικό ἀντίφωνο στήν ἀρχή τοῦ τρίτου μέρους τοῦ ποιήματος, στό ὁποῖο ἀνήκει:

Πῶς ὅμως δείχνει ἔτσι ἄρρωστο κάθε γιγνόμενο!

Τό ταραγμένο, τό ἀνεσταλμένο, τό ὀλέθριο καί τό ἀθεράπευτο, κάθε ἀλγεινό τῆς κατάπτωσης, δέν εἶναι στήν πραγματικότητα παρά τό μοναδικό σημάδι, μέσα στό ὁποῖο ὑπολανθάνει τό «ἀληθινό»: ὁ πόνος πού συνέχει τά πάντα. Γι' αὐτό ὁ πόνος δέν εἶναι οὔτε τό ἀντίξοο, οὔτε τό χρήσιμο. Ὁ πόνος εἶναι ἡ εὔνοια τῆς οὐσιαστικῆς φύσης κάθε οὐσιωνόμενου. Τό ἁπλό τῆς ἀντίμοιρης οὐσίωσής του καθορίζει τή γένεση μέσα ἀπό τό λανθάνον πρωιμότατο πρώιμο καί τό ἁρμόζει στήν εὐφροσύνη τῆς μεγάλης ψυχῆς.

Τόσο εἶναι ὀδυνηρά καλό κι ἀληθινό ὅ,τι ζεῖ·
Κι ἀνάλαφρα σ' ἀγγίζει μιά πέτρα παλιά:
'Αληθινά! Θά εἶμαι πάντοτε μαζί σας.
῏Ω τό στόμα! πού πάλλεται μέσα ἀπ' τήν ἀσημένια ἰτιά.

῾Η στροφή εἶναι τό καθαρό ἆσμα τοῦ πόνου, τραγουδισμένο γιά νά ὁλοκληρώσει τό τριμερές ποίημα πού ἀποκαλεῖται «Εὐφρόσυνη ἄνοιξη». ῾Η εὐφροσύνη τοῦ πρωιμότατου πρώιμου κάθε ἀπαρχικῆς οὐσίωσης πάλλεται ἀπό τή σιγή τοῦ λανθάνοντος πόνου.

Γιά τίς συνηθισμένες παραστάσεις, ἡ ἀντίμοιρη οὐσίωση τοῦ πόνου, τό ὅτι ἀποσχίζει βασικά μόνο σάν σχίσμα πού ἀνασχίζει, φαίνεται εὔκολα σάν ἀντιφατική. Ὅμως σέ αὐτό τό φαινόμενο κρύβεται ἡ οὐσιαστική ἁπλότητα τοῦ πόνου. Αὐτή, φλέγουσα, φέρνει στό ἀκρότατο ὅταν, ἀτενίζοντας, συγκρατεῖται στό ἐνδότατό της.

Ἔτσι ὁ πόνος, σάν ὁ πρωταρχικός χαρακτήρας τῆς μεγάλης ψυχῆς, παραμένει ἡ καθαρή ἀνταπόκριση πρός τό ἱερό τῆς κυανότητας. Γιατί αὐτό ἀντιφέγγει ἐπάνω στήν ὄψη τῆς ψυχῆς μέ τό νά ἀποσύρεται πρός τό ἰδιαίτερό του βάθος. Τό ἱερό διαρκεῖ, ὅταν οὐσιώνεται, κάθε φορά μόνον ἔτσι ὥστε νά συγ-
65 κρατεῖται σέ αὐτήν τήν ἀπόσυρση καί νά παραπέμπει τό ἀτένισμα στό εὐάρμοστο.

῾Η οὐσίωση τοῦ πόνου, ἡ λανθάνουσα ἀναφορά του στήν κυανότητα, μιλᾶ στή τελευταία στροφή ἑνός ποιήματος, τό ὁποῖο ἀποκαλεῖται «Μεταμόρφωσις» (144) [97]:

Κυανό λουλούδι,
Πού ἀνάλαφρα ἠχεῖ σέ κιτρινισμένο πέτρωμα.

Τό «κυανό λουλούδι» εἶναι ἡ «ἁπαλή δέσμη κυάνων» τῆς πνευματικῆς νύχτας. Τά λόγια τραγουδοῦν τήν πηγή ἀπό ὅπου ἀναβλύζει ἡ ποίηση τοῦ Trakl. 'Αποφασίζουν γιά τή «Μεταμόρφωσιν», καί μάλιστα εἶναι φορεῖς της. Τό ἆσμα εἶναι τραγούδι, τραγωδία καί ἔπος μαζί. Τό ποίημα εἶναι μοναδικό ἀνάμεσα στά ἄλλα, γιατί τό εὖρος τοῦ ἀτενίσματος, τό βάθος τῆς νόη-

σης, τό ἁπλό τοῦ λόγου *φέγγουν* μέσα του μέ ἕναν ἀνομολόγητο τρόπο, ἐνδόμυχα καί γιά πάντα.

῾Ο πόνος εἶναι μόνο τότε πραγματικά πόνος, ὅταν ὑπηρετεῖ τή φλόγα τοῦ πνεύματος. Τό τελευταῖο ποίημα τοῦ Trakl λέγεται «Grodek». Φημίζεται σάν πολεμικό ποίημα. Ὅμως εἶναι ἀπέραντα περισσότερο, γιατί εἶναι κάτι ἄλλο. Οἱ τελευταῖοι στίχοι του λέγουν (201) [187]:

Τήν καυτή φλόγα τοῦ πνεύματος τρέφει σήμερα ἕνας
πελώριος πόνος,
Οἱ ἀγέννητοι ἔγγονοί.

Οἱ ἐδῶ ὀνομαζόμενοι «ἔγγονοί» δέν εἶναι καθόλου οἱ γιοί, τούς ὁποίους δέν ἔφεραν στόν κόσμο οἱ πεσόντες γιοί πού προέρχονται ἀπό τό σηπόμενο γένος. 'Εάν ἐπρόκειτο γι' αὐτό, γιά τή διακοπή τῆς ἀναπαραγωγῆς τῶν μέχρι τώρα γενῶν, τότε ὁ ποιητής αὐτός θά ἔπρεπε νά πανηγυρίζει γιά ἕνα τέτοιο τέλος. Ὅμως αὐτός πενθεῖ. Βέβαια μέ ἕνα «πιό περήφανο πένθος», πού φλέγεται κοιτάζοντας τή γαλήνη τοῦ ἀγέννητου.

Οἱ ἀγέννητοι καλοῦνται ἔγγονοί, γιατί δέν μποροῦν νά εἶναι γιοί, δηλαδή ἄμεσοι ἀπόγονοι τοῦ ἔκπτωτου γένους. 'Ανάμεσα σ' αὐτούς καί σ' αὐτό τό γένος ζεῖ μία ἄλλη γενιά. Αὐτή εἶναι
66 ἀλλιῶς, γιατί εἶναι ἀλλιώτικη, σύμφωνα μέ τήν ἄλλη προέλευση τῆς οὐσίωσής της μέσα ἀπό τό πρώιμο τοῦ ἀγέννητου. ῾Ο «θεόρατος πόνος» εἶναι τό ἀτένισμα πού ὑπερκαλύπτει φλεγόμενο τά πάντα, προ-βλέπει μέσα στό πρώιμο, πού ἀκόμα ἀποσύρεται, ἐκείνου τοῦ νεκροῦ, πρός τόν ὁποῖον προσπέθαναν τά «πνεύματα» τῶν πρώιμα πεσόντων.

Ὅμως ποιός φυλάγει αὐτόν τόν πελώριο πόνο, ὥστε νά τρέφει τήν καυτή φλόγα τοῦ πνεύματος; Ὅ,τι ἔχει τόν χαρακτήρα αὐτοῦ τοῦ πνεύματος ἀνήκει σ' αὐτό πού δείχνει τόν δρόμο. Ὅ,τι ἔχει τόν χαρακτήρα αὐτοῦ τοῦ πνεύματος καλεῖται «πνευματικό» [«geistlich»]. Γι' αὐτό πρέπει ὁ ποιητής νά ὀνομάσει «πνευματικά», πρίν ἀπ' ὅλα, καί ἀποκλειστικά συγχρόνως, τό λυκόφως, τή νύχτα, τά ἔτη. Τό λυκόφως ἀφήνει τήν κυανότητα τῆς νύχτας νά ἀνατείλει, τήν ἀναφλέγει. ῾Η νύχτα φλέγεται

σάν ὁ φωτεινός καθρέφτης τῆς ἔναστρης λίμνης. Τό ἔτος ἀναφλέγεται βάζοντας στόν δρόμο τῆς τροχιᾶς τοῦ ἥλιου, μέ τίς ἀνατολές καί τίς δύσεις του.

Ἀπό ποιό πνεῦμα ἀφυπνίζεται αὐτό τό «πνευματικό» καί ποιό πνεῦμα ἀκολουθεῖ αὐτό; Εἶναι ἐκεῖνο τό πνεῦμα τό ὁποῖο στό ποίημα «Σ' ἕναν πρώιμα πεθαμένο» (136) [91] ὀνομάζεται ἐπί τούτοις «τό πνεῦμα τοῦ πρώιμα πεθαμένου». Εἶναι τό πνεῦμα τό ὁποῖο ἐκθέτει ἐκεῖνον τόν «ζητιάνο» τοῦ «Πνευματικοῦ τραγουδιοῦ» (20) στήν ἔκλειψη, ὥστε αὐτός, ὅπως λέει τό ποίημα «Στό χωριό» (81), νά παραμένει «ὁ φτωχός» «πού μοναχικός πέθανε πνευματικά».

Ἡ ἔκλειψη οὐσιώνεται σάν τό καθαρό πνεῦμα. Εἶναι τό ἤρεμο στόν βυθό του, σιγαλότερα φλεγόμενο φέγγος τῆς κυανότητας, ἡ ὁποία ἀναφλέγει κάποια σιγαλότερα παιδικά χρόνια στό χρυσό τῆς ἀπαρχῆς. Σ'αὐτό τό πρώιμο προσβλέπει τό χρυσό πρόσωπο τῆς μορφῆς τοῦ Elis. Αὐτή, ἀντιβλέποντας, φυλάγει τή νυχτερινή φλόγα τοῦ πνεύματος τῆς ἔκλειψης.

Ἔτσι λοιπόν ἡ ἔκλειψη δέν εἶναι οὔτε μόνον ἡ κατάσταση τοῦ πρώιμα πεθαμένου, οὔτε ὁ ἀκαθόριστος χῶρος γιά τή διαμονή του. Ἡ ἔκλειψη, φλεγόμενη, εἶναι ἡ ἴδια τό πνεῦμα, καί,
67 σάν τέτοιο, αὐτό πού περισυλλέγει. Αὐτό ἐπαναφέρει τήν οὐσίωση τῶν θνητῶν στά σιγαλότερα παιδικά της χρόνια, τήν ἐπιλήθει, σάν τόν ἀκόμα ἀνεπιτέλεστο χαρακτήρα πού θά σφραγίσει τό μελλοντικό γένος. Περισυλλέγοντας ἡ ἔκλειψη φυλάγει τό ἀγέννητο, ξεπερνώντας τό πεθαμένο, γιά μία ἀνάσταση τοῦ χαρακτήρα τῶν ἀνθρώπων μέσα ἀπό τό πρώιμο. Αὐτό πού περισυλλέγει, σάν τό πνεῦμα τοῦ ἁπαλοῦ, κατασιγάζει μαζί τό πνεῦμα τοῦ κακοῦ. Ἡ ἔξαψή του κλιμακώνεται μέχρι τήν ἀκρότατη κακότητά της ἐκεῖ ὅπου αὐτό ξεσπάει, ἔξω ἀκόμα καί ἀπό τή διχόνοια τῶν γενῶν καί εἰσβάλλει στό ἀδελφικό.

Ὅμως στή σιγαλότερη ἁπλότητα τῶν παιδικῶν χρόνων ὑπολανθάνει καί τό ἐκεῖ περισυλλεγμένο ἀδελφικό δίπτυχο τοῦ ἀνθρώπινου γένους. Στήν ἔκλειψη τό πνεῦμα τοῦ κακοῦ οὔτε ἐκμηδενίζεται καί ἀναιρεῖται, οὔτε ἀποχαλινώνεται καί ἐπικυρώνεται. Τό κακό ἔχει μεταβληθεῖ. Γιά νά σηκώσει μία τέτοια «μεταβολή», ἡ ψυχή πρέπει νά στραφεῖ στό μέγα τῆς οὐσίω-

σής της. Τό μεγαλεῖο αὐτοῦ τοῦ μεγάλου καθορίζεται ἀπό τό πνεῦμα τῆς ἔκλειψης. Ἡ ἔκλειψη εἶναι ἡ περισυλλογή, μέσω τῆς ὁποίας ἡ ἀνθρώπινη οὐσίωση ἐπιλήθεται πίσω στά σιγαλότερα παιδικά χρόνια, καί αὐτά στό πρώιμο μίας ἄλλης ἀπαρχῆς. Σάν περισυλλογή, ἡ ἔκλειψη ἔχει τήν οὐσίωση τοῦ τόπου.

Κατά πόσον ὅμως εἶναι τώρα ἡ ἔκλειψη ὁ τόπος μιᾶς ποίησης, καί μάλιστα ἐκείνης τῆς ποίησης τήν ὁποία φέρνουν σέ γλώσσα τά ποιήματα τοῦ Georg Trakl; Βρίσκεται καθόλου ἡ ἔκλειψη, καί μάλιστα ἀφ' ἑαυτοῦ της, σέ κάποιαν ἀναφορά πρός τήν ποίηση; Καί ἀκόμα καί ἄν ὑπάρχει μία τέτοια ἀναφορά, πῶς μπορεῖ ἡ ἔκλειψη νά προσλαμβάνει ἕναν ποιητικό λόγο, σάν ὁ τόπος τοῦ λόγου αὐτοῦ, καί νά τόν καθορίζει ἀπό ἐκεῖ;

Δέν εἶναι ἡ ἔκλειψη μία σιώπηση τῆς σιγῆς καί μόνον; Πῶς μπορεῖ ἡ ἔκλειψη νά δρομολογήσει ἕναν λόγο καί ἕνα τραγούδι; Βέβαια ἡ ἔκλειψη δέν εἶναι ἐρημία τῆς ἀπονέκρωσης. Στήν ἔκλειψη ὁ ξένος προσμετρεῖ τήν ἀπόσταση τοῦ ἀποχωρισμοῦ ἀπό τό μέχρι τώρα γένος. Εἶναι καθ' ὁδόν σέ ἕνα μονοπάτι. Τί εἴδους εἶναι αὐτό τό μονοπάτι; Ὁ ποιητής τό λέει μέ ἐπαρκή σαφήνεια, καί μάλιστα ξεχωρίζοντας ἐμφαντικά τόν τελευταῖο στίχο τοῦ ποιήματος «Γέρμα τοῦ θέρους» (169) [129]:

68 Νά συλλογίζονταν ἕνα κυανό ἀγρίμι τό μονοπάτι του,

Τά εὔηχα πνευματικά του ἔτη!

Τό μονοπάτι τοῦ ξένου εἶναι «τά εὔηχα πνευματικά του ἔτη». Τά βήματα τοῦ Elis ἀντηχοῦν. Τά βήματα, ἀντηχώντας, φέγγουν μέσα στή νύχτα. Μήπως σβήνει τό εὐηχό τους στό κενό; Μήπως ἐκεῖνος ὁ πρός τό πρώιμο πεθαμένος ἔχει ἐκλείψει μέ τήν ἔννοια τοῦ ἐγκαταλειμμένου, ἤ μήπως ἔχει ξεχωρίσει μέ τήν ἔννοια τοῦ ἐκλεκτοῦ, δηλαδή ὄντας περισυλλεγμένος σέ μία περισυλλογή ἡ ὁποία περισυλλέγει ἁπαλότερα καί καλεῖ σιγαλότερα;

Ἡ δεύτερη καί ἡ τρίτη στροφή τοῦ ποιήματος «Σ' ἕναν πρώιμα πεθαμένο» κάνουν μία νύξη σχετική μέ τό ἐρώτημά μας (135) [91]:

’Εκεῖνος ὅμως κατέβηκε τά πέτρινα σκαλιά
τοῦ Mönchsberg,
῞Ενα κυανό χαμόγελο στό πρόσωπο καί κουκουλωμένος
ἀλλόκοτα
Πρός τά πιό σιγαλά παιδικά του χρόνια· καί πέθανε·
Καί στόν κῆπο ἀπόμεινε ἡ ἀσημένια ὄψη τοῦ φίλου,
Ν’ ἀφουγκράζεται μές στίς φυλλωσιές ἤ στό παλιό
πέτρωμα.

Τραγούδησε ἡ ψυχή τό θάνατο, τήν πράσινη σήψη τῆς
τῆς σάρκας
Καί ἦταν τό θρόισμα τοῦ δάσους,
῾Ο διάπυρος θρῆνος τοῦ ἀγριμιοῦ.
Πάντ’ ἀντηχοῦσαν ἀπό λυκόφεγγους πύργους οἱ κυανές
καμπάνες τοῦ βραδινοῦ.

῞Ενας φίλος ἀφουγκράζεται τόν ξένο. ῎Ετσι ἀφουγκράζεται καί ἀκολουθεῖ τόν ἐκλιπόντα καί γίνεται καί ὁ ἴδιος ὁδοιπόρος, ξένος. ῾Η ψυχή τοῦ φίλου ἀφουγκράζεται τόν νεκρό. ῾Η ὄψη τοῦ φίλου εἶναι μιά «πεθαμένη» (143) [101]. ’Αφουγκράζεται μέ τό νά τραγουδᾶ τόν θάνατο. Γι’ αὐτό αὐτή ἡ φωνή πού τραγουδᾶ εἶναι «ἡ ἑνός πουλιοῦ φωνή τοῦ ὅμοιου τῶν νεκρῶν» («῾Ο ὁδοιπόρος» 143 [101]). ’Ανταποκρίνεται στόν θάνατο τοῦ ξένου, στόν χαμό του μέσα στήν κυανότητα τῆς νύχτας. ῞Ομως, συγχρόνως μέ τόν θάνατο τοῦ ἐκλιπόντος, αὐτός τραγουδᾶ καί τήν «πράσινη σήψη» ἐκείνου τοῦ γένους, ἀπό τό ὁποῖο αὐτός ἐξέλιπε, καθώς τόν «χώρισε» ἡ σκοτεινή πορεία.

69 Τραγουδῶ θά πεῖ ἀνυμνῶ καί φυλάγω ἐκεῖνο πού ἀνυμνῶ μέσα στό ἄσμα. ῾Ο φίλος πού ἀκολουθώντας ἀφουγκράζεται, εἶναι ἕνας ἀπό τούς βοσκούς πού ἀνυμνοῦν (143) [101]. ῞Ομως ἡ ψυχή τοῦ φίλου, ἡ ὁποία «χαίρεται ν’ ἀκούει τά παραμύθια τοῦ λευκοῦ μάγου», μόνον τότε μπορεῖ νά ἀκολουθήσει στό τραγούδι του τόν ἐκλιπόντα, ὅταν ὁ ἦχος τῆς ἔκλειψης ἀκολουθήσει τόν ἀκολουθοῦντα, ὅταν ἀντηχήσει ἡ ἁρμονία πού ἀκούγεται ἐκεῖ, «ὅταν», ὅπως λέγεται στό «Βραδινό τραγούδι» (83), «βρεῖ τήν ψυχή σκοτεινό εὔηχο».

῎Αν αὐτό συμβεῖ, τότε ἐμφανίζεται τό πνεῦμα τοῦ πρώιμα πεθαμένου στή λάμψη τοῦ πρώιμου. Τά πνευματικά της ἔτη εἶναι ὁ ἀληθινός χρόνος τοῦ ξένου καί τοῦ φίλου του. Στή λάμψη του τό προηγουμένως μαῦρο σύννεφο γίνεται χρυσό. Τώρα εἶναι ὅμοιο μέ τή χρυσή λέμβο, σάν τήν ὁποία ἡ καρδιά τοῦ Elis λικνίζεται στόν μοναχικό οὐρανό.

῾Η τελευταία στροφή τοῦ ποιήματος «Σ’ ἕναν πρώιμα πεθαμένο» τραγουδᾶ (136) [91]:

Νέφος χρυσό καί χρόνος. Σέ μοναχική κάμαρη
Συχνά προσκαλεῖς τόν νεκρό, πλανιέσαι κάτω
ἀπό φτελιές μ’ ἀγάπη συνομιλώντας,
Καθώς κατηφορίζεις τό πράσινο ποτάμι.

Στό εὔηχο πού πλησιάζει τῶν βημάτων τοῦ ξένου ἀνταποκρίνεται ἡ πρόσκληση τοῦ φίλου σέ συνομιλία. ῾Ο λόγος του εἶναι ἡ τραγουδιστή πορεία κατηφορίζοντας τό ποτάμι, ἀκολουθώντας τόν χαμό, στήν κυανότητα τῆς νύχτας, τήν ὁποία ἐμψυχώνει τό πνεῦμα τοῦ πρώιμα πεθαμένου. Σέ μία τέτοια συνομιλία τραγουδώντας ὁ φίλος ἀτενίζει τόν ἐκλιπόντα. ’Ατενίζοντας, γίνεται στό ἀντίκρισμα τοῦ ξένου ἀδελφός. ῾Οδοιπορώντας μέ τόν ξένο καταλήγει ὁ ἀδελφός στή σιγαλότερη διαμονή μέσα στό πρώιμο. Στό «῎Ασμα τοῦ ἐκλιπόντος» μπορεί νά ἀναφωνήσει (177) [143]:

῏Ω ἡ διαμονή στήν ἔμψυχη κυανότητα τῆς νύχτας.

῞Ομως καθώς ὁ φίλος, πού ἀφουγκράζεται ἀκολουθώντας, τραγουδᾶ τό «῎Ασμα τοῦ πρώιμα πεθαμένου» καί μ’ αὐτόν τόν τρό-
70 πο γίνεται ἀδελφός του, ὁ ἀδελφός τοῦ ξένου γίνεται καταρχήν μέσα ἀπό αὐτόν ἀδελφός τῆς ἀδελφῆς του, τῆς ὁποίας «ἠχεῖ ἡ σεληνιακή φωνή μές στήν πνευματική νύχτα», ὅπως λένε οἱ τελευταῖοι στίχοι τοῦ ποιήματος «Πνευματικό λυκόφως» (137) [93].

῾Η ἔκλειψη εἶναι ὁ τόπος τῆς ποίησης, γιατί τό εὔηχο τῶν βημάτων τοῦ ξένου, τά ὁποῖα ἠχοῦν φέγγοντας, ἀναφλέγει τή

σκοτεινή πορεία στό ἀφουγκραζόμενο τραγούδισμα αὐτῶν πού τόν ἀκολουθοῦν. Ὅμως ἡ σκοτεινή, γιατί καταρχήν ἐπακόλουθη, πορεία αἰθριάζει τήν ψυχή τους στήν κυανότητα. Τότε ἡ οὐσίωση τῆς ψυχῆς δέν εἶναι παρά μόνο ἕνα πρόδρομο ἀτένισμα μέσα στήν κυανότητα τῆς νύχτας, ἡ ὁποία ἐπιλήθει ἐκεῖνο τό σιγαλότερο πρώιμο.

Μιά κυανή στιγμή δέν εἶναι παρά ψυχή.

λέει στό ποίημα «Παιδικά χρόνια» (104) [21].

Ἔτσι ὁλοκληρώνεται ἡ οὐσίωση τῆς ἔκλειψης. Αὐτή εἶναι τότε μόνον ὁ ὁλοκληρωμένος τόπος τῆς ποίησης, ὅταν, σάν περισυλλογή τῶν σιγαλότερων παιδικῶν χρόνων καί μαζί σάν τάφος τοῦ ξένου, περισυλλέγει μέσα της καί ἐκείνους πού, ἀκολουθώντας τόν πρώιμα πεθαμένο στόν χαμό, τόν ἀφουγκράζονται καί φέρνουν τό εὔηχο τοῦ μονοπατιοῦ του στήν ἄρθρωση τῆς ὁμιλούμενης γλώσσας καί μ' αὐτόν τόν τρόπο γίνονται οἱ ἐκλιπόντες. Τό τραγούδισμά τους εἶναι ἡ ποίηση. Κατά πόσον; Τί θά πεῖ ποίηση;

Ποίηση θά πεῖ ὁμο-λογία, λόγος δηλαδή τοῦ σ' αὐτήν καταλογισμένου εὔηχου τοῦ πνεύματος τῆς ἔκλειψης. Ἡ ποίηση, πολύ πρίν αὐτή γίνει λόγος μέ τήν ἔννοια τῆς διατύπωσης, εἶναι καταρχήν ἄκουσμα. Ἡ ἔκλειψη προσλαμβάνει ἀπό πρίν τό ἄκουσμα στό εὔηχό της, ὥστε αὐτό νά διαφωτίζει τόν λόγο, μέσα ἀπό τόν ὁποῖον κατόπιν ἀρθρώνεται. Ἡ σεληνιακή ψύχρα τῆς ἱερῆς κυανότητας τῆς πνευματικῆς νύχτας δονεῖ καί διαφέγγει κάθε ἀτένισμα καί κάθε λόγο. Ἡ γλῶσσα του γίνεται ἔτσι μία ὁμολογία, γίνεται: ποίημα. Τό εἰπωμένο της φυλάγει τήν ποίηση, σάν τήν οὐσιαστικά ἀνείπωτη. Μέ αὐτόν τόν τρόπο ἡ ὁμολογία, ἡ ὁποία καλεῖται στό ἄκουσμα, γίνεται «εὐλαβικότερη», δηλαδή περισσότερο εὐάρμοστη γιά τό μονοπάτι πού τῆς
71. καταλογίζεται, ὅπου ὁ ξένος, ἀπό τό σκοτεινό τῶν αιδικῶν χρόνων, προπορεύεται πρός τό σιγαλότερο, φωτεινότερο πρώιμο. Γι' αὐτό ὁ ποιητής, πού ἀκολουθεῖ καί ἀφουγκράζεται, μπορεῖ νά λέει στόν ἑαυτό του:

Ἀναγνωρίζεις εὐλαβικότερα τό νόημα τῶν σκοτεινῶν ἐτῶν
Ψύχρα καί φθινόπωρο σέ μοναχικές κάμαρες·
Καί μέσα σέ ἱερή κυανότητα ἀντηχοῦν μακραίνοντας
φωτεινά βήματα.

«Παιδικά χρόνια» (104) [21]

Ἡ ψυχή, πού τραγουδᾶ τό φθινόπωρο καί τό γέρμα τοῦ ἔτους, δέν καταβυθίζεται στήν κατάπτωση. Ἡ εὐλαβικότητά της ἔχει ἀναφλεγεῖ ἀπό τή φλόγα τοῦ πνεύματος τοῦ πρώιμου, καί γι' αὐτό εἶναι πύρινη:

Ὦ, ἡ ψυχή, πού ἀνάλαφρα τραγουδοῦσε τό ἄσμα τοῦ κιτρινισμένου καλαμιοῦ· πύρινη εὐλάβεια.

λέει τό ποίημα «Ὄνειρο καί συσκότιση» (157) [146]. Ἡ συσκότιση πού ὀνομάζεται ἐδῶ, ὅπως καί ἡ παραφροσύνη, δέν εἶναι μία τρέλα, μία ἁπλή ζόφωση τοῦ πνεύματος. Ἡ νύχτα, ἡ ὁποία συσκοτίζει τόν ἀδελφό τοῦ ξένου πού τραγουδᾶ, παραμένει ἡ «πνευματική νύχτα» ἐκείνου τοῦ θανάτου, τόν ὁποῖο πέθανε ὁ ἐκλιπών στό «χρυσό ρίγος» τοῦ πρώιμου. Ἀτενίζοντας καί ἀκολουθώντας αὐτόν τόν νεκρό, ἀτενίζει ὁ ἀφουγκραζόμενος φίλος τό ψυχρό τῶν σιγαλότερων παιδικῶν χρόνων. Ὅπου πάλι τέτοιο ἀτένισμα παραμένει μία ἐγκατάλειψη τοῦ ἐδῶ καί πολύν καιρό γεννημένου γένους, τό ὁποῖο ξέχασε τά σιγαλότερα παιδικά χρόνια σάν τήν ἀκόμα κατακρατημένη ἀπαρχή καί ποτέ δέν ἔφερε τό ἀγέννητο στή συντέλεσή του. Τό ποίημα «Anif», ὄνομα ἑνός ἐπιλίμνιου ἀνακτόρου κοντά στό Salzburg, λέει (134) [85]:

Μεγάλο εἶναι τό χρέος τοῦ γεννηθέντος. Ἀλίμονο,
χρυσά, ἐσεῖς, ρίγη
Τοῦ θανάτου,
Ὅταν ἡ ψυχή ὀνειρεύεται ψυχρότερους ἀνθούς.

Ὅμως στό «ἀλίμονο» τοῦ πόνου δέν βρίσκεται μόνον ἡ ἐγκατάλειψη *ἀπό* τό παλαιό γένος. Αὐτή ἡ ἐγκατάλειψη ἔχει, ἀπό τή

λανθάνουσα μοίρα της, προσχωρήσει στόν ἀποχαιρετισμό, ὁ
72 ὁποῖος προσ-καλεῖται ἀπό τήν ἔκλειψη. Ἡ πορεία στή νύχτα του εἶναι «ἀτέλειωτο μαρτύριο». Αὐτό δέν ἐννοεῖ ἕνα βάσανο χωρίς τέλος. Τό ἀτέλειωτο εἶναι ἐλεύθερο ἀπό κάθε πεπερασμένο ὅριο καί ἀπό κάθε συρρίκνωση. Τό «ἀτέλειωτο μαρτύριο» εἶναι ὁ ὁλοκληρωμένος, ὁ καθολικός πόνος πού φτάνει στήν πληρότητα τῆς οὐσίωσής του. Μόνον στήν πορεία μέσα ἀπό τήν πνευματική νύχτα, πού εἶναι πάντα μία ἐγκατάλειψη τῆς μή πνευματικῆς, ἔρχεται τό καθαρό παιχνίδισμα τῆς ἁπλότητας τοῦ ἀντίμοιρου, τό ὁποῖο διακατέχει τόν πόνο. Τό ἁπαλό τοῦ πνεύματος καλεῖται γιά τήν ἐκπόρθηση τοῦ θεοῦ, τό ντροπαλό του γιά τήν ἐφόρμηση ἐνάντια στόν οὐρανό.

Στό ποίημα «Ἡ νύχτα» (187) [173] λέει:

Ἀτέλειωτο μαρτύριο,
Πού ἐκπόρθησες τό θεό
Ἁπαλό πνεῦμα,
Στενάζοντας στόν καταρράχτη,
Σ' ἀγριόπευκα κυματιστά.

Ἡ φλεγόμενη ἀπόσχιση αὐτῆς τῆς ἐφόρμησης καί ἐκπόρθησης δέν γκρεμίζει «τό ἀπόκρημνο φρούριο». Δέν καταβάλλει τό ἐκπορθημένο, ἀλλά τό ἀφήνει νά ξαναπροβάλλει στό ἀτένισμα τῶν ὄψεων τοῦ οὐρανοῦ, ἡ καθαρή ψύχρα τῶν ὁποίων συγκαλύπτει τόν θεό. Ἡ τραγουδιστή ἐννόηση μιᾶς τέτοιας πορείας ἀνήκει στό μέτωπο μιᾶς κεφαλῆς, τήν ὁποία σφράγισε πέρα γιά πέρα ὁ ὁλοκληρωμένος πόνος. Γι' αὐτό, τό ποίημα «Ἡ νύχτα» (187) [173] κλείνει μέ τούς στίχους:

Ἐνάντια στόν οὐρανό ἐφορμάει
Μιά πετρωμένη κεφαλή.

Σέ αὐτό ἀνταποκρίνεται τό κλείσιμο τοῦ ποιήματος «Ἡ καρδιά» (180) [163]:

Τό ἀπόκρημνο φρούριο.
Ὦ καρδιά
Ἰριδίζοντας πρός τ' ἀντίπερα σέ χιονένιο ψύχος.

Καθώς ἡ τριφωνία τῶν τριῶν ὄψιμων ποιημάτων «Ἡ καρδιά», «Ἡ καταιγίδα», «Ἡ νύχτα» εἶναι ὁπωσδήποτε ἔτσι λήθια ἁρ-
73 μοσμένη στό ἕνα καί τό αὐτό τοῦ τραγουδίσματος τῆς ἔκλειψης, ὁ ἐντοπισμός τῆς ποίησης, ὁ ὁποῖος ἐπιχειρήθηκε μέχρι τώρα, ἐνθαρρύνεται νά ἀφήσει τά τρία ποιήματα πού ὀνομάστηκαν στόν ἦχο τοῦ ᾄσματός τους, χωρίς ἐπαρκή διευκρίνιση.

Ἡ πορεία στήν ἔκλειψη, τό ἀτένισμα τῶν ὄψεων τοῦ ἀθέατου καί ὁ ὁλοκληρωμένος πόνος ἀνήκουν μαζί. Στό σχίσμα του ἁρμόζεται ὁ ὑπομονετικός. Μόνον αὐτός μπορεῖ νά ἀκολουθεῖ τήν ἐπιστροφή στό πρωιμότατο πρώιμο τοῦ γένους, τή μοίρα τοῦ ὁποίου διαφυλάσσει ἕνα παλιό λεύκωμα, ὅπου ὁ ποιητής, κάτω ἀπό τόν τίτλο «Σ' ἕνα παλιό λεύκωμα», (55) ἐγγράφει τή στροφή:

Ταπεινά παραδίνεται στόν πόνο ὁ ὑπομονετικός
Ἀντηχώντας ἀπό εὔηχο κι ἀπό ἁπαλή παραφροσύνη.
Κοίταξε! Κιόλας λυκοφέγγει.

Σέ ἕνα τέτοιο εὔηχο τοῦ λόγου ὁ ποιητής κάνει νά φέγγουν οἱ φωτεινές ὄψεις, μέσα στίς ὁποῖες λαθαίνει γιά τήν παράφρονη ἐκπόρθηση ὁ θεός.

Γι' αὐτό εἶναι μόνο «Ψιθύρισμα πρός τ' ἀπόγευμα», ὅταν ὁ ποιητής στό ποίημα μέ αὐτόν τόν τίτλο τραγουδᾶ (54):

Τοῦ θεοῦ τό μέτωπο χρώματα ὀνειρεύεται,
Νιώθει τῆς παραφροσύνης τίς ἁπαλές φτεροῦγες.

Αὐτός πού κάνει ποίηση γίνεται καταρχήν ποιητής, ἐφόσον ἀκολουθεῖ ἐκεῖνον τόν «παράφρονα» πού πέθανε πρός τό πρώιμο καί πού καλεῖ, μέσα ἀπό τήν ἔκλειψη, μέ τό εὔηχο τῶν βημάτων του, τόν ἀδελφό πού τόν ἀκολουθεῖ. Ἔτσι ἡ ὄψη τοῦ φίλου βλέπει μέσα στήν ὄψη τοῦ ξένου. Ἡ λάμψη αὐτῆς τῆς στιγμῆς

κινεῖ τόν λόγο αὐτοῦ πού ἀκούει. Στήν συν-κινητική λάμψη, ἡ ὁποία φέγγει μέσα ἀπό τόν τόπο τῆς ποίησης, κυματίζει ἐκεῖνο τό κύμα πού κινεῖ τόν ποιητικό λόγο πρός τή γλῶσσα του.

Τί εἴδους εἶναι ἑπομένως ἡ γλῶσσα τῶν ποιημάτων τοῦ Trakl; Μιλᾶ, μέ τό νά ἀνταποκρίνεται σέ ἐκεῖνο τό καθ' ὁδόν, ὅπου
74 προπορεύεται ὁ ξένος. Τό μονοπάτι, πού ἔχει πάρει, φέρνει μακριά ἀπό τό παλαιό ἐκφυλισμένο γένος. Ὁδηγεῖ στόν χαμό, πρός τό κατακρατημένο πρώιμο τοῦ ἀγέννητου γένους. Ἡ γλῶσσα τῆς ποίησης, ἡ ὁποία ἔχει τόν τόπο της στήν ἔκλειψη, ἀνταποκρίνεται στήν παλιννόστηση τοῦ ἀγέννητου ἀνθρώπινου γένους πρός τήν ἤρεμη ἀπαρχή τῆς σιγαλότερης οὐσίωσής του.

Ἡ γλῶσσα αὐτῶν τῶν ποιημάτων μιλᾶ μέσα ἀπό τή μετάβαση. Τό μονοπάτι της περνᾶ ἀπό τόν χαμό τοῦ ἔκπτωτου πρός τόν χαμό μέσα στή λυκόφεγγη κυανότητα τοῦ ἱεροῦ. Ἡ γλῶσσα τῆς ποίησης μιλᾶ ἀπό τό πέρασμα ἐπάνω καί μέσα ἀπό τή νυχτερινή λίμνη τῆς πνευματικῆς νύχτας. Αὐτή ἡ γλῶσσα τραγουδᾶ τό ἄσμα τῆς ἐκλιπούσας παλιννόστησης, ἡ ὁποία ἀπό τό ὄψιμο τῆς σήψης καταλύει στό πρώιμο τῆς σιγαλότερης, ἀκόμα ἀσυντέλεστης ἀπαρχῆς. Σέ αὐτήν τή γλῶσσα μιλᾶ τό καθ' ὁδόν, μέσα ἀπό τό φέγγος τοῦ ὁποίου, φωτίζοντας-ἀντηχώντας, ἐμφανίζεται τό εὔηχο τῶν πνευματικῶν χρόνων τοῦ ἐκλιπόντος ξένου. Τό «Ἄσμα τοῦ ἐκλιπόντος» τραγουδᾶ, σύμφωνα μέ τά λόγια τοῦ ποιήματος «Ἀποκάλυψη καί χαμός» (194) [189], «τήν ὡραιότητα ἑνός παλιννοστοῦντος γένους».

Ἐπειδή ἡ γλῶσσα αὐτῆς τῆς ποίησης μιλᾶ ἀπό τό καθ' ὁδόν τῆς ἔκλειψης, γι' αὐτό καί μιλᾶ πάντοτε συγχρόνως μέσα ἀπό αὐτό τό ὁποῖο μέ τήν ἔκλειψη ἐγκαταλείπει, καί μέσα ἀπό αὐτό πρός τό ὁποῖο ἡ ἔκλειψη ὁδηγεῖ. Ἡ γλῶσσα τῆς ποίησης εἶναι οὐσιαστικά πολυσήμαντη, καί τοῦτο μέ τόν δικό της τρόπο. Δέν ἀκοῦμε τίποτα ἀπό τόν λόγο τοῦ ποιήματος, ὅσο τόν ἀντιμετωπίζουμε μόνο μέ κάποιο ἀμβλυμένο αἴσθημα κάποιας μονοσήμαντης ἄποψης.

Λυκόφως καί ψύχρα, χαμός καί θάνατος, παραφροσύνη καί ἀγρίμι, λίμνη καί πέτρωμα, οἰώνισμα καί λέμβος, ξένος καί ἀδελφός, πνεῦμα καί θεός, καί συνάμα οἱ λέξεις τῶν χρωμάτων: κυανό καί πράσινο, λευκό καί μαῦρο, κόκκινο καί ἀσημένιο,

χρυσό καί σκοτεινό λέγουν κάθε φορά κάτι πολύπτυχο.

Τό «πράσινο» σήπεται καί ἀνθίζει, τό «λευκό» εἶναι χλομό
75 καί καθαρό, τό «μαῦρο» εἶναι ζοφερό κλειστό καί σκοτεινό ἐπιλῆθον, τό «κόκκινο» εἶναι πορφυρό σαρκῶδες καί ρόδινο ἁπαλό. Τό «ἀσημένιο» εἶναι ἡ ὠχρότητα τοῦ θανάτου καί τό σπινθήρισμα τῶν ἄστρων. Τό «χρυσό» εἶναι ἡ λάμψη τοῦ ἀληθινοῦ καί τό «ἀπαίσιο γέλιο τοῦ χρυσοῦ» (133) [105]. Τό πολυσήμαντο, πού ὀνομάστηκε τώρα, εἶναι καταρχήν μόνον δισήμαντο. Ὅμως αὐτό τό δισήμαντο, σάν σύνολο, ἔρχεται, μία φορά ἀκόμα, σάν ἡ μία πλευρά, τῆς ὁποίας ἡ ἄλλη καθορίζεται ἀπό τόν ἐνδότατο τόπο τῆς ποίησης.

Τό ποίημα μιλᾶ μέσα ἀπό μία δισήμαντη δισημαντότητα. Μόνον πού αὐτό τό πολυσήμαντο τοῦ ποιητικοῦ λόγου δέν διασκορπίζεται σέ μία ἀκαθόριστη πολυσημαντότητα. Ὁ πολυσήμαντος λόγος τῆς ποίησης τοῦ Trakl ἔρχεται μέσα ἀπό μία περισυλλογή, δηλαδή μέσα ἀπό μία συμφωνία πού, ἐννοημένη ἀφ' ἑαυτοῦ της, μένει πάντα ἀνείπωτη. Τό πολυσήμαντο αὐτοῦ τοῦ ποιητικοῦ λόγου δέν εἶναι ἡ ἀνακρίβεια τοῦ διαλυμένου, ἀλλά ἡ αὐστηρότητα τοῦ λιτοῦ, τό ὁποῖο ἔχει ἀναλυθεῖ στή φροντίδα τοῦ «δίκαιου ἀτενίσματος» καί ἁρμόζεται σ' αὐτό.

Συχνά αὐτόν τόν ἀφ' ἑαυτοῦ του ὁλότελα σίγουρο πολυσήμαντο λόγο, ὁ ὁποῖος προσιδιάζει στά ποιήματα τοῦ Trakl, δύσκολα μποροῦμε νά τόν διακρίνουμε ἀπό τή γλῶσσα ἄλλων ποιητῶν, τό πολυσήμαντο τῆς ὁποίας προέρχεται ἀπό τό ἀκαθόριστο μιᾶς ἀνασφάλειας τῆς ποιητικῆς ἀναζήτησης, γιατί τῆς λείπει ἡ ἰδίως ποίηση καί ὁ τόπος της. Ἡ μοναδική αὐστηρότητα τῆς οὐσιαστικά πολυσήμαντης γλώσσας τοῦ Trakl εἶναι, μέ ἕνα ὑψηλότερο νόημα, τόσο μονοσήμαντη, ὥστε νά παραμένει ἄπειρα ἀνώτερη καί ἀπό κάθε τεχνική ἀκρίβεια τῶν ἀμιγῶς ἐπιστημονικῶν-μονοσήμαντων ἐννοιῶν.

Μέ τήν ἴδια πολυσημαντότητα τῆς γλώσσας, ἡ ὁποία καθορίζεται ἀπό τόν τόπο τῆς ποίησης τοῦ Trakl, μιλοῦν καί οἱ συχνές λέξεις πού ἀνήκουν στόν κόσμο τῶν βιβλικῶν καί ἐκκλησιαστικῶν παραστάσεων. Ἡ μετάβαση ἀπό τό παλαιό γένος στό ἀγέννητο ὁδηγεῖ μέσα ἀπό αὐτήν τήν περιοχή καί τή γλῶσσα της. Ἄν τά ποιήματα τοῦ Trakl, κατά πόσον καί μέ

ποιόν τρόπο μιλοῦν χριστιανικά, μέ ποιόν τρόπο ἦταν ὁ ποιη-
76 τής «χριστιανός», τί σημαίνει κάν «χριστιανικός», «χριστότητα», «χριστιανισμός», «χριστιανικότητα», ὅλα αὐτά ἐμπεριέχουν οὐσιαστικά ἐρωτήματα. Ὅμως ὁ ἐντοπισμός τους μένει στό κενό, ὅσο δέν ἔχει ἀναγνωριστεῖ μέ προσοχή ὁ τόπος τῆς ποίησης. Καί ἀκόμα ὁ ἐντοπισμός της ἀπαιτεῖ ἕναν λογισμό, γιά τόν ὁποῖον δέν ἀρκοῦν οὔτε οἱ ἔννοιες τῆς μεταφυσικῆς, οὔτε αὐτές τῆς ἐκκλησιαστικῆς θεολογίας.

Ἕνα σχόλιο σχετικά μέ τή χριστιανικότητα τῆς ποίησης τοῦ Trakl θά ἔπρεπε προπάντων νά λάβει ὑπόψη τά δύο τελευταῖα του ποιήματα «Θρῆνος» καί «Grodek». Θά ἔπρεπε νά ρωτήσει: ἐάν ὁ ποιητής εἶναι ἕνας τόσο συνειδητός χριστιανός, γιατί ἐδῶ, στήν ἀκρότατη ἀνάγκη τοῦ τελευταίου του λόγου, δέν καλεῖ τόν Θεό καί τόν Χριστό; Γιατί, ἀντί γι᾽ αὐτούς, ὀνομάζει τόν «ἴσκιο τῆς ἀδελφῆς» πού «τρικλίζει», καί αὐτήν σάν μία πού «χαιρετίζει»; Γιατί τό τραγούδι δέν τελειώνει μέ τή βεβαιότητα τῆς προοπτικῆς τῆς χριστιανικῆς λύτρωσης, ἀλλά μέ τό ὄνομα τῶν «ἀγέννητων ἐγγονῶν»; Γιατί ἐμφανίζεται ἡ ἀδελφή καί στό ἄλλο τελευταῖο ποίημα «Θρῆνος» (200) [185]; Γιατί ἐδῶ «ἡ αἰωνιότητα» καλεῖται «τό παγωμένο κύμα»; Εἶναι αὐτό χριστιανική νόηση; Δέν εἶναι κάν χριστιανική ἀπόγνωση.

Ὅμως τί τραγουδᾶ αὐτός ὁ «Θρῆνος»; Δέν ἀντηχεῖ σέ αὐτό τό «᾽Αδελφή [...] Κοίταξε [...]» ἡ ἐνδόμυχη ἁπλότητα αὐτῶν οἱ ὁποῖοι, παρ᾽ ὅλην τήν ἀπειλή τῆς ἀκρότατης ἀπόσυρσης τοῦ ἱεροῦ, παραμένουν στήν πορεία πρός «τοῦ ἀνθρώπου τή χρυσή ὄψη»;

Ἡ αὐστηρή συμφωνία τῆς πολυφωνικῆς γλώσσας, μέσα ἀπό τήν ὁποία μιλοῦν τά ποιήματα τοῦ Trakl, πού θά πεῖ συνάμα: σωπαίνουν, ἀνταποκρίνεται στήν ἔκλειψη σάν τόν τόπο τῆς ποίησης. Τοῦτο πρέπει νά τό σκεφτοῦμε καί νά προσέξουμε αὐτόν τόν τόπο σωστά. Τελειώνοντας μόλις καί ἀποτολμοῦμε νά ρωτήσουμε σχετικά μέ τήν τοποθεσία αὐτοῦ τοῦ τόπου.

III

Τήν τελευταία ὑπόδειξη τῆς ἔκλειψης, ὡς τοῦ τόπου τῆς ποίη-

σης, μᾶς τήν ἔδωσε, στό πρῶτο βῆμα τοῦ ἐντοπισμοῦ της, ἡ
77 προτελευταία στροφή τοῦ ποιήματος «Φθινοπωρινή ψυχή» (124) [75]. Αὐτή ὀνομάζει ἐκείνους τούς ὁδοιπόρους, οἱ ὁποῖοι ἀκολουθοῦν τό μονοπάτι τοῦ ξένου μέσα ἀπό τήν πνευματική νύχτα γιά νά «διαμείνουν» στήν «ἔμψυχη κυανότητά» της.

Μακραίνουν κιόλας ψάρια κι ἀγρίμια,
Μιά ψυχή κυανή, μιά πορεία σκοτεινή
᾽Από ἄλλους κιόλας, ἀγαπημένους, μᾶς χωρίζουν.

Τήν ἐλεύθερη περιοχή, ἡ ὁποία ὑπόσχεται καί παρέχει μία διαμονή, ἡ γλώσσα μας τήν ὀνομάζει «χώρα». Ἡ μετάβαση στή χώρα τοῦ ξένου συμβαίνει μέσα ἀπό τό πνευματικό λυκόφως, τό βράδυ, τήν δύση. Γι᾽ αὐτό ὁ τελευταῖος στίχος τῆς στροφῆς λέει:

᾽Αλλάζει νοήματα καί εἰκόνες τό βράδυ.

Ἡ χώρα, ὅπου χάνεται ὁ πρώιμα πεθαμένος, εἶναι ἡ χώρα αὐτοῦ τοῦ βραδιοῦ, ἡ δύση. Ἡ τοποθεσία τοῦ τόπου, ὁ ὁποῖος περισυλλέγει τήν ποίηση τοῦ Trakl μέσα του, εἶναι ἡ λανθάνουσα οὐσίωση τῆς ἔκλειψης καί ὀνομάζεται χώρα τῆς «Δύσης». Αὐτή ἡ Δύση εἶναι παλαιότερη, δηλαδή πρωιμότερη καί γι᾽ αὐτό περισσότερα ὑποσχόμενη ἀπό αὐτό πού παρασταίνεται πλατωνικά-χριστιανικά, ἤ ἀκόμα καί εὐρωπαϊκά. Γιατί ἡ ἔκλειψη εἶναι «ἀπαρχή» ἑνός ἀνερχόμενου αἰώνα, ὄχι ἄβυσσος τῆς κατάπτωσης.

Ἡ στήν ἔκλειψη λανθάνουσα Δύση δέν χάνεται, ἀλλά παραμένει, περιμένοντας τούς κατοίκους της, σάν ἡ χώρα τοῦ χαμοῦ πρός τήν πνευματική νύχτα. Ἡ χώρα τοῦ χαμοῦ εἶναι ἡ μετάβαση πρός τήν ἀρχή τοῦ σ᾽ αὐτήν λανθάνοντος πρώιμου.

᾽Εάν διανοηθοῦμε αὐτό, μποροῦμε ἀκόμα νά μιλᾶμε γιά σύμπτωση, ὅταν δύο ἀπό τά ποιήματα τοῦ Trakl ὀνομάζουν ἐπί τούτοις τή Δύση; Τό ἕνα ἐπιγράφεται «Δύση» (171 κ.ἑ.) [133 κ.ἑ.]. Τό ἄλλο λέγεται «Τραγούδι τῆς Δύσης» (139 κ.ἑ.) [95]. Αὐτό τραγουδᾶ τό ἴδιο μέ τό «Ἆσμα τοῦ ἐκλιπόντος». Τό τραγούδι ξεκινᾶ μέ ἕνα κάλεσμα, πού γίνεται ἀπορία:

῏Ω τῆς ψυχῆς νυχτερινό φτεροκόπημα:

78 ῾Ο στίχος τελειώνει μέ μία διπλή τελεία, ἡ ὁποία περιλαμβάνει ὅ,τι τόν ἀκολουθεῖ μέχρι τή μετάβαση ἀπό τόν χαμό στήν ἀνατολή. Σέ αὐτό τό σημεῖο τοῦ ποιήματος, πρίν ἀπό τούς δύο τελευταίους στίχους, βρίσκεται ἄλλη μία διπλή τελεία. Τήν ἀκολουθεῖ ἡ ἁπλή λέξη: « *῞Ενα* γένος». Τό «῞Ενα» εἶναι τονισμένο. Εἶναι, ὅσο βλέπω, ἡ μόνη ὑπογραμμισμένη λέξη στά ποιήματα τοῦ Trakl. Σέ αὐτό τό τονισμένο « *῞Ενα* γένος» ὑπολανθάνει ὁ βασικός τόνος, μέσα ἀπό τόν ὁποῖον ἡ ποίηση αὐτοῦ τοῦ ποιητῆ σωπαίνει τό μυστήριο. ῾Η ἑνότητα τοῦ *ἑνός* γένους ἐκπηγάζει ἀπό τόν χαρακτήρα, ὁ ὁποῖος, ἀπό τήν ἔκλειψη, τή σιγαλότερη σιγή πού τή διέπει, ἀπό τά «λόγια τοῦ δάσους» της, ἀπό τό «μέτρο καί τόν νόμο» της, κατά μῆκος «τῶν σεληνιακῶν μονοπατιῶν τοῦ ἐκλιπόντος», περισυλλέγει τή διχόνοια τῶν γενῶν ἁπλά, μέσα στό ἁπαλότερο δίπτυχο.

Τό « *῞Ενα*» στόν λόγο « *῞Ενα* γένος» δέν ἐννοεῖ «ἕνα» ἀντί γιά «δύο». Τό «ἕνα» δέν σημαίνει οὔτε καί τό ἑνιαῖο μιᾶς ξέθαμπης ὁμοιομορφίας. ᾿Εδῶ ὁ λόγος « *῞Ενα* γένος» δέν ὀνομάζει κανένα βιολογικό δεδομένο, οὔτε τό «μονο-γενές», οὔτε τό «ὁμοιο-γενές». Στό τονισμένο « *῞Ενα* γένος» ὑπολανθάνει ἐκεῖνο τό ἑνωτικό, τό ὁποῖο ἑνώνει μέσα ἀπό τήν περισυλλογή τῆς κυανότητας τῆς πνευματικῆς νύχτας. ῾Ο λόγος μιλᾶ μέσα ἀπό τό τραγούδι ὅπου τραγουδιέται ἡ χώρα τοῦ βραδιοῦ, ἡ δύση. ᾿Αντίστοιχα, ἡ λέξη «γένος» διατηρεῖ ἐδῶ τήν πλήρη, ἤδη μνημονευμένη πολύπτυχη σημασία της. Καταρχήν ὀνομάζει τό ἱστορικό γένος τοῦ ἀνθρώπου, τήν ἀνθρωπότητα, σέ ἀντίθεση μέ τά ὑπόλοιπα ζωντανά (φυτά καί ζῶα). Κατόπιν ἡ λέξη «γένος» ὀνομάζει τά γένη, τίς φυλές, τίς συγγένειες, τίς οἰκογένειες αὐτοῦ τοῦ ἀνθρώπινου γένους. Παντοῦ ἡ λέξη «γένος» ὀνομάζει συγχρόνως τό δίπτυχο τῶν γενῶν.

῾Ο χαρακτήρας, ὁ ὁποῖος τά ἀποκρυσταλλώνει στήν ἁπλότητα τοῦ «*ἑνός* γένους» καί φέρνει ἔτσι τίς συγγένειες τοῦ ἀνθρώπινου γένους καί μαζί τους αὐτό τό ἴδιο στό ἁπαλό τῶν σιγαλότερων παιδικῶν χρόνων, ἐγχαράζει, μέ τό νά κάνει τήν
79 ψυχή νά παίρνει τόν δρόμο πρός τήν «κυανή ἄνοιξη». Αὐτήν

τραγουδᾶ ἡ ψυχή, σωπαίνοντάς την. Τό ποίημα «Στό σκοτάδι» (151) [141] ἀρχίζει μέ τόν στίχο:

Σωπαίνει ἡ ψυχή τήν κυανή ἄνοιξη.

Τό ρῆμα «σωπαίνω» λέγεται ἐδῶ μέ μεταβατική σημασία. Τό ποίημα τοῦ Trakl τραγουδᾶ τή χώρα τοῦ βραδιοῦ, τή δύση. Εἶναι ἕνα μοναδικό κάλεσμα πρός τό συμβάν τῆς ἐγχάραξης τοῦ ὀρθοῦ χαρακτήρα, ὁ ὁποῖος μιλᾶ τή φλόγα τοῦ πνεύματος μέσα στό ἁπαλό. Στό «Τραγούδι τοῦ Kaspar Hauser» (115) [53] λέει:

῾Ο θεός μίλησε μιάν ἁπαλή φλόγα στήν καρδιά του:
῏Ω ἄνθρωπε!

Τό «μίλησε» χρησιμοποιεῖται ἐδῶ μέ τήν ἴδια μεταβατική σημασία ὅπως καί τό «σωπαίνει» πού ἀναφέρθηκε προηγουμένως, καί τό «ματώνει» στό ποίημα «Στό ἀγόρι Elis» (97) [31] καί τό «θροΐζει» στόν τελευταῖο στίχο τοῦ ποιήματος «Στό Mönchsberg» (113) [51].

Τό μίλημα τοῦ θεοῦ εἶναι ὁ καταλογισμός πού ἀποδίδει στόν ἄνθρωπο μία σιγαλότερη οὐσίωση, καί μέ ἕναν τέτοιον καταλογισμό τόν καλεῖ στήν ἀνταπόκριση, γιά τήν ὁποία αὐτός ἀνασταίνεται, μέσα ἀπό τόν κατεξοχήν χαμό, στό πρώιμο. ῾Η «Δύση» ἐπιλήθει τήν ἀνατολή τοῦ πρώιμου τοῦ «*ἑνός* γένους».

Πόσο κοντόφθαλμα σκεφτόμαστε, ὅταν πιστεύουμε ὅτι ὁ τραγουδιστής τοῦ «Τραγουδιοῦ τῆς Δύσης» εἶναι ὁ ποιητής τῆς κατάπτωσης. Πόσο λίγο καί πόσο ἀμβλυμένα ἀκοῦμε, ὅταν ἀναφέρουμε τό ἄλλο ποίημα τοῦ Trakl, πού λέγεται «Δύση» (171 κ.ἑ.) [133 κ.ἑ.], πάντοτε μόνο μέσα ἀπό τό τελευταῖο, τό τρίτο του μέρος, καί παρακοῦμε ἐπίμονα τό μέσο αὐτοῦ τοῦ τριπτύχου μαζί μέ τήν προετοιμασία του στό πρῶτο μέρος. Πάλι ἐμφανίζεται ἡ μορφή τοῦ Elis στό ποίημα «Δύση», ἐνῶ ὁ «Helian» καί ὁ «Sebastian στό ὄνειρο» δέν ἀναφέρονται πλέον στά τελευταῖα ποιήματα. Τά βήματα τοῦ ξένου ἠχοῦν. ῎Εχουν ἁρμοστεῖ στό «ἀνάλαφρο πνεῦμα» τοῦ παμπάλαιου θρύλου τοῦ δάσους.
80 Στό μεσαῖο μέρος αὐτοῦ τοῦ ποιήματος τό τελευταῖο μέρος,

ὅπου ὀνομάζονται οἱ «μεγάλες πόλεις», «ὑψωμένες πέτρινες/ στήν πεδιάδα», ἔχει ἤδη ξεπεραστεῖ. Αὐτές ἔχουν ἤδη τή μοίρα τους. Αὐτή εἶναι μία ἄλλη ἀπό ἐκείνην πού λέγεται «στόν πρασινισμένο λόφο», ὅπου «ἀντηχεῖ ἀνοιξιάτικη καταιγίδα», στόν λόφο στόν ὁποῖο προσιδιάζει ἕνα «δίκαιο μέτρο» (134) [85] καί ὁ ὁποῖος καλεῖται ὁ «βραδινός λόφος» (150) [139]. Ἔχουν μιλήσει γιά τή «βαθύτατη ἀνιστορικότητα» τοῦ Trakl. Τί θά πεῖ σέ αὐτήν τήν κρίση «ἱστορία»; Ἄν αὐτό τό ὄνομα ἐννοεῖ μόνο τήν «historia», δηλαδή τήν παράσταση τῶν παρελθόντων, τότε ὁ Trakl εἶναι ἀνιστορικός. Ἡ ποίησή του δέν χρειάζεται τά «ἀντικείμενα» τῆς historia. Γιατί ὄχι; Γιατί ἡ ποίησή του εἶναι μέ ἕνα ὕψιστο νόημα ἱστορική. Τά ποιήματά του τραγουδοῦν τή μοίρα τοῦ χαρακτήρα, ὁ ὁποῖος κάνει τό ἀνθρώπινο γένος νά βρεθεῖ στήν ἀκόμα κατακρατημένη οὐσίωσή του, δηλαδή τό σώζει.

Τά ποιήματα τοῦ Trakl τραγουδοῦν τό ἄσμα τῆς ψυχῆς, ἡ ὁποία, «ἕνα ξένο ἐπί γῆς», καταρχήν διασχίζει τή γῆ σάν τή σιγαλότερη πατρίδα τοῦ παλιννοστοῦντος γένους.

Ὀνειροπαρμένος ρομαντισμός στό περιθώριο τοῦ τεχνολογικοῦ-ἐπιστημονικοῦ κόσμου τῆς μοντέρνας μαζικῆς παρουσίας; Ἤ μήπως — ἡ καθαρή γνώση τοῦ «παράφρονα», ὁ ὁποῖος βλέπει καί φρονεῖ ἄλλα ἀπ' ὅ,τι οἱ εἰδησεογράφοι τοῦ ἐπίκαιρου πού ἐξαντλοῦνται στήν ἐξιστόρηση τοῦ τωρινοῦ, τό μέλλον τοῦ ὁποίου προϋπολογίζεται κάθε φορά σάν ἡ παράταση τοῦ ἐπίκαιρου, ἕνα μέλλον πού παραμένει χωρίς τόν ἐρχομό μιᾶς μοίρας, ὅπου αὐτή πρώτη ἀφορᾶ τόν ἄνθρωπο στήν ἀπαρχή τῆς οὐσίωσής του;

Τήν ψυχή, «ἕνα ξένο», ὁ ποιητής τή βλέπει σταλμένη σέ ἕνα μονοπάτι, τό ὁποῖο δέν ὁδηγεῖ στήν κατάπτωση, ἀλλά ἀντίθετα στόν χαμό. Αὐτός ὑποκλίνεται καί ἁρμόζεται στόν πελώριο θάνατο τόν ὁποῖο προπεθαίνει ὁ μέσα στό πρώιμο πεθαμένος. Ὁ ἀδελφός, σάν αὐτός πού τραγουδᾶ, τόν ἀκολουθεῖ στόν θάνατό του. Ὁ φίλος, πεθαίνοντας, ἀκολουθεῖ τόν ξένο, ξενυχτᾶ τήν πνευματική νύχτα τῶν χρόνων τῆς ἔκλειψης. Τό τραγούδι του εἶναι τό «Τραγούδι ἑνός αἰχμαλωτισμένου κότσυφα». Ἔτσι ὀνομάζει ὁ ποιητής ἕνα ποίημα ἀφιερωμένο στόν L. v. Ficker.

81 Ὁ κότσυφας εἶναι ἐκεῖνο τό πουλί πού κάλεσε τόν Elis στόν χαμό. Ὁ αἰχμαλωτισμένος κότσυφας εἶναι ἡ ἑνός πουλιοῦ φωνή τοῦ ὅμοιου τῶν νεκρῶν. Ἔχει αἰχμαλωτιστεῖ στή μοναχικότητα τῶν χρυσῶν βημάτων, τά ὁποῖα ἀνταποκρίνονται στό ταξίδι τῆς χρυσῆς λέμβου, ὅπου ἡ καρδιά τοῦ Elis διαπερνᾶ τήν ἔναστρη λίμνη τῆς κυανῆς νύχτας καί δείχνει ἔτσι στήν ψυχή τά κέλευθα τῆς οὐσίωσής της.

Εἶναι ἡ ψυχή ἕνα ξένο ἐπί γῆς.

Ἡ ψυχή πορεύεται πρός τή χώρα τοῦ βραδιοῦ ἡ ὁποία κυριαρχεῖται ἀπό τό πνεῦμα τῆς ἔκλειψης καί εἶναι, σύμφωνα μ' αὐτό, «πνευματική».

Ὅλες οἱ φόρμουλες εἶναι ἐπικίνδυνες. Παρασέρνουν αὐτό πού εἰπώθηκε στήν ἐπιπολαιότητα τῆς ἄμεσης γνώμης καί φθείρουν εὔκολα τή νόηση. Ὅμως μποροῦν νά εἶναι καί μία βοήθεια, τουλάχιστον ἕνα ἔναυσμα καί ἕνα κράτημα γιά τόν ὑπομονετικό λογισμό. Μέ αὐτόν τόν περιορισμό μποροῦμε νά διατυπώσουμε τή φόρμουλα:

Ἕνας ἐντοπισμός τῆς ποίησής του δείχνει τόν Georg Trakl σάν τόν ποιητή τῆς ἀκόμα λανθάνουσας χώρας τοῦ βραδιοῦ, τῆς Δύσης.

Εἶναι ἡ ψυχή ἕνα ξένο ἐπί γῆς.

Ἡ φράση βρίσκεται στό ποίημα «Ἄνοιξη τῆς ψυχῆς» (149 κ.ἑ.) [137 κ.ἑ.]. Ὁ στίχος ὁ ὁποῖος φέρνει πρός τίς τελευταῖες στροφές, ὅπου καί ἀνήκει ἡ φράση, λέει:

Πελώριος θάνατος καί ἡ τραγουδιστή φλόγα στήν καρδιά.

Στή συνέχεια ὑψώνεται τό ἄσμα στήν καθαρή ἀντήχηση τοῦ εὔηχου τῶν πνευματικῶν χρόνων, μέσα ἀπό τούς ὁποίους πορεύεται ὁ ξένος, τούς ὁποίους ἀκολουθεῖ ὁ ἀδελφός πού ἀρχίζει τή διαμονή του στή χώρα τοῦ βραδιοῦ:

Σκοτεινότερα κυλοῦν τά νερά γύρω ἀπό τά ὡραῖα
παιχνίδια τῶν ψαριῶν.
Ὥρα τοῦ πένθους, σιωπηλή ὄψη τοῦ ἥλιου·
Εἶναι ἡ ψυχή ἕνα ξένο ἐπί γῆς. Πνευματικά λυκοφέγγει
82 Κυανότητα ἐπάνω ἀπό τό ἀκρωτηριασμένο δάσος
κι ἀντηχεῖ
Μακρόσυρτα μιά σκοτεινή καμπάνα στό χωριό· εἰρηνικό
προβόδισμα.
Σιγαλά ἀνθίζει ἡ μυρτιά ἐπάνω ἀπό τά λευκά βλέφαρα
τοῦ νεκροῦ.

Ἀνάλαφρα ἠχοῦν τά νερά μέσα στ' ἀπόγευμα
πού βυθίζεται
Καί πρασινίζει σκοτεινότερη ἡ ἀγριάδα στήν ὄχθη, χαρά
σέ ρόδινο ἄνεμο·
Τό ἁπαλό ἄσμα τοῦ ἀδελφοῦ στόν βραδινό λόφο.

Μερικές ὑποδείξεις γιά τήν ἀνάγνωση τοῦ Heidegger

Ἕνας σύγχρονος Ἰάπωνας νοητής προλογίζει τό ἔργο ἑνός σοφοῦ τῆς χώρας του μέ τά ἀκόλουθα λόγια: «Αὐτό τό... κείμενο εἶναι κάτι τό ὁλότελα διαφορετικό ἀπό μία ἐπιστημονική πραγματεία, μία φιλοσοφική μελέτη, ἤ ἕνα κήρυγμα μέ τή συνηθισμένη του ἔννοια. Εἶναι κατά κάποιον τρόπο μία συλλογή ἀφορισμῶν, ὁ καθένας ἀπό τούς ὁποίους εἶναι καί ἕνα ἄνοιγμα τῆς καρδιᾶς... Κάθε λέξη εἶναι κάτι τό στρογγυλό, καί ἔχει τόν χαρακτήρα τοῦ τελειωμένου στόν ἑαυτό του. Ἔτσι εἶναι καί μέ κάθε φράση αὐτοῦ τοῦ κειμένου. Γι' αὐτό συστήνω... νά διαβαστεῖ ἀργά, φράση πρός φράση, ἀκόμα καί λέξη πρός λέξη»[1].

Αὐτά τά λόγια ταιριάζουν καί στό κείμενο τοῦ Heidegger πού προηγήθηκε — ἄν τό ἀκούσουμε ἀπό τή δυνατή του πλευρά. Ὅμως ποιά εἶναι αὐτή; Τί χαρακτηρίζει τέτοια κείμενα, πού ζητοῦν ἀπό μᾶς μία τόσο ἀσυνήθιστη προσέγγιση; Ὁ ἴδιος ὁ Heidegger κάνει μιά ἔμμεση νύξη: «Ὁ μεγάλος νοητής εἶναι μεγάλος, γιατί μπορεῖ μέσα ἀπό τό ἔργο τῶν ἄλλων μεγάλων νά ἀκούει τό μέγιστό τους καί νά τό μεταβάλλει κατά ἕναν τρόπο πρωτογενή»[2].

Ἡ «πρωτογενής μεταβολή» δέν ἐννοεῖ κάποιου εἴδους πρόοδο τῆς νόησης ὡς πρός τούς παλαιοτέρους. Ἀντίθετα, σημαίνει ὅτι «... ἀκοῦμε τόν λόγο [τους] πάλι καί πάλι, σάν νά τόν ἀκούγαμε γιά πρώτη φορά». [3] Αὐτό ἀφορᾶ τήν «ποίηση ἑνός ποιητῆ», τήν «πραγματεία ἑνός νοητῆ», ἀλλά κάποτε καί μία «συνομιλία» τους, ὅπως αὐτήν τοῦ Heidegger μέ τόν Trakl.

Αὐτή ἡ συνομιλία, ὅπως μᾶς λέει ὁ Heidegger στήν ἀρχή τοῦ κειμένου του, δέν ἀποσκοπεῖ στό νά ἔχει ὁ νοητής τήν τελευταία λέξη, ἀλλά μπορεῖ νά κάνει τό διάβασμα τῶν ποιημάτων τοῦ Trakl «φρονιμότερο». Τό «φρόνιμο» τοῦ Heidegger ὀνομά-

1. *Koîchi Tsujimura: «Dôgens Lehre von Sein = Zeit», στό:* «Medard Boss zum 70. *Geburtstag», Ἐκδ.:* Huber.

2. *«Nietzsche I»,* Neske, *σελ. 45.*

3. *«Parmenides»,* Gesamtausgabe, *τ. 54, σελ. 18. Πρβλ. «ἡ λέξη», τ. 67, σελ. 693.*

ζει ἐκείνη τή στάση, ἡ ὁποία δέν ἐπιζητεῖ νά «συλλάβει» τό «ἀντικείμενό» της, ἀλλά κάνει ἕνα «βῆμα πίσω» (Heidegger), ἀφήνοντας ἔτσι χῶρο ὥστε τό ἑκάστοτε θέμα νά φανερώνεται ὅπως δίνεται ἀφ' ἑαυτοῦ του. Τό «βῆμα πίσω» συνίσταται καταρχήν ἀκριβῶς στήν παραίτηση ἀπό κάθε ἀπόπειρα «σύλληψης» τοῦ ποιήματος ὡς «ἀντικειμένου» μελέτης. Ὅταν αὐτή ἡ παραίτηση ὡριμάσει, τότε δέν συμβαίνει κάτι τό καινούργιο, ἀλλά ἀκούγεται τό ἴδιο τό ποίημα σάν νά τό ἀκούγαμε «γιά πρώτη φορά».

Τό «βῆμα πίσω» δέν εἶναι μία μέθοδος ἡ ὁποία μεταξύ ἄλλων ἐφαρμόζεται καί στά ποιήματα τοῦ Trakl. Ἡ μεθοδικότητα εἶναι ἡ βιαιότερη δυνατή ἐπέμβαση πάνω στό ποίημα — ὅπως καί τό ἀντίθετό της, ὁ «αὐθορμητισμός». Ἐδῶ πρόκειται γιά κάτι ἄλλο: «... Τό τελευταῖο, ἀλλά καί τό δυσκολότερο βῆμα κάθε ἑρμηνείας συνίσταται στό ὅτι αὐτή, μέ τίς διευκρινίσεις της, πρέπει νά χάνεται ἐμπρός στήν καθαρή παρουσία τοῦ ποιήματος» [4]. Στόν βαθμό πού αὐτό συμβαίνει μέ τό κείμενο τοῦ Heidegger, ἡ ποίηση τοῦ Trakl μιλᾶ χωρίς νά χρειάζεται τά δεκανίκια μιᾶς ἑρμηνείας — ἤ, καλύτερα, χωρίς νά τά χρειάζεται πιά.

Ἐδῶ βέβαια προκύπτει τό ἐρώτημα, τί χρειάζεται ἡ ἑρμηνεία, ἄν αὐτή στό τέλος «πρέπει νά χάνεται». Δέν εἶναι ἁπλούστερο νά διαβάσουμε τόν Trakl καί νά μείνουμε σ' αὐτόν καί στά ποιήματά του; Ὄχι, δέν εἶναι ἁπλούστερο, γιατί δέν ὑπάρχει καμιά «ἄμεση», «ἀθῶα» ἀνάγνωση. Ἄν προσέξουμε, θά δοῦμε ὅτι ὅταν διαβάζουμε π.χ. ἕνα ποίημα τοῦ Trakl, τό ἔχουμε σχεδόν ἀμέσως, λιγότερο ἤ περισσότερο ἄθελά μας, κατά κάποιον τρόπο ἑρμηνεύσει, προκατειλημμένοι ἀπό κάποια κυρίαρχη ἄποψη. Ἡ ἑρμηνεία, ὅπως τήν ἐννοεῖ ὁ Heidegger, χρειάζεται ἀκριβῶς γιά νά ἐλευθερωθοῦμε ἀπό αὐτές τίς προκαταλήψεις, ἀναγνωρίζοντάς τες, ὥστε νά μπορέσουμε νά ἀφεθοῦμε στό μίλημα τοῦ ἴδιου τοῦ ποιήματος.

Τώρα, στό καθαρό ἄκουσμα τῆς ποίησης τοῦ Trakl, ὁ κόσμος (καί ἐμεῖς οἱ ἴδιοι) δέν εἶναι πιά ὁ συνηθισμένος, εἶναι σάν νά

[4] Heidegger: «Vier Semimare», Klostermann, σελ. 132.

τόν βλέπαμε «γιά πρώτη φορά». Ἡ «πρώτη φορά» δέν ἐννοεῖ τήν παγκόσμια πρεμιέρα ἀπό κάτι πού ὁ κόσμος δέν εἶχε ξαναδεῖ μέχρι τώρα. Ὁ κόσμος, γιά τόν ὁποῖον μιλᾶμε ἀναφορικά μέ τήν ποίηση τοῦ Trakl, μένει πάντα ὁ ἴδιος, ὑπάρχει σέ κάθε «πρωτότοκο τοῦ λόγου» (Heidegger), ὅμως πάντα ἔτσι, ὥστε νά τόν ἀντικρίζουμε σάν νά ἦταν ἡ πρώτη φορά. Αὐτή εἶναι ἡ «πρωτογενής μεταβολή», γιά τήν ὁποία μιλάει ὁ Heidegger. Μποροῦμε νά διαβάσουμε τό κείμενο τοῦ Heidegger γιά τόν Trakl σάν τήν εἰσαγωγή σέ μιά τέτοια «πρωτογενή μεταβολή» τοῦ ἀμετάβλητου, ἤ, ὅπως τό ὀνομάζει ἀλλοῦ ὁ ἴδιος ὁ Heidegger, τοῦ «ταυτόσημου».

Ποιό εἶναι αὐτό τό «ταυτόσημο» τό ὁποῖο καθορίζει τήν ποίηση τοῦ Trakl καί τή νόηση τοῦ Heidegger; Στό κείμενό του ὁ Heidegger κάνει μιά νύξη: «Τό φεγγερό, γιά τίς ὄψεις (εἰκόνες) τοῦ ὁποίου μιλοῦν οἱ ποιητές, ἐμφανίζεται διαφορετικά μέσα ἀπό αὐτό τό βράδυ. Ἡ οὐσίωση, τό ἀθέατο τῆς ὁποίας συλλογίζονται οἱ νοητές, μέσα ἀπό αὐτό τό βράδυ μιλᾶ ἀλλιώτικα. Μέσα ἀπό ἄλλη εἰκόνα καί ἀπό ἄλλο νόημα, τό βράδυ μεταβάλλει τόν λόγο τῆς ποίησης καί τῆς νόησης καί τόν διάλογό τους» (σελ. 266). Αὐτές οἱ φράσεις ἔρχονται μέ ἀφορμή τόν στίχο τοῦ Trakl: «Ἀλλάζει νοήματα καί εἰκόνες τό βράδυ» [75].

Τό βράδυ, ἐννοημένο σάν ἡ ὥρα τῆς ποίησης καί τῆς νόησης, δέν εἶναι ἡ συνηθισμένη παράστασή μας τῆς νύχτας. Ἐδῶ, ὅπως λέει τό ποίημα, συμβαίνει μία «σκοτεινή πορεία». Σ' αὐτήν μακραίνουν ψάρια κι ἀγρίμια, ἐπέρχεται ἕνας χωρισμός ἀπό «ἀγαπημένους, ἄλλους». Αὐτό τό βράδυ εἶναι ἀκόμα μάκρυνση καί χωρισμός ἀπό τή συνηθισμένη παράσταση τοῦ ἴδιου τοῦ ἀνθρώπου γιά τόν ἑαυτό του, καθώς αὐτός γίνεται «κυανή ψυχή». Τό ἀσυνήθιστο τοῦ μακρέματος ἔγκειται ὅμως πρώτιστα στό ὅτι αὐτό εἶναι συγχρόνως πλησίασμα:

Ἡ «μάκρυνση» ἀφορᾶ τά πράγματα καί τούς ἀνθρώπους στίς συνηθισμένες τους παραστάσεις, καί τό συμβάν της ὑπονοεῖται στόν Trakl μέ λέξεις ὅπως τό «λυκόφως», ὁ «λυκόφεγγος», ὁ «χαμός», ὁ «ξένος», καί μέ ὅλα ὅσα ὑπάρχουν μέσα στήν «κυανότητα». Αὐτό τό συμβάν ὁ Heidegger τό ὀνομάζει «ἔκλειψη»,

σάν τό ὄνομα γιά τόν τόπο τῆς ποίησης τοῦ Trakl.

Ὅμως ἡ μάκρυνση καί ὁ χωρισμός, πού χαρακτηρίζουν αὐτήν τήν «ἔκλειψη» καί αὐτόν τόν «ἐκλιπόντα», δέν συνεπάγονται τήν ἀπόλυτη ἐκμηδένιση. Ἐκμηδενίζονται μόνο τά πράγματα καί οἱ ἄνθρωποι στή συνηθισμένη τους ὑπόσταση — ὁ Trakl μιλᾶ γιά τό «ἔκπτωτο» καί «σηπόμενο» γένος. Αὐτή ἡ μάκρυνση δέν εἶναι ἁπλῶς ἀπομάκρυνση, ἀλλά, κάνοντας τά πράγματα καί τούς ἀνθρώπους νά χάνουν τή συνηθισμένη τους ὄψη, τά ἀφήνει νά φαίνονται σάν νά τά βλέπαμε «γιά πρώτη φορά». Μία ἀπάντηση στό πῶς πλησιάζουν *τότε* τά πράγματα, εἶναι αὐτή καθ' ἑαυτήν ἡ ποίηση τοῦ Trakl.

Αὐτό πού ὀνομάζει ἡ «ἔκλειψη» δέν ἀφορᾶ μόνο τόν ποιητικό, ἀλλά κάθε πρωτογενή λόγο. Οἱ νοητές τό γνωρίζουν, ὅταν χαρακτηρίζουν ἕναν τέτοιον λόγο «ἐκτὸς πάτου» (Παρμενίδης) καί τό θέμα του «πάντων κεχωρισμένον» (Ἡράκλειτος). Ὁ Zarathustra «ἀρχίζει μέ τόν χαμό» (269). Ὁ Heidegger τό ξέρει ἐπίσης. Τό τίποτα, τό ὁποῖο καταλείπει ἡ «ἔκλειψη», μιλᾶ στή νόηση τοῦ Heidegger μέ πολλά ὀνόματα. Τό «Εἶναι», τό «μηδέν», τό «Da» τοῦ «Dasein», τό «ἐλεύθερο», ὁ «κόσμος», τό «ἀνοιχτό», τό «αἴθριο», τό «μυστήριο», τό «αἴνιγμα», τό «ἀνώνυμο», τό «ἁπλό», τό «ταυτόσημο», ἡ «ἄλλη νόηση», τό «ἀπρόσιτο», δέν συνιστοῦν τίτλους, ἀλλά «σήματα» (Παρμενίδης), τά ὁποῖα «σημαίνουν» ἐκεῖνο πού ὀνομάζεται μέ τή λέξη «ἀλήθεια» (Παρμενίδης), ὅταν αὐτή ἐννοηθεῖ σάν ἀ-λήθεια:

Τά πράγματα «μακραίνουν», παύουν νά ὑπάρχουν μέσα ἀπό τήν ὑπόστασή τους, χάνουν τήν ὑπόστασή τους. Στόν ἄνθρωπο συμβαίνει μία παραίτηση ἀπό τήν καθήλωση ἐπάνω τους. Τότε δείχνεται ἡ κενότητα ἑνός ἀνοιχτοῦ νά διακατέχει τά πάντα. Αὐτό δέν πρέπει νά ἐννοηθεῖ μηδενιστικά, ἀφοῦ σέ ἕνα ἀνοιχτό εἶναι πού τά πράγματα ἔρχονται στό φῶς καί προβάλλουν σάν αὐτά πού εἶναι. Τό ὑπολανθάνον αὐτό «αἴθριο», τό «αἰθρίασμα» τοῦ κόσμου, συνιστᾶ τό συμβάν τῆς πηγαῖα ἐννοημένης ἀ-λήθειας [5].

5. *Πρβλ. καί τά κεφάλαια «Ἐπάνω στή μεταβολή τῶν πραγμάτων» καί «Ἕνα τίποτα» ἀπό τήν μελέτη μου:* «Τό ὄνειρο». *Ἐκδ. Ἔρασμος, 1989.*

Ἔτσι ὁ «ἐκλιπών» καί ὁ «ἀληθινός» συμπίπτουν. Ἡ ποίηση τοῦ Trakl συντελεῖται στό μίλημα ἐκείνου τό ὁποῖο οἱ νοητές ἐννοοῦν μέ τό ὄνομα τῆς ἀλήθειας. «Ἀλήθεια» καί «Ἔκλειψη» λένε τό ἴδιο. Μέ ἕναν θαυμαστό τρόπο μοιάζουν ποιητές καί νοητές νά μιλοῦν, ὁ καθένας μέ τόν ἰδιαίτερο λόγο του, γιά «τό αὐτό», τό «ταυτόσημο», τό ὁποῖο τώρα δέν ἐννοεῖται πλέον σάν τό κατηγορούμενο ἑνός ὑποκειμένου ἀλλά, μιλώντας πάντοτε σέ ὅρους τῆς γραμματικῆς, σάν τό ἴδιο τό ὑποκείμενο, τόσο τῆς ποίησης ὅσο καί τῆς νόησης. Ἡ νόηση τοῦ Heidegger δέν εἶναι παρά μία προσέγγιση τοῦ κατ' αὐτόν τόν τρόπο ἐννοημένου ταυτόσημου.

Ὑπάρχει ἕνα σημεῖο ὅπου βλέπω τή νόηση τοῦ Heidegger νά χάνει τόν χῶρο τόν ὁποῖον κατά τά ἄλλα ἡ ἴδια, «στήν ἠχώ τῶν προσωκρατικῶν» (Heidegger), διανοίγει σάν τέτοιον. Γιά τόν Heidegger ἡ ποίηση τοῦ Trakl μιλᾶ γιά μία πορεία, ἡ ὁποία «ἐπαναφέρει τήν οὐσίωση τῶν θνητῶν στά σιγαλότερα παιδικά της χρόνια, τήν ἐπιλήθει, σάν τόν ἀκόμα ἀνεπιτέλεστο χαρακτήρα πού θά σφραγίσει τό μελλοντικό γένος» (σελ. 282). Αὐτή ἡ προοπτική διαπερνᾶ ὁλόκληρο τό δοκίμιο. Ὅμως κάτι τέτοιο δέν ὑπάρχει στόν Trakl. Ἀντίθετα, ἄν συμβαίνει μία «Μεταμόρφωσις» [97], αὐτή συντελεῖται σέ ἕναν χρόνο, τόν ὁποῖον ὁ Trakl ὀνομάζει «ἔτος τοῦ θεώμενου». Αὐτό τό ἔτος εἶναι «ἕνα [...] στεφάνι / Ἀπό μενεξέδες, στάχυα καί πορφυρά σταφύλια». Δηλαδή αὐτό τό «ἔτος» δέν προσδιορίζεται ἀπό μία χρονική διάρκεια ἀλλά ἀπό τό ὅτι οἱ ἐποχές τῶν φυτῶν πού ἀναφέρονται, ἄνοιξη, καλοκαίρι καί φθινόπωρο ἀντίστοιχα, εἶναι στό στεφάνι ἁρμοσμένες μαζί. Γιά αὐτόν τόν «θεώμενο», σέ αὐτό τό «ἔτος», εἶναι ὅλα πάντα παρόντα μαζί. Ἡ κοινή παρουσία, στήν εἰκόνα τῶν ἐποχῶν, ἔρχεται καί ἀλλοῦ, π.χ. «ἀνοιξιάτικο ἀπόγευμα», «κίτρινα στάχυα» καί «ὥριμο σταφύλι», ὅλα τους σέ ἕνα «Ἆσμα τῶν Ὡρῶν» [23]· «ἄνοιξη καί καλοκαίρι καί [...] τό φθινόπωρο» [51].

Ὅπου εἶναι ὅλα μαζί, ὅπου καί τά ἀπόντα εἶναι, στήν ἀπουσία τους, παρόντα (Παρμενίδης, ἀπ. 4,1), δέν ὑπάρχει τίποτα πού νά μένει «ἀνεπιτέλεστο», γιατί «νῦν ἔστιν ὁμοῦ πᾶν» (Παρ-

μενίδης, ἀπ. 8,5). Γι' αὐτό καί ὁ Elis, ὁ ἀγέννητος καί συγχρόνως νεκρός, δέν εἶναι κάτι τό «ἀγίνωτο» (σελ. 55), ἀλλά ἀντίθετα «ἔχει τή δική του γαλήνη» (σελ. 270).

Αὐτή ἡ προκατάληψη τοῦ Heidegger τόν ὁδηγεῖ, ὅπως τό βλέπω ἐγώ, σέ ὁρισμένες παρερμηνεῖες:

1. Ὅπου τίθεται ἡ προοπτική τῆς τελείωσης τοῦ ἀνεπιτέλεστου, ἐκεῖ ἀνήκει καί ἕνας «πρωτοπόρος». Ἔτσι οἱ μορφές πού ἀπαντοῦν μέσα στήν «πνευματική νύχτα» ἐντάσσονται σέ μία ἱεραρχία, μέ πρῶτον τόν «ξένο», κατόπιν τόν «ἀδελφό», κατόπιν τούς «ἄλλους» — κάτι πού στόν Trakl δέν βρίσκεται πουθενά. Στόν χῶρο τῆς «κυανότητας» δέν ὑπάρχει πρῶτος καί δεύτερος.

2. Τό «κυανό ἀγρίμι» δέν εἶναι τό «animal rationale», τό «ζῶον λόγον ἔχον», μόνο καί μόνο ἐπειδή «συλλογίζεται» (σελ. 259). Στόν Trakl «συλλογίζονται» τά πάντα, ἀκόμα καί τό «σύγκλαδο» (σελ. 21), καί ἡ «περιπλάνηση» (σελ. 43). Δέν ὑπάρχει καμιά τέτοια ἐπικέντρωση στόν ἄνθρωπο: «Ἐσύ [...]: Δέντρο, ἀστέρι, πέτρα! Ἐσύ, ἕνα κυανό ζῶο, [...], ὁ χλομός ἱερέας» [57]. Τά προσφωνούμενα εἶναι *ἕνα*. Ἄν ὁ ἄνθρωπος «δέν ἔχει [...] ὁριστεῖ», αὐτό δέν χρειάζεται νά σημαίνει μιά ἔλλειψη, ἕνα «ὄχι, ἀκόμα» (σελ. 260), ἀλλά μπορεῖ νά δηλώνει ἀκριβῶς τό οὐσιαστικά ἀκαθόριστο-αἰνιγματικό τῆς ταυτότητάς του[6].

3. Τό «κυανό» δέν ἀνήκει μόνο στό φθινόπωρο, ἀλλά καί στήν ἄνοιξη, ὅπως τό δείχνουν πολλά ποιήματα καθαρά. Δέν χρειάζεται νά περιμένει κανείς καμιά ἄνοιξη, καμιά «ἀνατολή» καί καμιά «ἀνάσταση» (π.χ. σελ. 282), ἀφοῦ ὅλα εἶναι παρόντα, μαζί, καί δέν λείπει τίποτα.

Ὅμως τό πολύτιμο πού μποροῦμε νά μάθουμε ἀπό τό κείμενο τοῦ Heidegger ὑπάρχει κρυμμένο στά ἐπιμέρους θέματα, στίς «δευτερεύουσες» προτάσεις, ὅσο καί στίς ἁδρές γραμμές τοῦ δοκιμίου του. Ἐάν τό προσέξουμε, καί τό ἀφομοιώσουμε, τότε θά μάθουμε νά ἀκοῦμε καί νά βλέπουμε «φρονιμότερα», σάν νά ἦταν ἡ «πρώτη φορά».

6. Βλ. «Τό Ὄνειρο», ὅ.π., κεφ. «Medard Boss» καί «Ἐπάνω στή μεταβολή τῶν πραγμάτων».

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Ὅπως ἔχω ξαναγράψει, κάθε μετάφραση εἶναι καί μιά ἑρμηνεία. Ἐνῶ τό ἔργο εἶναι πάντα ἕνα, ὑπάρχουν τόσες ἑρμηνεῖες του ὅσες καί μεταφράσεις. Στήν εἰσαγωγή αὐτοῦ τοῦ τόμου ἔδωσα κάποια δείγματα τῶν προβλημάτων ἀπέναντι στά ὁποῖα ὁ μεταφραστής καλεῖται νά λάβει θέση προτείνοντας μία συγκεκριμένη ἑρμηνεία. Ἐδῶ θά μιλήσω γιά τό γενικότερο ἑρμηνευτικό πλαίσιο ἐντός τοῦ ὁποίου ἔλαβε χώρα ἡ ἐργασία μου. Στήν πραγματικότητα, τό παρόν κείμενο, τό ὁποῖο ἀποτελεῖ στό μεγαλύτερο μέρος του, τμῆμα μιᾶς διάλεξης πού ἔδωσα τό 1990 στό Ἰνστιτοῦτο Goehte Θεσσαλονίκης, θά ἔπρεπε νά εἶχε συμπεριληφθεῖ ἤδη στόν προηγούμενο τόμο, κάτι πού δέ στάθηκε ὡστόσο δυνατόν γιά πρακτικούς λόγους. Ἡ διάλεξη παρατίθεται δίχως ἀλλαγές στήν ἀρχική της μορφή, παρ' ὅλο πού μέ κάποια ἀπό τά ζητήματα τά ὁποῖα θίγονται σ' αὐτήν ἔχω στό μεταξύ ἀσχοληθεῖ διεξοδικά μέ ἄλλες εὐκαιρίες. Ὁ λόγος γι' αὐτό εἶναι ὅτι ἀντικατοπτρίζει τόν βασικό τρόπο μέ τόν ὁποῖο εἶδα καί προσέγγισα τόν Georg Trakl κατά τήν ἐποχή που ἔγιναν οἱ μεταφράσεις καί ὁ ὁποῖος δέν ἄλλαξε οὔτε κατά τήν ἐποχή τῶν ἀναθεωρήσεων.

Ἔλενα Νούσια
Ἰούνιος 1999

«ΚΑΙ ΣΤΟ ΘΡΗΝΟ ΥΠΑΡΧΕΙ ΞΑΝΑ ΚΟΣΜΟΣ»*

Μιά εἰσαγωγή στήν ποίηση τοῦ Georg Trakl

Θά μιλήσω γιά τόν τρόπο μέ τόν ὁποῖο εἶδα τήν ποίηση τοῦ Georg Trakl ξεκινώντας ἀπό τό ποίημά του *Elis*. Τό δικαίωμα νά προχωρήσω ἔτσι μοῦ τό δίνει τό γεγονός ὅτι ὁ Trakl ἀνήκει στούς ποιητές ἐκείνους πού (ὅπως γράφει ὁ Martin Heidegger) συνθέτουν σέ ὅλη τους τήν πορεία ἕνα μοναδικό ποίημα — τό γνωστό ἔργο *in procedere*. Μέ τήν ἔννοια αὐτή, κάθε ποίημα τοῦ Trakl δύναται νά εἰσαγάγει στόν κόσμο του. Καί μάλιστα ἐξίσου καλά, διότι, ὅπως θά διαπίστωσε ἴσως ἤδη ὁ ἀναγνώστης, τά ποιήματα τοῦ ποιητῆ αὐτοῦ εἶναι, στό σύνολό τους, ἀκέραια, τέλεια, ἀρραγῆ, ἀσφαλῆ. Κανένα τους δέν ἐγκαταλείπει τό κοινό ἔδαφος πού τά φέρει, ποτέ δέν παραπαίουν, πουθενά δέν παρεισφρέουν ἐξωποιητικά στοιχεῖα. Ἀπό τήν ἄλλη μεριά, κάποια ἀπό αὐτά ἐπιτρέπουν, ἐντούτοις, μιά εὐρύτερη ἄμεση ἐποπτεία τοῦ κόσμου τοῦ Georg Trakl ἀπ' ὅ,τι ἄλλα, διότι ἀγγίζουν τά ὅρια τόσο τοῦ βάθους ὅσο καί τοῦ εὔρους αὐτοῦ τοῦ κόσμου στόν μεγαλύτερο δυνατό βαθμό. Τέτοιου εἴδους εἶναι καί τό ποίημα *Elis*, πού ἐπέλεξα ὡς εἰσαγωγή.

Elis

Ἡ κίνηση τοῦ ποιήματος ταυτίζεται μέ τήν κίνηση τοῦ βλέμματος· στήν ἀρχή, μέσ' ἀπό τή χρυσή σιγή τῆς μέρας καί, στή συνέχεια, μέ τήν περιπλάνησή του στόν οὐρανό τῆς νύχτας. Τό βλέμμα ξεκινάει ἀπό τή μακάρια μορφή τοῦ Elis, πού εἶναι τόσο τρυφερά συνυφασμένη μέ τό φῶς καί τό σκότος, ὥστε νά τή συναπαντοῦμε στό κέντρο τους. Ἡ μορφή αὐτή δένει τήν ἀλληλουχία τῶν εἰκόνων, οἱ ὁποῖες εἶναι εἰκόνες ἀπόλυτης ἰσορροπίας, δικαιοσύνης, στό πρῶτο μέρος τοῦ ποιήματος γλυκιᾶς, ἁπαλῆς, καί στό δεύτερο ἀμείλικτης. Πρόκειται γιά στιγμιαῖες ἐντυπώσεις. Ὅλες μαζί συνθέτουν τήν εἰκόνα τῆς νύχτας καί τῆς ἡμέρας σέ μιά ἀφανή ἁρμονία — γιά νά χρησιμοποιήσω τά λόγια τοῦ Ἡράκλειτου— πού τίς κάνει νά κλίνουν ἡ μία πρός τήν ἄλλη. Ὅλα εἶναι παρόντα, μέ τό φῶς καί τό σκότος τους.

---

*Rainer Maria Rilke

Ο Elis, ἤ τό «νεκρό παιδί», ἤ ὁ «πρώιμα πεθαμένος», εἶναι μία ἀπό τίς κεντρικές μορφές τῆς ποίησης τοῦ Trakl. Τόν ξαναβρίσκουμε κι ἀλλοῦ. Εἶναι «τοῦ ἀγοριοῦ ἡ ὑακίνθινη φωνή σιγαλά λέγοντας τό λησμονημένο θρύλο τοῦ δάσους»· τό «τρυφερό λείψανο», πού «πάλι ἐμφανίζεται στή λίμνη τοῦ Τρίτωνα θαμμένο μέσα στά ὑακίνθινα μαλλιά του»· ἤ, «στόν ἀγκάθινο βάτο ἡ λευκή μορφή τοῦ παιδιοῦ ματώνοντας πρός τό μανδύα τοῦ νυμφίου της».
Ὁ Elis εἶναι μιά «ἀλλότρια» μορφή. Τό ἴδιο κι ὁ Kaspar Hauser, ὁ ἄνθρωπος πού δέν ἔμαθε τή γλώσσα· καί ὅλες οἱ ὑπόλοιπες κεντρικές μορφές τῆς ποίησης τοῦ Trakl: ὁ ξένος, ὁ ὁδοιπόρος, ὁ ἄπατρις, ὁ μοναχικός, ὁ παράφρων, ὁ ἐκλιπών, ὁ νεκρός... Ἀλλότριες, γιατί ἀλλιῶς καί ἀπό ἀλλοῦ ἀπ' ὅ,τι συνήθως οἱ ἄνθρωποι. Πῶς καί ἀπό ποῦ ὅμως; Ἄς τίς δοῦμε προσεκτικότερα.
Ἄν, λοιπόν, παρακολουθήσουμε τίς μορφές αὐτές ἀπό πιό κοντά, διαπιστώνουμε πώς ἡ κίνησή τους εἶναι μιά κίνηση περιπλάνησης. Ἤ, πώς ἡ παρουσία τους ἔρχεται σάν μιά ξαφνική ἐμφάνιση. Καμιά φορά πάλι, ξεπροβάλλουν μέσ' ἀπό σκοτεινούς χώρους. Οἱ δρόμοι τῆς περιπλάνησης αὐτῆς διαγράφουν τό χῶρο τῆς ποίησης τοῦ Trakl, σ' ἕνα τοπίο πού χάνεται μακριά στήν «κυανότητα τῆς νύχτας». Ὅπως στό ποίημα «Σ' ἕναν πρώιμα πεθαμένο»:

«Ἐσύ ὅμως βαδίζεις μέ μαλακά βήματα πρός τή νύχτα
Πού κρέμεται γεμάτη πορφυρά σταφύλια
Καί σαλεύεις τά χέρια ὡραιότερος στό κυανό».

Ἄλλες σταθερές μορφές τῆς ποίησης τοῦ Trakl: Ἡ «ἀδελφή», πού ἡ «ἀσημένια φωνή» της «πάντα ἀντηχεῖ μές στήν πνευματική νύχτα». Ὁ ἀδελφός. Οἱ ἐραστές, ὁ θεός, τό πνεῦμα, ὁ σταυρός. Ἡ λέμβος καί τό οἰώνισμα. Ἡ μητέρα καί ὁ πατέρας. Οἱ ἄγγελοι. Μιά ἄλλη σταθερή ἐμφάνιση εἶναι κάτι ἀόριστο, πού ὀνομάζεται μέ τά οὐσιαστικοποιημένα οὐδέτερα τῆς μετοχῆς καί τοῦ ἐπιθέτου: «Ἕνα χλομό», «ἕνα νεκρό», «ἕνα ἄρρωστο», «ἕνα ξένο», ὅπως:
«Εἶναι ἡ ψυχή ἕνα ξένο ἐπί γῆς»· ἤ, ἀκόμη:
«Ξυπνάει ἕνα χλομό μέσα σέ κάμαρη ἀχνή».
Ἐπίσης, σταθερές εἶναι οἱ μορφές τοῦ ψαρᾶ, τοῦ βοσκοῦ καί τοῦ κυνηγοῦ, κατά τόν Friedrich Georg Jünger: «δίκαιες» μορφές, ἐξαιτίας μιᾶς ἁρμονίας πρός τή φύση, ἡ ὁποία τίς διέπει. Ἀντίστοιχα, τό «σηπόμενο», τό «ἐκφυλισμένο γένος», στήν ἀδικία του. Τό «ντροπαλό ἀγρίμι», τό «ἁπαλό

ζῶο». Τά διάφορα πουλιά — τό χελιδόνι, γλάροι, ὁ κότσυφας, κάργες, νυχτερίδες. Δέντρα. Ἡ λίμνη. Ὁ λόφος. Δάση καί ἄγριες ὀροσειρές.
Ἡ χλομή, ψυχρή μορφή τῆς σελήνης, πού, ὅπως γράφει ὁ Heidegger, γύρω ἀπό τό φῶς της ὅλα γίνονται «σεληνιακά», ὁ ξένος γίνεται ὁ «σεληνιακός». Ὁ ἥλιος καί τ' ἀστέρια. Οἱ πέτρες.
Ἡ πόλη στήν «παραφροσύνη» της. «Βραδινά χωριά» στό βάθος. Τό «καπηλειό τοῦ χωριοῦ» μέ τά «μαυροκαπνισμένα δοκάρια».
Τό ψύχος, τό βράδυ, ἡ νύχτα, ἡ σήψη, ὁ χαμός.
Τό ὄνειρο, ὁ ὕπνος, ἡ μέθη.
Ὑπάρχουν, ἀκόμη, σταθερές ἀναφορές χρωμάτων: Τό πράσινο, τό λευκό, τό μαῦρο, τό ἀσημένιο, τό χρυσό. Προτεραιότητα ἔχει τό κυανό πού, κατά τόν Bernhard Boschenstein, ὁδηγεῖ πρός τόν Hölderlin καί τόν Novalis. Κατά τόν Heidegger, μέσα ἀπό τήν κυανότητα φέγγει τό ἴδιο τό ἱερό.
Καί, ἀκόμη, ἔχουμε ἤχους: Τό ἐλαφρό ἀντήχισμα τῶν βημάτων στό χορτάρι, τό θρόισμα τῶν δέντρων, τό κελάρυσμα τοῦ νεροῦ, καμπανοκρουσίες, τό βρόντημα ἑνός κράνους πού πέφτει.

Σταθερές κατευθύνσεις ἀκολουθεῖ μέσα στήν ποίηση αὐτή καί ἡ ἐξέλιξη. Ἔτσι ἔχουμε:
1. Τήν κίνηση πρός τή φθορά, τήν παρακμή, ἕνα βύθισμα στό φθινόπωρο καί τόν χαμό, τό κρύο καί τή νύχτα, ἕνα σταμάτημα, ἕνα κοκάλωμα. Χαρακτηριστική εἶναι ἐδῶ ἡ συνεχής ἐπάνοδος τῶν λέξεων «πτώση» καί «ἔκπτωτος» —«ἔκπτωτος ἄγγελος», «ἔκπτωτη στέρνα», «ἔκπτωτο μονοπάτι», «ἔκπτωτα ἡλιοτρόπια»— «σήψη», «βύθισμα», «βράδυ», «χαμός», «πέτρωμα», «ψύχος».
2. Μιά δεύτερη κατεύθυνση εἶναι ἡ ἐπιστροφή τοῦ παρελθόντος». «Ἐκεῖνος», «ξαναγυρίζει καί περιπλανιέται σέ πράσινες ὄχθες», τά βήματα τοῦ Elis «ἀκούγονται» «πάλι ν' ἀντηχοῦν μέσα στό ἄλσος τό ὑακίνθινο». Οἱ ἀλλότριες μορφές εἶναι παρελθοῦσες μορφές πού ξαναγυρίζουν. Ἀλλά καί ὁλόκληρα κομμάτια παρελθόν ξαναγυρίζουν: «Πάντα ξαναγυρίζει αὐτό τό παλιό βράδυ». Ἤ: «Περασμένο ἀπό καιρό βράδυ, πού τώρα βυθίζεται ἐπάνω ἀπό τά βρυώδη σκαλοπάτια». (Χαρακτηριστική εἶναι ἐδῶ ἡ ἐπίμονη ἐπάνοδος τῆς λέξης «πάντα».) Ἄλλοτε πάλι, ἡ ἐπιστροφή τοῦ παρελθόντος παίρνει τή μορφή μιᾶς ἐντονότερης παρουσίας τῶν ἀλλοτρίων. Ὅπως στόν στίχο: «φανερότερος κατέβηκε ὁ κοιμώμενος τό μαῦρο δάσος», ἤ, στόν στίχο: «Λαμπρότερος ὕψωσε τά χέρια πρός τ' ἀστέρι του ὁ λευκός ξένος».

3. Ἀκόμη, ὅπως παρατηρεῖ ὁ Jünger, ἡ περιπλάνηση τῶν ἀλλοτρίων ἔχει, ἐπίσης, ἕνα συγκεκριμένο προσανατολισμό. Μακριά ἀπό τίς μεγάλες πόλεις, τίς «πέτρινα ὑψωμένες στήν πεδιάδα»· μέ τήν «παραφροσύνη» τοῦ τεχνολογικοῦ πολιτισμοῦ τους καί τό «σηπόμενο γένος» πού τίς κατοικεῖ.
Ἕνα ποίημα τοῦ Trakl ἀρχίζει ἔτσι:
«Ὦ, ἡ παραφροσύνη τῆς μεγάλης πόλης, ὅταν τό βράδυ
Κοκαλώνουν σέ μαῦρο τεῖχος ἀνάπηρα δέντρα,
Μέσ' ἀπό ἀσημένια μάσκα κοιτάζει τό πνεῦμα τοῦ κακοῦ».
Κατεύθυνση, λοιπόν, μακριά ἀπό τίς μεγάλες πόλεις, τίς ὁποῖες, ὅπως γράφει ὁ Jünger, ὁ ὁδοιπόρος ἐγκαταλείπει, «ἀκολουθώντας μέ γυμνό μέτωπο τόν ἄνεμο, γυμνωμένα δέντρα στό λόφο». Ἄν πλησιάσει τόπους πού νά τούς κατοικοῦν ἄνθρωποι, αὐτοί θά εἶναι «μοναχικές κάμαρες», «σκοτεινές κάμαρες τῶν ὀνειρευομένων», «βραδινά χωριά».

Ὅποια κατεύθυνση, πάντως, κι ἄν ἀκολουθεῖ μέσα στήν ποίηση τοῦ Trakl ἡ κίνηση, δέν εἶναι ποτέ μονοδιάστατη. Ὁ κόσμος, ἔτσι ὅπως μᾶς συναπαντάει ἐδῶ, δέ βρίσκεται ποτέ μόνο στή χαρά ἤ μόνο στή λύπη, μόνο στήν ἀρχή ἤ μόνο στό τέλος, μόνο στή ζωή ἤ μόνο στόν θάνατο. Ἀλλά, ἡ χαρά διαπερνᾶ τή λύπη, δίνεται μέσα ἀπό τή λύπη, ἡ ἀρχή διαπερνᾶ τό τέλος, ἡ ζωή τόν θάνατο καί οὕτω καθεξῆς. Καί ἀντιστρόφως.
Ὅπως στούς παρακάτω στίχους:
«Μιά μαύρη σπηλιά εἶναι ἡ σιωπή μας
Ἀπ' ὅπου καμιά φορά προβάλλει ἕν' ἁπαλό ζῶο
Κι ἀργά χαμηλώνει τά βαριά βλέφαρα».
Ἐδῶ, στήν κίνηση πρός τό φῶς ὑπεισέρχεται καί τό σκότος, καθώς τά βλέφαρα χαμηλώνουν.
Ὅμως, σ' αὐτόν τόν χῶρο δέν εἶναι πολυσήμαντες μόνον οἱ κινήσεις. Πολυσήμαντη, πολυφωνική, εἶναι καί κάθε παρουσία. Πρόκειται γιά κάτι, πού διηθεῖ στό σύνολό της, τήν ποίηση τοῦ Trakl· πού θά μποροῦσε κανείς νά τό δεῖ σάν ἕναν τρόπο ὕπαρξης αὐτοῦ τοῦ χώρου.
Ὡστόσο, ἡ πολυσημαντότητα τῆς γλώσσας στόν Trakl συναντᾶται καί σ' ἕνα ἄλλο ἐπίπεδο. Πρόκειται γιά τό γεγονός ὅτι καμία λέξη της δέν εἶναι κλειστή, σέ μία σημασία καί μόνον. Ἄς πάρουμε, γιά παράδειγμα, τίς συχνές λέξεις ἀπό τόν κόσμο τῶν βιβλικῶν καί ἐκκλησιαστικῶν παραστάσεων. Οἱ ἔννοιες τῆς θεολογίας δέν ἀρκοῦν γιά νά τίς συλλάβει κανείς, ἔτσι ὅπως ἐμφανίζονται στόν συγκεκριμένο χῶρο. Ὁ «ἄγγελος» μπορεῖ νά εἶναι «ἕνας λευκός ἄγγελος», πού «ἐπισκέπτεται τή Μαρία». Ἄλλοτε

ὅμως, ὁ ποιητής μιλᾶ γιά ἀγγέλους πού «προβάλλουν μέσ' ἀπό τά κυανά μάτια τῶν ἐραστῶν». Κάποτε εἶναι ὁ «μαῦρος ἄγγελος, πού ἀνάλαφρα ξεπρόβαλε μέσ' ἀπό τό δέντρο, σάν ἤμαστε ἁπαλοί σύντροφοι τοῦ παιχνιδιοῦ τό βράδυ, στά χείλη τῆς κυανωπῆς στέρνας». Πρόκειται, λοιπόν, γιά μιά σύλληψη τοῦ ἀγγέλου πού δέν μποροῦμε νά προσεγγίσουμε μόνον ἀπό τήν ὀπτική τοῦ παραδοσιακοῦ χριστιανισμοῦ. Ἴσως, λοιπόν, θά μποροῦσε κανείς νά λάβει ὑπόψη ἐδῶ καί τήν ἀρχαία σημασία τῆς λέξης, αὐτήν τοῦ «ἀγγελιοφόρου», ἤ αὐτοῦ πού προοιωνίζεται κάτι γενικά, πέρα καί ἀνεξάρτητα ἀπό τά ὅρια πού θέτει ἡ συμβατική χριστιανική ἑρμηνεία.

Ἡ γλώσσα τοῦ Trakl εἶναι, ἑπομένως, μιά πολυσήμαντη γλώσσα. Αὐτό τήν κάνει ν' ἀντηχεῖ πολλαπλά καί τῆς χαρίζει μιά μεγάλη γοητεία, μιά μαγεία. Γιατί μᾶς μεταφέρει ἔτσι, σ' ἕναν ἄλλον τόπο, ὅπου ἡ ὁμιλία εἶναι κάτι διαφορετικό ἀπό ὅ,τι στή χρηστικά-ἐπιστημονικά προσανατολισμένη καθημερινή μας γλώσσα. Πρόκειται γιά τό βλέμμα τῆς ποίησης.

*

Κατά τόν Martin Heidegger, τό βλέμμα τῆς ποίησης, εἶν' ἕνα βλέμμα δίκαιο. Ὁ λόγος: Ὅτι παίρνει τά μέτρα του ἀπό τή φύση, δίχως νά ἀσκεῖ βία ἐπάνω της. Τί εἶναι ἀκριβῶς τό δίκαιο αὐτό βλέμμα ὁ ἴδιος Heidegger τό μαθαίνει ἀπό τήν ποίηση τοῦ Trakl. Δεδομένου ὅτι γιά μέτρα καί νόμους, καθώς καί γιά τό «δίκαιο βλέμμα», μιλάει πολύ ἡ ποίηση αὐτή. Θά μπορούσαμε μάλιστα νά ποῦμε πῶς ἡ πολυσημαντότητα τῆς ποίησης τοῦ Trakl εἶναι συνυφασμένη ἀκριβῶς μέ τή δικαιοσύνη ἑνός συγκεκριμένου βλέμματος, ἑνός συγκεκριμένου τρόπου ὕπαρξης. Ὅπως στόν στίχο πού διαβάσαμε ἤδη:

«Ὦ, πόσο δίκαιες εἶναι, Elis, ὅλες σου οἱ μέρες».

Ἤ, στούς παρακάτω στίχους:

«Σιγαλά κατοικεῖς στόν ἴσκιο τῆς φθινοπωρινῆς μελιᾶς,
Βυθισμένος στοῦ λόφου τό δίκαιο μέτρο».

Κατά τόν Jünger, αὐτός πού ὑπάρχει «βυθισμένος στοῦ λόφου τό δίκαιο μέτρο» εἶναι ἐκεῖνος πού δέ θά ἐπέμβει ἐπάνω στόν λόφο, μέ σκοπό νά τοῦ ἐπιφέρει ἀλλαγές, πού δέ θά προσθέσει τίποτε στόν λόφο, οὔτε καί θά τοῦ ἀφαιρέσει τίποτα. Γιατί ὅλα αὐτά τείνουν πρός τόν ἀφανισμό τοῦ «δίκαιου μέτρου». Ἀπεναντίας, αὐτός πού ὑπάρχει «βυθισμένος στοῦ λόφου τό δίκαιο μέτρο» δέχεται, ὁ ἴδιος, μέτρο καί νόμο ἀπό τόν λόφο.

Κατά τόν Heidegger, βία ἐπάνω στά πράγματα ἀσκεῖται ὅταν ἡ σχέση τοῦ

ἀνθρώπου μέ τόν κόσμο συνίσταται στήν προσπάθεια νά ἐπέλθουν ἀλλαγές ἐπάνω στόν κόσμο, ἔτσι ὥστε αὐτός νά γίνει, ὅσο τό δυνατόν, πιό χρήσιμος γιά τόν ἄνθρωπο. Μέ κάτι τελείως διαφορετικό, ὅμως, ἔχουμε νά κάνουμε, ὅταν πρόκειται γιά τόν «βυθισμένο στοῦ λόφου τό δίκαιο μέτρο». Ἐδῶ ὁ λόφος μιλάει ὁλόκληρος, ἀνεμπόδιστα. Καί γι' αὐτό, πολυσήμαντα — ἔτσι ὥστε νά θυμόμαστε μέσα στό φῶς τό σκοτάδι, μέσα στόν θάνατο τή ζωή, καί ἀντίστροφα. Ὁ λόφος αὐτός εἶναι ὁ λόφος στά μάτια τῆς ποίησης.

Βάσει τῶν παραπάνω δύναται ἴσως κανείς νά ἐννοήσει καί τή σημασία τῆς γνωστῆς ἐκείνης παρατήρησης τοῦ Rainer Maria Rilke γιά τόν Tralk, μιᾶς ἰδιαίτερα εὐαίσθητης παρατήρησης. Τήν παραθέτω σέ πρόχειρη μετάφραση:

«Μέσα στήν ἱστορία τοῦ ποιητικοῦ λόγου, τά βιβλία τοῦ Tralk ἀποτελοῦν μία πολύ ἀποφασιστική συμβολή στό θέμα τῆς ἀπελευθέρωσης τῆς ποιητικῆς μορφῆς. Μ' αὐτά μοιάζει νά διανοίγεται μία νέα διάσταση τοῦ πνευματικοῦ χώρου καί ἀναιρεῖται ἡ θεματική-συναισθηματική προκατάληψη πώς στήν κατεύθυνση ἀπό ὅπου ἀκούγεται ὁ θρῆνος δέ θά βρεῖ κανείς παρά μόνον τόν θρῆνο: Καί ἐκεῖ ὑπάρχει ξανά κόσμος».

Ἡ συγκεκριμένη «θεματική-συναισθηματική προκατάληψη», γιά τήν ὁποία μιλάει ἐδῶ ὁ Rilke: Ὅτι ἡ ποίηση ἀναφέρεται μόνο στό λεγόμενο «ἀρνητικό» ἤ μόνο στό «θετικό», ὅπως ἀκριβῶς κάνουν, συνήθως, οἱ ἄνθρωποι στήν καθημερινή ζωή. Λογική, σύμφωνα μέ τήν ὁποία ἕνας ποιητής πού μιλάει γιά νεκρούς ἤ γιά τόν θάνατο, ὅπως στήν περίπτωση πού ἐξετάζουμε, ὁ Tralk, εἶναι ἕνας «ἀπαισιόδοξος ποιητής»· ἐνῶ, ἀντίθετα, ἕνας ποιητής πού μιλάει γιά τό φῶς ἤ τή χαρά εἶναι «αἰσιόδοξος». (Ἄς θυμηθοῦμε σέ σχέση μέ τήν ἀμέσως προηγούμενη παρατήρηση, ὅλη τή γνωστή φιλολογία γύρω ἀπό τήν πρώιμη ποίηση τοῦ Ὀδυσσέα Ἐλύτη!)

Ἕνα τέτοιο βλέμμα, στούς στίχους:

«Σιγαλά κατοικεῖς στόν ἴσκιο τῆς φθινοπωρινῆς μελιᾶς,
Βυθισμένος στοῦ λόφου τό δίκαιο μέτρο»,

θά δεῖ στόν «βυθισμένο στοῦ λόφου τό δίκαιο μέτρο» τόν νεκρό — καί θά χαρακτηρίσει ἀμέσως τό ποίημα, ἁπλῶς, «πένθιμο». Ἀγνοώντας τό γεγονός ὅτι ἐδῶ ὁ νεκρός, ὡς ὁ παραδομένος ὁλότελα στή φύση, εἶναι μαζί καί ὁ «δίκαιος». Κι ἀγνοώντας, ἐπίσης, καί τό γεγονός πώς, σέ ἄλλα ποιήματα τοῦ Tralk, αὐτός ὁ ἴδιος δίκαιος εἶναι ὁ «ἀγέννητος», δηλαδή ὁ ἐπερχόμενος. Βλέπουμε πῶς συγκεντρώνονται στήν ἴδια, μορφή, τοῦ νεκροῦ, τέλος κι ἀρχή μαζί. Καί πῶς ὁ θρῆνος, στόν ὁποῖο συνίσταται, γιά τόν Rilke, ἡ ποίηση τοῦ Tralk, ἀναιρεῖ τή «θεματική-συναισθηματική προκατάληψη» ὅτι

ἐξαντλεῖται στόν ἑαυτό του καί μόνον. Καθώς ἐδῶ, μέσα στόν ἀποχαιρετισμό πρός τόν κόσμο πού βυθίζεται καί καταρρέει ἀντηχεῖ καί ὁ χαιρετισμός τοῦ καινούργιου πού σιμώνει. Βρισκόμαστε, μ' ἄλλα λόγια, στήν ποίηση σ' ἕνα χῶρο ἀνοιχτό πρός ὅλες τίς κατευθύνσεις, καί ὅπου ὅλα εἶναι δυνατά.

Πιστεύω, αὐτός εἶναι καί ὁ λόγος γιά τόν ὁποῖο καί δέν ἀποροῦμε, ἐντέλει, πού στήν ποίηση συμβαίνουν πράγματα γιά τήν καθημερινή ζωή ἀδιανόητα. Ὅτι, γιά παράδειγμα, τό παρελθόν μπορεῖ νά κυκλοφορεῖ μέσα στό παρόν. Ἤ μέσα ἀπό ἀνθρώπινες μορφές νά ξεπροβάλλουν ἄγγελοι. Ἤ μιά χρυσή λέμβος νά διασχίζει τόν οὐρανό τῆς νύχτας. Ἄν ὅλα αὐτά συνέβαιναν ἔξω ἀπό τήν περιοχή τῆς τέχνης, θά μᾶς προκαλοῦσαν μεγάλη ἀπορία. Στήν τέχνη ὅμως ὄχι, διότι ἡ ἀλήθεια της εἶναι διαφορετική. Ἐδῶ ὅλα ἔχουν λυθεῖ ἀπό τό μονοσήμαντο τῆς χρηστικότητάς τους, ἀπό τίς ἁλυσίδες τῶν αἰτίων καί τῶν ἀποτελεσμάτων. Ἔτσι, δέν πειράζει ἄν μιά χρυσή λέμβος διασχίζει τόν οὐρανό τῆς νύχτας. Θά πείραζε σ' ἕνα πλαίσιο μέσα στό ὁποῖο ἰσχύουν οἱ νόμοι τῆς φυσικῆς, σύμφωνα μέ τούς ὁποίους μιά λέμβος δέν μπορεῖ παρά νά διασχίζει τό νερό καί μόνον.

*

Μέ τόν ἴδιο τρόπο, στό χῶρο τῆς ποίησης ὁ λόγος δέ μιλάει, ὅπως συνήθως, μόνον ὡς ὁμιλία, ἀλλά καί ὡς σιωπή. Πάνω σ' αὐτό, σέ πρόχειρη μετάφραση, μιά δεύτερη παρατήρηση τοῦ Rainer Maria Rilke γιά τόν Tralk:

«Σέ κάθε ἄρση καί πτώση τοῦ ὡραίου αὐτοῦ ποιήματος ὑπάρχει μιά ἀνείπωτη γλυκύτητα, μοῦ ἐπιβλήθηκε ὁλοκληρωτικά μέ τά μεσοδιαστήματά του, εἶναι ἐξίσου στηριγμένο ἐπάνω στίς παύσεις του, οἱ στίχοι μοιάζουν σποραδικές περιφράξεις γύρω ἀπό τό ἀπεριόριστα ἀνείπωτο· σάν φράχτες εἶναι σ' ἐπίπεδη γῆ. Ἀπό πάνω τους συγκλίνουν ἀδιάκοπα τά χωρισμένα τμήματα, γυρεύοντας νά ἑνωθοῦν, σ' ἕνα μοναδικό μεγάλο ἐπίπεδο, τό ὁποῖο δέν μπορεῖ ν' ἀποτελέσει ἰδιοκτησία κανενός».

«Μοῦ ἐπιβλήθηκε μέ τά μεσοδιαστήματά του, εἶναι ἐξίσου στηριγμένο ἐπάνω στίς παύσεις του», γράφει ὁ Rilke. Στόν Rilke τό ποίημα μιλάει ὄχι μόνον ὡς ὁμιλία, ἀλλά καί ὡς σιωπή: Δηλαδή, μέ τίς παύσεις καί τή μελωδία τῆς γλώσσας, μαζί. Οἱ παύσεις, τά κενά, ἡ μελωδία τῆς γλώσσας, εἶναι, ὅμως, δυνατά μόνο στό χῶρο τῆς «κατά παράταξιν» σύνταξης, ὅπου οἱ προτάσεις στέκονται, ἁπλῶς, ἡ μία δίπλα στήν ἄλλη, δίχως νά ὑπάρχει τίποτε ἄλλο πού νά τίς συνδέει μεταξύ τους. Ὁ λόγος σταματάει καί ξαναρχίζει, ὑψώνεται καί πέφτει, κυμματίζει — δίνεται, δηλαδή, καί μέσα ἀπό τήν ὁμιλία καί μέσα ἀπό τή σιγή. «Ἀνάκρουσμα τῆς σιγῆς», ὀνομάζει ὁ Heidegger τήν ποιητική γλώσσα.

Ἀντίθετα, στόν χῶρο τῆς «καθ' ὑπόταξιν» σύνταξης καί τῆς λογικά-ἐπιστημονικά προσανατολισμένης χρηστικῆς γλώσσας ἡ σιωπή εἶναι νεκρή. Ἐδῶ τό κενό ἔχει ἐπικαλυφθεῖ ἀπό διάφορες αἰτιολογικές συσχετίσεις καί στόχους, τούς δύο πόλους κίνησης αὐτῆς τῆς γλώσσας. Ἔτσι τό νόημα τῆς σιωπῆς μένει ξεχασμένο, καθώς τό βάρος τοῦ λόγου συγκεντρώνεται, πλέον, στήν ὁμιλία.

Ὁ τρόπος μέ τόν ὁποῖο μιλάει ἡ σιωπή: Ἀφήνοντας τίς προτάσεις νά συνταιριαστοῦν ἀπό μόνες τους μεταξύ τους.

Πῶς; Θά προτιμοῦσα, ἀντί ν' ἀπαντήσω ἐγώ στήν ἐρώτηση, νά τελειώσω μέ ἀκόμη μερικές παρατηρήσεις σχετικές μέ τόν τρόπο μέ τόν ὁποῖον βλέπει τήν ποίηση ὁ Georg Tralk. Λόγου χάριν, ὅτι συνήθιζε, ὅποτε ἀναφερόταν στή γένεση ἑνός ποιήματος, νά χρησιμοποιεῖ τή λέξη «προέκυψε». Μιά λέξη στήν ὁποία πρέπει νά δοθεῖ ἰδιαίτερη προσοχή, καθώς ἄλλο εἶναι νά ἰσχυρίζεσαι ὅτι «φτιάχνεις» ὁ ἴδιος ἕνα ποίημα καί ἄλλο νά λές ὅτι τό ποίημα (τό γραμμένο ἀπό ἐσένα!) ἔχει προκύψει. Διότι λέγοντας «προέκυψε» ἀπορρίπτεις τήν ἰδέα ὅτι ἐσύ εἶσαι ἡ γενεσιουργός αἰτία τοῦ ποιήματος.

Ἀφοῦ στήν ποίηση δέν πρόκειται γιά τόν ἴδιο τόν ποιητή, τόν ἑαυτό του, τά συναισθήματά του. Μιά σκέψη πού, ὅπως θυμᾶται ὁ φίλος του Karl Röck, ὁ Tralk διατύπωσε κάποτε μέ τά ἑξῆς λόγια: «Τόν ἑαυτό του δέν μπορεῖ κανείς νά τόν μεταβιβάσει στούς ἄλλους οὔτε μέ ποιήματα. Τόν ἑαυτό του δέν μπορεῖ κανείς γενικά νά τόν μεταβιβάσει διόλου».

Γιά ποιό πράγμα πρόκειται τότε στήν ποίηση; Πάνω σ' αὐτό ἄλλες δύο ἀναφορές τοῦ Tralk στήν ποιητική ἐμπειρία ἀπό τίς ἐπιστολές του πρός τόν στενό του φίλο Karl Buschbeck. Ἡ πρώτη:

«Πίστεψέ με, δέ μοῦ εἶναι, οὔτε καί θά μοῦ εἶναι ποτέ εὔκολο, νά ὑποτάσσομαι ἄνευ ὅρων σέ ὅ,τι γυρεύει νά βρεῖ τήν ἔκφρασή του καί πάντα θά χρειάζεται νά διορθώνω καί νά ξαναδιορθώνω τόν ἑαυτό μου, γιά ν' ἀποδώσω στήν ἀλήθεια ὅ,τι ἀνήκει στήν ἀλήθεια». Καί ἡ δεύτερη ἀναφορά:

«Ἄλλαξαν ὅλα τόσο. Κοιτάζεις, κοιτάζεις — κι ἀκόμη καί τά πιό ἀσήμαντα πράγματα λές καί δέν ἔχουν τέλος. Καί ὅσο πιό πολύ φτωχαίνεις τόσο πλουσιότερος γίνεσαι».

Ἀπίστευτο πόσο κοντά βρίσκονται τά τελευταῖα αὐτά λόγια στό βίωμα πού ἔρχεται σέ γλώσσα στούς ἑξῆς στίχους (τούς παραθέτω ἐδῶ, ἐπίσης σέ πρό-

χειρη μετάφραση) τοῦ Γερμανοῦ μυστικοῦ ποιητή Angelus Silesius: «Δέν ὑπάρχει ὄν φτωχότερο ἀπό τόν θεό. Εἶναι ὁλόκληρος γυμνός κι ἐλεύθερος. Σωστό καί δίκαιο λοιπόν τό νά λές πῶς εἶναι θεϊκή ἡ φτώχεια». Πρόκειται γιά βίωμα προσηλωμένο σ' ἕνα φανέρωμα, ἔξω ἀπό τόν χῶρο τῆς λογικῆς καί τῆς χρηστικά-πρακτικά προσανατολισμένης πραγματικότητας, πού δέ ρωτᾶ οὔτε ἐξηγεῖ τίποτα. Ἕνα φανέρωμα, δηλαδή, στό ὁποῖο δέ χωράει κανένα «γιατί». Ὅπως δέν ἐξηγεῖται καί ὁ τρόπος μέ τόν ὁποῖο μιλάει ἡ σιωπή. Θά τελειώσουμε, λοιπόν, ἐδῶ: «Τό ποίημα προκύπτει».

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Ἡ δεύτερη ἀναθεωρημένη ἔκδοση
τῶν ποιητικῶν συλλογῶν τοῦ Georg Trakl
Ὁ Σεμπάστιαν στό ὄνειρο
Δημοσιεύσεις στό «Brenner» 1914/1915
τυπώθηκε στοῦ Ἄγγ. Ἐλεύθερου
τό Σεπτέμβριο τοῦ 1999
γιά λογαριασμό τῶν ἐκδόσεων
ὕψιλον/*βιβλία*
(Α΄ ἔκδοση *Ρόπτρον*, 1990)

Ἐπιμέλεια ἔκδοσης:
Ἠλίας Καφάογλου

Τυπογραφικές διορθώσεις
ἑλληνικῶν κειμένων:
Παντελῆς Μπουκάλας

Τυπογραφικές διορθώσεις
γερμανικῶν κειμένων:
Ἕλενα Νούσια
Κώστας Γεμενετζῆς

Κεντρική διάθεση
Τζαβέλλα 15, 106 81 Ἀθήνα
τηλ. 38.38.257, fax 38.40.349

ISBN 960-7949-57-9